

เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประวัติปมมหาศกฺขเจดีย์

นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

379697111

CU Thesais 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

DESIGN CRITERIA AND CONCEPT OF BUDDHA PRATHEEP MAHA STUPA CHAITYA

Mr. Watcharaphong Chumduang

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Doctor of Philosophy in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2018

Copyright of Chulalongkorn University

379697111

CU Theses 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

หัวข้อวิทยานิพนธ์	เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสุรูป เจดีย์
โดย	นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนจันธุติ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ฐานิศวร์ เจริญพงศ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาริษา วงศ์พยัต)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช)

วัชรพงษ์ ชุมดวง : เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ . (DESIGN
CRITERIA AND CONCEPT OF BUDDHA PRATHEEP MAHA STUPA CHAITYA) อ.ที่
ปรีक्षाหลัก : ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการทำความเข้าใจ หาเกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ของมูลนิธิพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ด้วยวิธีการศึกษาในหลักพุทธธรรม คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ที่ปรากฏอยู่ในหลักอริยสัจ 4 และได้สรุปลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม โดยศึกษาหลักหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยการค้นคว้าจากพระคัมภีร์ในชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ในชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราวิชาการทั้งภายในประเทศและระดับนานาชาติ ได้ไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และได้เดินทางไปศึกษาดูงานและวิเคราะห์จากสถานที่จริงของพระสถูปเจดีย์ในอดีต เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่ที่เอื้อให้จิตมีความสงบระงับ จิตมีศีล จิตมีความตั้งมั่น จิตมีสมาธิ จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ จิตมีปัญญา มีความสะอาด สว่าง สงบเย็น ผลการศึกษาพบว่า หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเกณฑ์ในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ และมีหลักคิดอยู่ 4 ข้อ ได้แก่ 1. นิมิตหมายแห่งปัญญา คือ องค์พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ 2. มณฑลศักดิ์สิทธิ์ คือ พื้นที่แห่งความสงบจิตตั้งมั่นของจิต 3. พื้นที่สัปปายะ คือ พื้นที่แห่งความสบายกายและสบายใจ โดยมีความสงบเย็นเป็นตัวชี้วัด 4. พื้นที่ที่เป็นสากล คือ พื้นที่ในการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต ตามหลักพุทธธรรมให้พ้นจากทุกข์ได้ทุกเวลา ทุกชาติพันธุ์ และทุกศาสนา สรุปผลของการศึกษา จึงได้หลักในการออกแบบพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการยังประโยชน์ทางจิตวิญญาณ ไปสู่ชีวิตที่เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์ มีความสัปปายะ ด้วยการทำให้จิตสงบระงับ มีศีล ให้จิตมีสมาธิตั้งมั่น ให้จิตรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ มีปัญญาญาณ

สาขาวิชา   สถาปัตยกรรม
ปีการศึกษา   2561

ลายมือชื่อนิพนธ์ .....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

379697111

5673804225 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORD: Buddha Dharma Propitious place Sacred place Place favorable to mental development
Universal place

Watcharaphong Chumduang : DESIGN CRITERIA AND CONCEPT OF BUDDHA PRATHEEP
MAHA STUPA CHAITYA. Advisor: WONCHAI MONGKOLPRADIT, Ph.D.

This Dissertation aims to study the design concept and criteria of Buddha Pratheep Maha Stupa Chaitya of Buddha Relics Foundation by using Buddhist principles. The principle used in the study is the Noble Eightfold Path, which is the path that leads life to be free from suffering, found in the Four Noble Truths which summarized to the Threefold Learning which are morality, concentration, and wisdom, the core that leads to Buddha Dharma. Buddhist principles are studied by researching from the primary Buddhist scripture which is the Tripitaka and from the secondary source which are both national and international textbooks. Other methods used are by interviewing both Thai and foreign experts and doing field trips in order to analyze the real Buddha Pratheep Maha Stupa chaitya in the past. The field trip is the study guidance in designing a place to cultivate a peaceful mind, a mind with morality, stability, concentration, wisdom, cleanness, brightness, peacefulness, and the understanding the truth of nature. The study found that the cores that leads to Buddha Dharma are morality, concentration, and wisdom, which are the criteria of Buddha Pratheep Maha Stupa Chaitya including four concepts as follows: 1. A propitious place; Buddha Pratheep Maha Stupa Chaitya is a spiritual anchor; 2. A sacred place; it is a place of meditation; 3. A place favorable to mental development; it is a place that comforts the body and mind by having peacefulness as an indicator; and 4. A universal place; it is a place to study and practice Dharma to develop the mind. Buddhist principle taught that people could be free from suffering at any time, no matter what race and religion they are. The result concluded the design concept of the sacred place that is used for spiritual benefits. This leads a life to be free from suffering, being in a simple life, which could be created by cultivating the mind to be a mind filled with peacefulness, morality, concentration, and the understanding the truth of nature, which leads to intuition.

Field of Study:	Architecture	Student's Signature .....
Academic Year:	2018	Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต, อะระหะโต, สัมมาสัมพุทธัสสะ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ ธิมมัง สาระณัง คัจฉามิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าขอตั้งใจนอบน้อม นมัสการพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอตั้งใจถึงพระองค์ พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ตั้งใจสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เป็นศีลทำสมาธิในการอ่าน เพื่อให้ได้ปัญญาในธรรม จนทำให้วิทยานิพนธ์เรื่อง เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประติมากรรมรูปเจดีย์ของมูลนิธิพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ได้สำเร็จลุล่วง รวมทั้งได้รับการสนับสนุนทางสติปัญญา จากพ่อแม่ครูบาอาจารย์หลายท่าน อันได้แก่ หลวงปู่ดู่ พรหมปัญโญ, หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ขอขอบพระคุณคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้โอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ภายใต้การดูแลของท่านคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ รศ.ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ ตลอดจนคณาจารย์ และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ปลูกฝังกระบวนการคิดที่ทรงคุณค่าได้แก่ อ.ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, รศ.ดร.ฐานิศวร์ เจริญพงศ์ ประธานกรรมการ, ผศ.ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ กรรมการ, ผศ.ดร.วาริชา วงศ์พยัต กรรมการ, อ.ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

ขอขอบพระคุณพ่อ ร.ต.ต.ธนพล ชุมดวง และแม่ อ.อุไรรักษ์ ชุมดวง ครอบครัวชุมดวง, ครอบครัวการะแบก และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ให้การสนับสนุนการศึกษา รวมถึงคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ระลึกถึงความรู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนของท่านทั้งหลาย ผู้บ่มเพาะจิตวิญญาณความเป็นครูและแนวทางการศึกษาพุทธสถาปัตยกรรม ได้แก่ พระสุธีธรรมานุวัตร, ศ.ไชแสง สุขะวัฒนะ, ศ.เกียรติคุณ ดร.อภิณัฐ กิติพันธุ์, ศ.เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์, ศ.ดร.วีระ อินพันทัง, ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, รศ.ดร.ปรานอม ดันสุขานันท์, รศ.ดร.กษมา พลกิจ, รศ.ดร.ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, ผศ.ทองพันธุ์ พูนสุวรรณ, ผศ.กานต์ คำแก้ว, ผศ.ดร.ปิยะเดช อัครโพธิวงศ์, อ.เลียม ธีรธาณนทร์, อ.ธวัชชัย เตரியภิรมย์, อ.ทวิศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์, อ.รัตน์ ตัณฑจัญญู, อ.อิสรา กันแตง, อ.ลิขิต ศิริโชติ และขอขอบคุณพี่, เพื่อน, น้อง ที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้ชีวิตร่วมกันมา 6 ปี อ.ธีรยุทธ อินทจักร์, อ.ณัฐพร เทพพรหม, อ.ปัญญาพัฒน์ ธีระธำรงวีร์ คุณมณีรัตน์ บุรณศิริ และทุก ๆ ท่านที่คอยช่วยเหลือ ซึ่งไม่อาจเอ่ยชื่อได้ทั้งหมด ผมขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ด้วยครับ

วัชรพงษ์ ชุมดวง

379697111

CD IThesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	6
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย	7
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา	7
1.6 ประโยชน์ของการศึกษา	8
บทที่ 2 หลักพุทธธรรมและหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม	9
2.1 หลักพุทธธรรม.....	9
2.2 หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม.....	14
2.2.1 คำสอนในการเข้าถึงพุทธธรรมในรูปแบบของไตรภูมิ	16
2.2.2 คำสอนในการเข้าถึงพุทธธรรมในรูปแบบของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์	22
2.3 สรุปการศึกษาของบทที่ 2.....	28
บทที่ 3 ตัวอย่างของพระสฤปปเจดีย์ที่สำคัญในอดีต	30
3.1 ความหมายของพระสฤปปเจดีย์.....	30
3.2 วัตถุประสงค์ของพระสฤปปเจดีย์	31

379697111

CD Theses 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

3.3 ประเภทของพระเจดีย์	32
3.4 ตัวอย่างของพระสถูปเจดีย์ในอดีต	33
3.4.1 พระสถูปเจดีย์สาญจี ที่ประเทศอินเดีย	34
3.4.2 พระสถูปเจดีย์รวันเวลิสยา ที่ประเทศศรีลังกา.....	45
3.4.3 พระสถูปเจดีย์ชเวดากอง ที่ประเทศเมียนมาร์.....	51
3.4.4 พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ที่ประเทศอินโดนีเซีย	61
3.4.5 พระสถูปเจดีย์โพธินาถ ที่ประเทศเนปาล.....	69
3.4.6 พระบรมธาตุที่วัดพระบรมธาตุรวมมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช	76
3.5 สรุปการศึกษาของบทที่ 3.....	83
บทที่ 4 เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์.....	89
4.1 เกณฑ์ในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์.....	92
4.2 หลักคิดข้อที่ 1. การออกแบบพื้นที่นิมิตหมาย	94
4.2.1 องค์พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์แทนจิตแห่งการตรัสรู้.....	95
4.2.2 แนวคิดของการออกแบบองค์พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์.....	95
4.2.3 ควรเป็นพื้นที่ในลักษณะที่เป็นศูนย์กลางและมีบริเวณรอบๆ.....	95
4.2.4 รูปทรงสถาปัตยกรรมควรดูงดงาม มีความละเอียด วิจิตร ประณีต บรรจง	95
4.2.5 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์.....	96
4.3 หลักคิดข้อที่ 2. การออกแบบมณฑลศักดิ์สิทธิ์	96
4.3.1 ควรเป็นพื้นที่แห่งความสะอาด สว่าง สงบ.....	98
4.3.2 ควรออกแบบพื้นที่ที่มีลักษณะที่โอบล้อม	98
4.3.3 ควรออกแบบพื้นที่ตามทิศทางในวิถีของธรรมชาติ	98
4.3.4 ควรมีพื้นที่เพื่อเชื่อมต่อจิตให้เกิดความสงบควบคุมความเคลื่อนไหว	98
4.3.5 ควรเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์แห่งจิตวิญญาณ.....	99

379697111

4.3.6	ควรเป็นพื้นที่เอื้อให้ทุกคนเกิดการพัฒนาจิต	99
4.3.7	ควรเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ.....	99
4.4	หลักคิดข้อที่ 3. การออกแบบพื้นที่สัปปายะ.....	99
4.4.1	ควรมีพื้นที่แห่งความสงบเย็น เป็นอิสระ เบาสบาย เบิกบาน.....	103
4.4.2	ควรมีพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต มีความร่มรื่น สงบเย็น	103
4.4.3	ควรมีพื้นที่เอื้อให้จิตของทุกคนได้พบกับความเบิกบาน	103
4.4.4	ควรมีการออกแบบเพื่อให้ทุกคนได้รับรู้เรื่องราวของธรรมชาติชีวิต	103
4.4.5	ควรมีแนวคิดด้านภูมิทัศน์เชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม	104
4.5	หลักคิดข้อที่ 4. การออกแบบพื้นที่ที่เป็นสากล	104
4.5.1	ควรมีพื้นที่แห่งพลังชีวิตสู่ปัญญาญาณ.....	105
4.5.2	ควรมีพื้นที่ต่อเนื่องเป็นลำดับอย่างค่อยเป็นค่อยไป.....	105
4.5.3	ควรเป็นลักษณะลานพื้นที่เอื้อให้เกิดความสบายกาย สบายใจ สงบร่มรื่น	105
4.5.4	ควรมีพื้นที่เอื้อต่อการเรียนรู้ปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต	105
4.5.5	ควรมีลานหลายขนาด ตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่มคน	105
4.6	สรุปการศึกษาของบทที่ 4	106
บทที่ 5	บทสรุป	109
5.1	สรุปผลของการศึกษา	109
5.2	ข้อค้นพบของการศึกษา	110
5.3	ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	111
	บรรณานุกรม	112
	ประวัติผู้เขียน.....	120
	ภาคผนวก.....	121
	ภาคผนวก ก.	122

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ภาคผนวก ข..... 124

ภาคผนวก ค..... 131

379697111

CU Theses 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1	ห้องพระบ้านคุณทองดี หรรษคุณารมณั์ ประธานมูลนิธิพระบรมธาตุฯ	2
ภาพที่ 1.2	สัณฐานของพระสาวรีกธาตุและอรหันตธาตุที่บ้านของคุณทองดี หรรษคุณารมณั์.....	2
ภาพที่ 2.1	ผังภูมิปฏิจจสมุบบาท ที่เชื่อมโยงกับศีล สมาธิ ปัญญา	12
ภาพที่ 2.2	ไตรภูมิ ในคติทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท	17
ภาพที่ 2.3	แผนผังจำลองจักรวาล.....	19
ภาพที่ 2.4	ธาตุทั้ง 4 ของธรรมชาติชีวิตในทางพุทธศาสนา	19
ภาพที่ 2.5	ธาตุทั้ง 4 เพื่อการพัฒนาจิตให้พ้นทุกข์ในพุทธศาสนา	20
ภาพที่ 2.6	การแบ่งชั้นภพภูมิต่างๆ ในไตรภูมิ.....	20
ภาพที่ 2.7	พระพุทธเจ้า 5 พระองค์.....	24
ภาพที่ 2.8	ลักษณะของที่ดึงดูดชนกับมณฑลของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์	26
ภาพที่ 3.1	พื้นที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์สาญจี ประเทศอินเดีย	35
ภาพที่ 3.2	ลำดับของพื้นที่ที่เื้อต่อการพัฒนาจิต	35
ภาพที่ 3.3	ลำดับพื้นที่เข้าถึงพระสถูปเจดีย์	37
ภาพที่ 3.4	พื้นที่ในส่วนที่ 1 พื้นที่ภายนอกรั้วพระสถูปเจดีย์.....	37
ภาพที่ 3.5	พื้นที่ในส่วนที่ 2 พื้นที่ภายในรั้วพระสถูปเจดีย์.....	38
ภาพที่ 3.6	พื้นที่ในส่วนที่ 3 พื้นที่ระเบียงชั้นสองพระสถูปเจดีย์	38
ภาพที่ 3.7	ลำดับพื้นที่และองค์ประกอบต่างๆ ของพระสถูปเจดีย์สาญจี.....	39
ภาพที่ 3.8	สัญลักษณ์ของภาพแกะสลัก ประตูทางเข้า.....	40
ภาพที่ 3.9	ผังพื้นที่กับแกนพลังจากภายใน สู่รูปทรงภายนอก	41
ภาพที่ 3.10	แกนและพลังภายใน สู่รูปทรงของพระสถูปเจดีย์สาญจี.....	43
ภาพที่ 3.11	พื้นที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์รุวันเวลิสยา ที่เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา	45

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ภาพที่ 3.12 ลำดับของพื้นที่สงบ สู่สัปปายะและมณฑลศักดิ์สิทธิ์ จนถึงนิมิตหมาย	46
ภาพที่ 3.13 ลำดับของพื้นที่กับลำดับการพัฒนาจิต	46
ภาพที่ 3.14 ช้างล้อมลานประทักษิณของพระสถูปเจดีย์.....	47
ภาพที่ 3.15 สัญลักษณ์ของช้างและลานประทักษิณ.....	48
ภาพที่ 3.16 เส้นแห่งปัญญาที่มีวิถีเข้ามาและออกจากศูนย์กลางเป็นวิถีแห่งธรรมชาติ	49
ภาพที่ 3.17 ลำดับของพื้นที่ จากพื้นที่อันเป็นสัปปายะ สู่มณฑลศักดิ์ มาถึงนิมิตหมาย	53
ภาพที่ 3.18 ลำดับพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง.....	53
ภาพที่ 3.19 ผังพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง	54
ภาพที่ 3.20 ลักษณะพื้นที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์ชเวดากองกับเมือง	54
ภาพที่ 3.21 ลำดับพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง.....	55
ภาพที่ 3.22 สัญลักษณ์ของการกำเนิดภพภูมิต่างๆ.....	55
ภาพที่ 3.23 อนุจักรวาล จุลจักรวาล	56
ภาพที่ 3.24 มหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล	57
ภาพที่ 3.25 แกนและพลังภายใน สู่รูปด้าน ของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง.....	60
ภาพที่ 3.26 แกนและพลังภายใน สู่รูปทรงและพื้นที่ใช้งาน ของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง	60
ภาพที่ 3.27 แนวแกนของพระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ปาวอน และเมินตุต ที่ประเทศอินโดนีเซีย	61
ภาพที่ 3.28 ลำดับพื้นที่กับลำดับการพัฒนาจิต	62
ภาพที่ 3.29 ลำดับพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ	63
ภาพที่ 3.30 สัญลักษณ์ของพระธยานิพุทธเจ้าใน 4 ทิศ.....	64
ภาพที่ 3.31 มหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล	65
ภาพที่ 3.32 แกนและพลังจากภายในของรูปตัด สู่รูปทรงภายนอกของพระสถูปเจดีย์.....	66
ภาพที่ 3.33 รูปทรงภายนอกพระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ	68
ภาพที่ 3.34 ที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์โพธินาถกับการเป็นศูนย์กลางของเมือง.....	69

379697111

ภาพที่ 3.35 แผนที่ของพระสถูปเจดีย์โพธินาถ 69

ภาพที่ 3.36 ลำดับของพื้นที่พระสถูปโพธินาถกับลำดับการพัฒนาจิต 70

ภาพที่ 3.37 ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์โพธินาถ 72

ภาพที่ 3.38 ที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์โพธินาถอยู่ใจกลางชุมชน ชุมชนเป็นดั่งกำแพงแก้ว 72

ภาพที่ 3.39 ส่วนฐานพระสถูปเจดีย์รูปแปดเหลี่ยม 73

ภาพที่ 3.40 ดวงตาแห่งปัญญาทั้ง 4 ทิศของพระสถูปเจดีย์โพธินาถ 75

ภาพที่ 3.41 พื้นที่ที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์ วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร 77

ภาพที่ 3.42 ลำดับของพื้นที่ภายในวัดพระบรมธาตุ 78

ภาพที่ 3.43 ลำดับพื้นที่ของพระบรมธาตุที่วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช 78

ภาพที่ 3.44 ระบบสัญลักษณ์กับองค์พระบรมธาตุและเจดีย์ปริวาร 80

ภาพที่ 3.45 มหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล 80

ภาพที่ 3.46 รูปทรงของพระสถูปเจดีย์ที่วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร 82

ภาพที่ 3.47 สรูปการศึกษาในบทที่ 3 83

ภาพที่ 3.48 ลำดับพื้นที่ สัญลักษณ์ แกนและพลังหมุนจากภายใน 84

ภาพที่ 3.49 แปลน รูปด้าน รูปทรง 85

ภาพที่ 3.50 สัดส่วนของรูปทรง ภาพสามมิติ 86

ภาพที่ 3.51 นิमितหมาย มณฑลศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่สัปปายะ พื้นที่ที่เป็นสากล 87

ภาพที่ 4.1 ลำดับจากภายนอกเข้าสู่ภายใน 91

ภาพที่ 4.2 ลำดับจากภายในสู่ภายนอก 91

ภาพที่ 4.3 ลำดับของพื้นที่ในการเข้าถึงพุทธธรรม 92

ภาพที่ 4.4 การเวียนออกมาจากภายในของนิमितหมายแห่งปัญญา 94

ภาพที่ 4.5 การขยายออกและการเข้าหาศูนย์กลางของจิต 97

ภาพที่ 4.6 พื้นที่สัปปายะของชีวิต 100

ภาพที่ 4.7 ลานอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั่วโลก..... 101

ภาพที่ 4.7 ลานกับทิศทางของการดำเนินชีวิตอันสลับไปมา 102

ภาพที่ 4.9 หลักคิดกับพื้นที่กิจกรรมต่างๆ ตามทิศของพุทธประวัติปมหาสถูปเจดีย์ 107

379697111

CU Theslis 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

อันเนื่องมาจากโครงการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ของมูลนิธิพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ได้ก่อตั้งขึ้นโดยประธานมูลนิธิพระบรมธาตุ คือ คุณทองดี หรรษคุณารมณ ซึ่ง มีพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุอยู่ในห้องพระเป็นจำนวนมาก อย่างไม่เคยปรากฏที่ใดมาก่อน¹ ประกอบกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (องค์ก่อน) และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (องค์ปัจจุบัน) ทั้งสองพระองค์ทรงรับมูลนิธิพระบรมธาตุไว้ในพระสังฆราชูปถัมภ์² และเมื่อวัดใดมีความต้องการพระสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ โดยองค์สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้ประทานให้ไปบรรจุประดิษฐานไว้ในองค์พระสถูปเจดีย์หรือในองค์พระประธาน ตามวัดและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ซึ่งได้ปฏิบัติแบบนี้มารวม 30 กว่าปี³ โดยมีการบรรจุประดิษฐานไปแล้วทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในองค์พระสถูปเจดีย์มากกว่า 700 เจดีย์ และในองค์พระพุทธรูปประธานอีกกว่า 1,000 องค์ และในทุกวันนี้ พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุก็ยังคงมีจำนวนเพิ่มขึ้นมาอยู่เรื่อย ๆ ในโถแก้วห้องพระ บ้านของคุณทองดี ดังภาพที่ 1.1 และภาพที่ 1.2 ในหน้าถัดไป

¹ คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ, พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ, 1 ed. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์, 2545), หน้า 7.

² มูลนิธิพระบรมธาตุในพระสังฆราชูปถัมภ์, พระบรมสารีริกธาตุ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระบรมธาตุในพระสังฆราชูปถัมภ์, 2546), หน้า 12.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

379697111

CU Thesais 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ภาพที่ 1.1 ห้องพระบ้านคุณทองดี หาราชคุณารมณั์ ประธานมูลนิธิพระบรมธาตุฯ
ที่มา: วัชรพงษ์ ชุมดวง ถ่ายเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2559.

ภาพที่ 1.2 วัสดุฐานของพระสารีริกธาตุและอรหันตธาตุที่บ้านของคุณทองดี หาราชคุณารมณั์
ที่มา: วัชรพงษ์ ชุมดวง ถ่ายเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2559.

จากปรากฏการณ์พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุในห้องพระบ้านของคุณทองดี ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากอยู่เรื่อย ๆ ประกอบกับคุณทองดีมีอายุมากขึ้น จึงมีความประสงค์ที่จะสร้างพระมหาสถูปเจดีย์ไว้ เพื่อนำพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุทั้งหมดดังกล่าวไปบรรจุประดิษฐาน ซึ่งจะเป็นพระมหาสถูปเจดีย์ที่มีพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุจำนวนมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ซึ่งเป็นครั้งที่สอง ในครั้งแรก คือ สมัยของพระเจ้าอชาตศัตรูและพระมหากัสสปะ อันเป็นเหตุการณ์ภายหลังจากที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน มีการถวายพระเพลิงและแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกไปเป็น 8 ทะนาน เพื่อนำไปบรรจุในองค์พระสถูปเจดีย์ ตามกษัตริย์ของแต่ละเมือง⁴ หลังจากเหตุการณ์สำคัญในครั้งนั้น พระมหากัสสปะทรงเกรงว่าในอนาคต ผู้คนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้เอาใจใส่ในการสักการบูชาและปฏิบัติบูชา ซึ่งอาจจะทำให้พระบรมสารีริกธาตุนั้นได้หายไป และจะไม่ปรากฏให้ผู้คนได้เห็นอีกเลย ทำให้พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก ไม่ได้รับประโยชน์สูงสุดในการเกื้อกูลต่อชีวิต อันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นนิมิตหมายของการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิตวิญญาณ ด้วยเหตุนี้ พระมหากัสสปะจึงได้ถวายคำแนะนำแก่พระเจ้าอชาตศัตรูให้ประกอบพิธีกรรมที่มีชื่อว่า พิธีพระธาตุนิทาน⁵ คือ พิธีในการฝังพระธาตุ ตำนานได้กล่าวเอาไว้ว่า

ในพุทธศักราชที่ 8 พระมหากัสสปะได้ทำพิธีกรรม เพื่อเป็นการอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากเมืองต่าง ๆ มายังกรุงราชคฤห์ โดยกษัตริย์ที่ครองนครต่าง ๆ ไม่ทรงทราบเรื่อง หลังจากนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูจึงได้ทรงมีพระบัญชาให้ขุดหลุมลึกประมาณ 80 ศอก ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ หรือเรียกว่าทิศาคเนย์ ของกรุงราชคฤห์ และทรงให้เอาแผ่นโลหะปูทางข้างใต้สุดของหลุมที่ขุดลงไป แล้วทรงให้สร้างเรือนขนาดเล็กด้วยโลหะทองแดง เพื่อทำการบรรจุประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุลงในกล่องไม้จันทน์เหลือง ที่ได้บรรจุชั้นนอกกล่องไม้จันทน์เหลือง 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในสถูปไม้จันทน์เหลือง ซึ่งมีการบรรจุชั้นนอกในสถูปไม้จันทน์เหลืองอีก 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องงาที่ได้มีการซ้อนกล่องกัน 8 ชั้น ซึ่งมีบรรจุชั้นนอกในสถูปงาอีก 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องแก้ว 8 ชั้น ซึ่งมีการบรรจุชั้นนอกในสถูปแก้วอีก 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องทองคำ 8 ชั้น ซึ่งมีการบรรจุชั้นนอกในสถูปทองคำอีก 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องเงิน 8 ชั้น ซึ่งมีการบรรจุชั้นนอกในสถูปเงินอีก 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องแก้วมณี 8 ชั้น ซึ่งมีการบรรจุชั้นนอกในสถูปแก้วมณีอีก 8

⁴ คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ, หน้า 10.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

379697111

ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องแก้วแดง 8 ชั้น ซึ่งมีการบรรจุชั้นลงในสตูแก้วแดงอีก 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องแก้วลาย 8 ชั้น ซึ่งมีการบรรจุชั้นลงในสตูแก้วลายอีก 8 ชั้น หลังจากนั้นก็ได้ทำการบรรจุลงในกล่องแก้วผลึก 8 ชั้น และซึ่งมีการบรรจุชั้นลงในสตูแก้วผลึกอีก 8 ชั้น สตูแก้วผลึกดังกล่าวนี้จะเป็นสตูชั้นนอกสุดของการบรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ⁶

นับจากสมัยพระเจ้าอชาตศัตรูและพระมหากัสสปะ จนมาถึงสมัยปัจจุบันของมูลนิธิการะบรมาธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญในทางประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก ที่ได้มีการออกแบบและก่อสร้างพระมหาสตูเจดีย์ เพื่อบรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก และเป็นการรวมกันของพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุตามที่แตกต่างกัน จากในพื้นที่และในสถานที่ที่ไม่สมควรอยู่⁷ สาเหตุหนึ่งที่พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ไปบรรจุประดิษฐานอยู่ตามที่แตกต่างกัน นั้นอาจจะเป็นเพราะพระประสงค์ของพระพุทธองค์ที่มีเหตุผลและมีเป้าหมาย คือ เพื่อกำจัดกระจายออกไปยังที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจควบคู่กันไปกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เพื่อกำจัดปัญหาเพียง อบรมพัฒนาจิตจนพันทุกข์ ดังมีเหตุการณ์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ทรงได้นำพระบรมสารีริกธาตุ กระจายไปพร้อมกับคณะธรรมทูต อันได้แก่ พระไตรปิฎก พระภิกษุ พระภิกษุณี สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น เพื่อนำไปบรรจุประดิษฐานตามพระสตูเจดีย์ ที่พระองค์ทรงรับสั่งให้สร้างขึ้น มีจำนวนมากถึง 84,000 องค์ ตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั่วโลก⁸

การออกแบบพุทธประทีปมหาสตูเจดีย์ของมูลนิธิการะบรมาธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก เป็นพื้นที่ในการเรียนรู้และทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา ยกตัวอย่าง เช่น พื้นที่สำหรับการบรรยายธรรม พื้นที่ฟังธรรม พื้นที่ปฏิบัติธรรม พื้นที่ของนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์ พื้นที่ห้องสมุด พื้นที่ประชุม เป็นต้น อันเป็นการสืบทอดอายุของ

⁶ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษา, พระบรมสารีริกธาตุ (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539), หน้า 7.

⁷ สัมภาษณ์ ทองดี หรรษคุณารมณี, interview by วิชระพงษ์ ชุมดวง, 2557.

⁸ สัมภาษณ์ พรศิลป์ รัตนชูเดช, interview by วิชระพงษ์ ชุมดวง, 2558.

พระพุทธศาสนา เพื่อสามารถเผยแผ่ธรรมได้อย่างกว้างขวาง มีความเป็นสากลที่สามารถรองรับความหลากหลายทั้งนิกาย เพศ วัย อายุ ชาติพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรม

ดังนั้นบทบาทความสำคัญของพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ จึงเป็นจุดพุทธประทีปที่ส่องสว่างอยู่กลางจิตใจของทุกคน คือ เป็นตั้งหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญาที่ช่วยเกื้อกูลให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ก่อเกิดอิสรภาพทางจิตวิญญาณ เมื่อได้ดูได้พิจารณาแล้ว มีความสมถะ เรียบง่าย ละเอียด วิจิตร และสงบเย็น เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์แห่งจิตวิญญาณ ที่สื่อสารโดยตรงกับจิตอันละเอียดประณีตในใจของแต่ละคน ซึ่งเป็นวิถีแห่งธรรมชาติชีวิตของทุกคน เป็นพื้นที่สัปปายะแห่งชีวิตในเวลาปัจจุบันขณะ

โดยคุณค่าทางจิตวิญญาณจะปรากฏขึ้น ให้เราสัมผัสทางจิตวิญญาณได้อย่างจริงแท้ ก็ต่อเมื่อเราได้เห็นถึงศักยภาพภายใน ที่เราสามารถดำรงอยู่ในวิถีแห่งความเป็นปรกติอย่าง มีศีล มีสติระลึก รู้ มีความตั้งมั่น มีสมาธิ และรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต มีปัญญา อันแสดงถึงความเต็มเปี่ยมและอิสรภาพสูงสุดที่มีอยู่แล้วภายในตัวเรา ถ้าเราพร้อมและยอมรับให้กับทุกสิ่งตามที่เป็นจริง กล่าวที่จะให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ และสัมผัสหัวใจของเราเองอย่างไม่ขัดขืน ทุกประสบการณ์ของเราเองจะได้ถูกหลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งของความกล้าหาญ เป็นการเดินทางทางจิตวิญญาณอันปราศจากจุดหมาย ทุกเวลานาที คือ การฝึกตนที่จะใช้ชีวิตอย่างสมดุล และสอดคล้องไปกับความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ จนเกิดเป็นความเข้าใจในสิ่งที่ตนเองเป็นในทุก ๆ อย่างก้าว ทุกพื้นที่ เป็นไปอย่างสมถะ อ่อนน้อม ถ่อมตน สัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างไม่แยกขาดกัน และคุณค่าทางจิตวิญญาณที่ว่่านั้น จะเป็นสิ่งเดียวในตัวเองที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้และไม่สามารถถูกทำลายได้ อันเป็นการตื่นรู้และพร้อมในการที่จะแก่ เจ็บ และตายในที่สุด

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อทำความเข้าใจและหาเกณฑ์ ในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ จากหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยเป็นสถานที่เอื้อต่อมนุษย์ให้เข้าใจในธรรมชาติชีวิตของตน เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีจุดมุ่งหมายไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางของหลักคิด ในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ ให้เป็นศูนย์รวมจิตใจ เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต และเป็นหลักการดำเนินชีวิต มีความเป็นสากลแก่พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ศึกษาแก่นของพุทธธรรม อันเป็นเป้าหมายของการเป็นพุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

1.3.2 ศึกษาหลักในการถึงพุทธธรรม ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการหาเกณฑ์ และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์

1.3.3 ศึกษาอาคารตัวอย่างของพระสถูปเจดีย์ที่มีความสำคัญในอดีต ที่มีความแตกต่างกัน ทั้งในช่วงเวลา สถานที่ และนิกาย โดยยกตัวอย่างมา 6 พระสถูปเจดีย์ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างมณฑลศักดิ์สิทธิ์ ให้มีสติตั้งมั่น ระลึกรู้ตัว เพื่อเอื้อในการเข้าถึงความเป็นพุทธะในตัวเอง และเพื่อการจัดเตรียมพื้นที่รองรับกิจกรรมสำหรับผู้ที่จะเข้ามาในโครงการพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์

โดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพระสถูปเจดีย์ คือ

1.3.3.1 มีความสำคัญระดับโลก เพื่อการรองรับพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก

1.3.3.2 มีหลักคิดเรื่องของการเข้าถึงพุทธธรรม ศีล สมาธิ ปัญญา และข้อสันนิษฐานว่ามีการบรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเอาไว้ภายในพระสถูปเจดีย์

1.3.3.3 เป็นรูปแบบของพระสถูปเจดีย์ หรือพระธาตุเจดีย์ (3.3.1) ในบวรของพุทธศาสนานิกายทั้งของเถรวาท มหายาน และวัชรยาน

สรุปจากเกณฑ์ในการเลือกข้างต้น (1.3.3.1-1.3.3.3) งานวิทยานิพนธ์นี้ จึงได้พระสถูปเจดีย์ในอดีตมาศึกษา 6 พระสถูปเจดีย์ อันมีเนื้อหาที่ครอบคลุมเหมาะสมกับเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ และสอดคล้องกับเกณฑ์และหลักคิดของพระสถูปเจดีย์ที่สำคัญในอดีต อันได้แก่

พระสถูปเจดีย์สาญจีที่ประเทศอินเดีย

พระสถูปเจดีย์วันเวลิสยาที่ประเทศศรีลังกา

พระสถูปเจดีย์ชเวดากองที่ประเทศเมียนมาร์

พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธที่ประเทศอินโดนีเซีย

พระสถูปเจดีย์โพธินาถที่ประเทศเนปาล

พระบรมธาตุที่วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.3.4 ศึกษาและวิเคราะห์เฉพาะเรื่องเกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบเท่านั้น ส่วนเรื่องของรูปแบบ ผู้ออกแบบสามารถนำหลักคิดและเกณฑ์ที่ค้นพบนี้ สามารถนำไปใช้ในการออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องตามสภาพของบริบท ทิศทางของแต่ละสถานที่และเวลานั้น ๆ

379697111

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 ศึกษาหลักหลักการรวมทางพุทธศาสนา โดยการค้นคว้าจากพระคัมภีร์ในชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ในชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราวิชาการทั้งภายในประเทศและระดับนานาชาติ

1.4.2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ประเด็นคำถามเกี่ยวกับเกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพระสถูปเจดีย์

1.4.3 ศึกษางานพระสถูปเจดีย์สำคัญต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา

1.4.4 ทำการวิเคราะห์ โดยใช้หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อการลำดับของพื้นที่ 1. นิमितหมายแห่งปัญญา 2. มณฑลศักดิ์สิทธิ์ 3. พื้นที่สัปบายะ 4. พื้นที่ที่เป็นสากล

1.4.5 วิเคราะห์เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ อันมีพื้นที่ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต มีบทบาทความสำคัญเป็นศูนย์รวมจิตใจ และมีความเป็นสากลของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก

1.4.6 สรุปผลของการศึกษาและข้อเสนอแนะ ในการศึกษาให้แก่ผู้สนใจศึกษาต่อไป

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา

1.5.1 หลักในการเข้าถึงธรรม หมายถึง ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักในการพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณเพื่อการพ้นทุกข์ ด้วยการศึกษปริยัติและปฏิบัติธรรม ด้วยการบำเพ็ญเพียรภาวนาจิตวิญญาณจนเกิดปฏิเวธ เป็นการรู้แจ้งในจิตใจของตนเอง

1.5.2 พระบรมสารีริกธาตุ หมายถึง อัฐิขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

1.5.3 พระอรหันตธาตุ หมายถึง อัฐิของพระสาวกผู้เข้าถึงความรู้แจ้งในหลักธรรมของพระองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า อันได้แก่ พระอรหันต์ เป็นต้น

1.5.4 นิमितหมายแห่งปัญญา หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก เพื่อระลึกถึงหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

379697111

1.5.5 พุทธประทีปมหาสอุปเจดีย์ หมายถึง นิमितหมายแห่งปัญญา ดุจดั่งพุทธประทีปที่ส่องสว่างอยู่ในกลางจิตใจของผู้คนในปัจจุบันขณะ

1.5.6 ปัญญาญาณ หมายถึง ปัญญาแห่งความรู้แจ้งเพื่อการพ้นทุกข์

1.5.7 มณฑลศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง พื้นที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม เพื่อเอื้อให้จิตสงบระงับ มีศีล จิตตั้งมั่น มีสมาธิ และเอื้อให้จิตเกิดปัญญา รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ที่สามารถสื่อสารกับธรรมชาติของจิตที่ละเอียดประณีตในใจคนของแต่ละบุคคลได้

1.5.8 สัมปายะ หมายถึง สิ่ง สถานที่ หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบายกาย สบายใจ เกื้อกูล และเอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต มีความเป็นธรรมชาติ สะอาด สว่าง และสงบ เอื้อให้จิตมีสติสัมปชัญญะ ระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมในปัจจุบันขณะ

1.5.9 ความเป็นสากล หมายถึง ความเป็นธรรมชาติของความทุกข์มีในทุกชีวิตเหมือนกัน หลักพุทธธรรมและหลักในการเข้าพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักที่ไม่จำกัดกาล สามารถเรียนรู้และพัฒนาจิต ให้พ้นทุกข์ได้จริงทุกเวลา ทุกชาติพันธุ์ และทุกศาสนา

1.5.10 พื้นที่ที่เป็นสากล หมายถึง ลานขนาดใหญ่เพื่อรองรับคนจำนวนมาก มีลานหลายขนาด มีมุมต่างๆ ของพื้นที่ เพื่อรองรับกิจกรรมที่หลากหลาย สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นได้ มีความต่อเนื่องเป็นลำดับ อย่างค่อยเป็นค่อยไป เอื้อให้จิตมีสติระลึกรู้ตัวในปัจจุบันขณะ

1.6 ประโยชน์ของการศึกษา

1.6.1 ได้ความเข้าใจในแก่นแท้และหลักคิดตามหลักในการเข้าพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

1.6.2 ได้แก่นแท้และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสอุปเจดีย์

1.6.3 เป็นแนวทางให้กับคนรุ่นต่อไป เพื่อการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในอนาคต

379697111

บทที่ 2

หลักพุทธธรรมและหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม

การจับประเด็นพุทธธรรมหรือแก่นธรรม และหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้ได้รู้ ได้เข้าใจ และได้เห็นพื้นฐานที่เป็นเป้าหมายของกระบวนการเปลี่ยนแปลง จากจิตที่หยาบค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นจิตที่ละเอียดประณีต หากหลักธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธรูปณ์ ดุจดั่ง มรรคาของธรรมแล้ว พุทธประวัติปมมหาสอุปเจดีย์ ก็จะเปรียบได้ดั่งมรรคาของธรรมด้วย เพราะเป็น แนวทางหรือเป็นหนทาง และเป็นหลักในการเข้าถึงธรรมได้ด้วยเช่นเดียวกัน การศึกษาธรรมหรือ มรรค อันเป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ เอื้อให้จิตของปุถุชน ไปสู่จิตของอริยชน โดยการนำน้อม ลักษณะธรรมชาติภายนอกเข้าสู่จิตภายใน ซึ่งเป็นจิตแห่งการมีศีล มีสมาธิ มีปัญญาพร้อมที่จะรู้ แจ้ง หลุดพ้นไปจากทุกข์ พุทธประวัติปมมหาสอุปเจดีย์ คือ พื้นที่ที่ช่วยเอื้อให้คนที่เข้าไปใช้พื้นที่นี้แล้ว มีจิตใจสงบระงับ มีจิตตั้งมั่น ที่ละเอียดประณีตมากยิ่งขึ้น

2.1 หลักพุทธธรรม

จากพระพุทธรูปณ์ที่ทรงกล่าวไว้ว่า

สิ่งที่เรารู้แล้ว มิได้บอกพวกเธอมีอยู่มากมาย ดุจใบไม้บนต้นไม้ในป่า แต่สิ่งที่เรารู้แล้วนำมา บอกมาสอนพวกเธอ มีนิดเดียว ดุจใบไม้ในกำมือเรา นี้ เพราะเหตุใดเราจึงไม่บอก เพราะสิ่งนั้นไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่หลักการใหญ่เพื่อชีวิตอันประเสริฐ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด เพื่อความพ้น เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพ้นกิเลสและกองทุกข์ได้อย่าง ลิ่นเชิง

สิ่งที่เรารู้และนำมาสอน ก็คือ ทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ ความพ้นทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงทาง พ้นทุกข์ ที่นำมาสอนก็เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นหลักการใหญ่เพื่อชีวิตอันประเสริฐ เพื่อเป็นไป เพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพ้นกิเลสและกองทุกข์ได้อย่างลิ่นเชิง⁹

⁹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ed. พระไตรปิฎก วินัยปิฎกที่ 02 มหาวินัยกั ภาค 2 เล่มที่ 02-1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539), หน้า 1-16.

นับจากครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้ชีวิตของมนุษย์เรามีความหวัง มีความต้องการ และมีการแสวงหาสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เพื่อที่จะตอบสนองแรงปรารถนาต่าง ๆ และมีความโหยหา โดยหวังใจไว้ เพื่อให้เกิดมีชีวิตที่สมบูรณ์ มีความสุข ความเป็นอิสระ และความเบิกบาน แต่ความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์เราไม่เคยที่จะเข้าสู่ความสมบูรณ์ ความสุข ความเป็นอิสระ และความเบิกบานได้เลย จนกระทั่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านทรงตรัสรู้ค้นพบความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ โดยมีเป้าหมายที่มุ่งตรงและชี้ตรงไปสู่ที่มาของความทุกข์ แรงปรารถนา สิ่งที่เป็น และความคิดที่ปรุงแต่งต่าง ๆ ว่ามีสาเหตุมาจากอะไร นอกจากนี้ยังทรงค้นพบถึงวิธีการพ้นทุกข์ และหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ซึ่งองค์ความรู้ที่มุ่งตรงไปวิเคราะห์ของเหตุปัญหทั้งปวง ของความทุกข์ แรงปรารถนา และความนึกคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ล้วนมีที่มาจากขั้นที่ 5¹⁰ ที่มีอยู่ในชีวิตของมนุษย์เราเท่านั้นเอง และพระพุทธรูปองค์ทรงเห็นวัฏจักรของชีวิตที่มีการแปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยขององค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งไม่ได้มีความเป็นตัวตนแก่นสารอะไรอย่างแท้จริง อันนำไปสู่ความรู้ของการรู้อย่างละวาง โดยไม่ข้องแวะก่อให้เกิดจิตที่เป็นอิสระหลุดพ้นจากความโหยหา ทุกข์ทรมาน มีความสมบูรณ์ เบิกบานได้ ด้วยการเข้าถึงองค์ความรู้นี้ ต้องมีความหมั่นเพียรพัฒนาสติรู้เท่าทันจิต รู้เท่าทันในขั้นที่ 5¹¹ เห็นความเป็นจริงในธรรมชาติว่า ความเป็นไตรลักษณ์¹² ที่สามารถรู้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีเหตุ มีปัจจัย สำหรับการตั้งอยู่เป็นองค์ประกอบ แล้วก็จะแปรเปลี่ยนดับไปตามเหตุปัจจัยขององค์ประกอบ อันมีความต่อเนื่องเป็นไปตามลำดับอย่างนี้อยู่เสมอ ซึ่งสิ่งนี้ คือ อิทัปปัจจยตา¹³

¹⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), ed. 11 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2545), หน้า 21-26. ขั้นที่ 5 หรือ เบญจขันธ์ (กองแห่งรูปธรรมและนามธรรม 5 หมวด ที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นต้น, ส่วนประกอบ 5 อย่างที่รวมเข้าเป็นชีวิต

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-42.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 43-54. ไตรลักษณ์ หรือ ลักษณะสาม เป็นกฎธรรมชาตินี้เป็นธรรมชาติ คือ ภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดาเป็นธรรมวิบัติ คือ ภาวะที่ตั้งอยู่ หรือยืนตัวเป็นหลักแน่นนอนอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติ หรือกำหนดแห่งธรรมดา อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้น ๆ 3 ประการ

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55-80. อิทัปปัจจยตา ภาวะที่มีอันนี้ ๆ เป็นปัจจัย, ซึ่งเป็นหลักการในทางพระพุทธศาสนา อธิบายถึงความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันในเรื่องของเหตุและผล เพราะเมื่อมีเหตุก็ย่อมมีผล และเมื่อเหตุได้ดับไปอันส่งผลที่ผล ผลก็ดับ คือ เมื่อสิ่งนี้ ก็มีสิ่งนี้ย่อมมี เพราะมีความเกิดขึ้นจากสิ่งนี้ ดังนั้นสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี หรือเรียกว่า ปัจจยการ ในพระบาลีสสูตรที่หนึ่ง มหาวัคค์ ดิกนิบาต อังคุตรนิกาย มีข้อความ

ด้วยการเห็นอย่างเป็นเช่นนั้นเอง หรืออย่างเป็นตถตา เห็นตามเหตุตามปัจจัยต่อกันอันเป็นเรื่องอิทัปปัจจยตา เพราะทุกสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นของธรรมดา เป็นหลักการของธรรมชาติชีวิต คือ การไหลเลื่อนเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยงกันของทุก ๆ ส่วน ทุก ๆ ระบบ ทุก ๆ มิติที่ประกอบขึ้นมาเป็นตัวเรา ในระดับแรก คือ กาย จิตใจที่รวมของอารมณ์และความรู้สึก และจิตวิญญาณ ในระดับต่อมาเป็นชุมชนสังคมตลอดไปถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหมด คือ องค์กรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน เมื่อเราเห็นและเข้าใจในปรากฏการณ์ของอิทัปปัจจยตาที่ได้กล่าวมาแล้ว จิตจึงจะคลายจากความยึดถือในตัวของตัวเอง แล้วหลุดพ้น ซึ่งมีความเป็นอิสระ สงบเย็น สมบูรณ์เต็มเปี่ยม และทรงพลัง ดังที่ทุกชีวิตของมนุษย์พยายามแสวงหามาตลอด อันเป็นองค์ความรู้ของความเป็นจริงแห่งธรรมชาติ ความรู้เรื่องอริยสัจ 4¹⁴ ความรู้เรื่องทุกข์ ความรู้เรื่องเหตุแห่งทุกข์ รู้ถึงการสิ้นทุกข์ อันทำให้จิตสมบูรณ์เบิกบานและรู้เรื่องหนทาง หรือวิธีการเพื่อให้พ้นจากทุกข์ อันมีพื้นฐานจากการทำให้จิตสงบระงับ จิตสงบตั้งมั่น และก่อให้เกิดปัญญาญาณ เห็นโพธิปัญญาอริยจิตในตนเองได้ ซึ่งมีพื้นที่สัปปายะ มณฑลศักดิ์สิทธิ์ และนิมิตหมาย ที่เอื้อต่อจิตในการเกิดกระบวนการขององค์ประกอบทั้งสามหรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา¹⁵ เป็นหนทางหรือมรรคาแห่งการพัฒนาจิต หรือเรียกว่าอริยมรรคมีองค์ 8 ที่ปรากฏในหลักอริยสัจ 4 ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หลากหลายมิติจากความเข้าใจและความเบิกบานของจิต ในแต่ละขณะของชีวิตแต่ละคน ถ้าจะกล่าวอย่างละเอียดถึงวิถีแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 นี้ คงจะต้องกล่าวถึงหลักปัจจุสมุปบาท ที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเกิด การดำเนินไป และการดับไปของชีวิต รวมถึงการเกิดการดับแห่งทุกข์ด้วย¹⁶

ตรัสไว้ระบุว่า อริยสัจที่ตรัสไว้ในรูปปัจจุสมุปบาททั้งฝ่ายสมุทยวารหรือการเกิดทุกข์ และฝ่ายนิโรธวารหรือการพ้นทุกข์นั้นเป็นธรรมที่ทรงแสดงแล้ว เป็นสิ่งที่อธิบายได้โดยหลักอิทัปปัจจยตา

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115-18. อริยสัจ 4 (ความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ) คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคหรืออริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่สำคัญซึ่งเป็นทั้งหมดของปัจจุสมุปบาท มีความหมายครอบคลุมปัจจุสมุปบาททั้งหมดพระพุทธเจ้าตรัสรู้ อริยสัจ คือ ตรัสรู้ปัจจุสมุปบาทและนิพพาน เป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดใน พระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

¹⁵ พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม (ฉบับเดิม), ed. 11 (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, 2544), หน้า 88.

¹⁶ พุทธทาส อินทปัญโญ, อิทัปปัจจยตาปัจจุสมุปบาท (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทาน, 2518), หน้า 51.

การเรียนรู้และการปฏิบัติต่อหลักพุทธธรรม จึงเป็นกระบวนการที่พร้อมไปด้วยศีลสมาธิ อันเป็นฐานที่สำคัญของการเกิดความรู้ที่ถึงพร้อม คือ ปัญญา ที่สามารถมองเห็นและรับรู้ทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยง การเปลี่ยนแปลง ลื่นไหล ไม่หยุดนิ่ง เห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิต อันจะทำให้ตัวเราเองหันกลับมามองเห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะ ด้วยสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ เพื่อเข้าสู่วิถีแห่งความเป็นพุทธ คือ ความตื่นรู้ คือ ความกล้าที่จะเผชิญหน้ากับความจริงในทุกแง่มุมของชีวิต วิถีพุทธ คือ เส้นทางการฝึกตนบนหนทางแห่งธรรม อันจะนำพาให้เราสามารถที่จะร่วมทุกข์ ร่วมสุข กับผู้คนทุกเชื้อชาติศาสนา ทุกชนชั้นวรรณะอย่างไม่ถือตน ผู้ฝึกฝนบนเส้นทางสายนี้จะเป็นแบบอย่างของบุคคลเดินดินธรรมดา ผู้ดำเนินชีวิตด้วยพลังสร้างสรรค์ทางปัญญา เป็นพลังแห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิต การเรียนรู้ด้วยปัญญา คือ การเรียนรู้ที่ออกมาจากจิตที่ถูกฝึกฝน อันเต็มไปด้วยพื้นที่ว่างแห่งการเรียนรู้ พื้นที่แห่งจิตที่ว่างนั้นจะนำมาซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตน ในการเปิดรับฟังเสียงแห่งความทุกข์จากผู้คนรอบข้าง อันแผ่ซ่านออกมาจากจิตวิญญาณที่อ่อนน้อม สมถะ ถ่อมตน พร้อมที่จะเรียนรู้จากทุกเหตุทุกปัจจัย อันรายล้อมด้วยหัวใจที่ไร้อคติและการแบ่งแยก ซึ่งเป็นการศึกษาที่อ่อนน้อมถ่อมตน ด้วยมุมมองและสายตาที่สดใหม่ของชีวิตอยู่เสมอ จึงเกิดผลเป็นงานสร้างสรรค์ เพื่อประโยชน์อันกว้างขวางต่อผู้ที่อยู่รอบข้าง ชุมชน สังคม ประเทศชาติและคนทั่วโลก

หลักพุทธธรรม อริยมรรคมีองค์ 8 ที่สรุปลงมาเป็นหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม หรือหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หมายความว่า องค์มรรคทั้ง 8 จะต้องดำเนินไปอย่างครบถ้วน เกื้อกูลกัน เป็นมรรคสมังคีหรือบูรณาการ หรือองค์รวม การพันทุกขันธ์นั้นจะต้องอาศัยหลักอริยสัจ 4 และการปฏิบัติอริยมรรคให้ครบทั้ง 8 องค์ ซึ่งเปรียบเสมือนเกลียวเชือก 8 เกลียว ที่พันรวมพลังกันเป็นหนึ่งเดียว และมีความแข็งแรงพอที่จะเดินทางเข้าสู่กระแสแห่งนิพพาน หรือความพ้นทุกข์ได้¹⁷ ดังพระพุทธพจน์ได้กล่าวเอาไว้ว่า

จรรถ ภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุชชาย โลกานุกมฺพาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानัม เทเสถ ภิกขเว ธมฺมัม อาทิกฺขุยาณัม มชฺฌเมกฺขุยาณัม ปรีโยสานกฺขุยาณัม

¹⁷ สมเด็จพระสังฆราชพระญาณสังวร, แนวปฏิบัติทางจิต (นนทบุรี: สืบสานพุทธศาสนา, 2552), หน้า 405.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ขอเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่
มาก อนุเคราะห์แก่สัตว์โลก เป็นประโยชน์เกื้อกูล และเป็นความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงแสดงธรรม อันงามในเบื้องต้น (ศีล) งามในท่ามกลาง (สมาธิ) และงามในที่สุด
(ปัญญา) เกิด จงจาริกไปเพื่อพุทธนิตาย พุทธนุสสาย โลกานุกมฺปาย¹⁸

2.2 หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม

หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต
เพราะจิตเดิมแท้ของเราทุกคนนี้มีความเป็นปกติ แจ่มใส เบิกบาน อยู่ตามธรรมชาติ เมื่อมีความ
เศร้าหมองและกิเลสเข้ามา จิตนั้นก็จะสกปรก มีดมัว และเร่าร้อน จิตจะหาความงามไม่ได้เลย
ดังนั้นเราต้องหมั่นขัดเกลาจิต และหมั่นดูแลรักษาจิตอยู่ตลอดเวลา อย่าให้เกิดความสกปรก มีด
มัว เร่าร้อนขึ้นมา ให้คงสภาพปกติ แจ่มใส สะอาด สว่าง สงบเย็นตามธรรมชาติอย่างเดิมเอาไว้¹⁹
คุณค่าความสำคัญของหลักในการเข้าถึงธรรม เป็นการรักษาสภาพเดิมที่งดงามเอาไว้ให้ได้ คือ มี
ธรรมะ โดยการใช้สติสัมปชัญญะปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิตในปัจจุบันขณะ เพื่อการรักษา
สภาพปกติไว้ได้ รักษาสภาพที่ถูกต้องไว้ได้ สติสัมปชัญญะ จึงเป็นเครื่องรักษาจิตของปุถุชนและ
อริยชน²⁰ ให้มีความอิสระพ้นจากความทุกข์ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หากว่าเราอยู่ในศีล การฝึก
สมาธิของเราจะเพิ่มขึ้น และสมาธินั้นจะทำให้เกิดปัญญา ถ้าหากทุกคนประพฤติปฏิบัติสามารถ
เอาชนะความโลภ โกรธ หลง การยึดติด และความกระหายจากกิเลสได้ เราจะมีอิสระ มีความสงบ
เย็น เบาสบาย เบิกบาน ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า

¹⁸ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ed.

สุดตันตปิฎกที่ 14 อังคุดตกรณิกาย ปัญจก ฉกกนิบาต, เล่มที่ 22-10 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 484-537.

¹⁹ พุทธศาสนิกชน, สะอาด สว่าง สงบ ธรรมะช่วยให้ชีวิตเป็นอิสระ อยู่เหนือปัญหาและความทุกข์
(กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2559), หน้า 25.

²⁰ สมเด็จพระสังฆราชพระญาณสังวร, หน้า 409.

อัคคีเวสนะ! เรานั้นหรือ, จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่งการกล่าวเรื่อนั้น ๆ ย่อมตั้งไว้ ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้ ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก ดังเช่นที่คนทั้งหลายเคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้²¹

เป้าหมายของหลักในการเข้าถึงธรรม คือ เป็นหนทางหรือมรรคาในการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต เพื่อพัฒนาชีวิตของปุถุชนไปสู่ชีวิตอริยชน อันเป็นการก่อให้เกิดความหยั่งรู้ เห็นตามความเป็นจริงของชีวิตในธรรมชาติ คือ มีปัญญาญาณ เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณ เริ่มต้นด้วยการฝึกจิต บำเพ็ญภาวนาจิต คือ มีสมาธิ เพื่อให้จิตมีกำลังในการมองเห็นรับรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งต้องใช้กำลังของจิตที่มีพลังในการรับรู้ พิณิจ พิจารณา จดจ่อ อย่างแน่วแน่นมั่นคง สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความสงบเบิกบานเป็นตัวตั้งต้น ให้จิตสงบระงับ จากความวุ่นวาย มีความปรกติ คือ มีศีล มีความเบิกบานเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิต ให้จิตไม่กระสับกระส่ายและวอกแวกไปที่อื่น จิตจึงเกิดความตั้งมั่นได้ ดังนั้นการมีสัจปายะ คือ มีความสบายกายและสบายใจในเรื่องต่าง ๆ ของชีวิต จึงมีความสำคัญทั้งในเรื่องของชีวิตและธรรมชาติแวดล้อม

การเรียนรู้และการปฏิบัติต่อหลักในการเข้าถึงธรรม การเรียนรู้และการจะเห็นธรรม ต้องอาศัยความเพียร (อิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ฝึกการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต บำเพ็ญเพียร เจริญสติภาวนาด้วยความอย่างต่อเนื่อง จริงจัง และไม่ท้อแท้ย่อมนแอ เพราะเราเมื่อยังแพ้ต่อกิเลสอยู่ก็ให้รู้ว่ายังแพ้ อันเป็นปรกติธรรมดาของผู้ที่ยังอยู่ในหนทางของการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิต ตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ที่สรุปเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คือ หนทางที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นหนทางสายเอก (เอกายมรรค) คือ การหมั่นเพียรในการระลึกรู้ภายในจิตใจตนเอง ระลึกรู้ในขั้นที่ 5 เพื่อการรู้เท่าทันจิต กาย วาจา และธรรมชาติแวดล้อมต่าง ๆ อันเป็นการฝึกฟังเสียงจากภายในของจิตใจเราเอง ฝึกการเรียนรู้ที่จะไว้ใจธรรมชาติชีวิตอย่างไม่มีเงื่อนไข ด้วยจิตที่สงบระงับ มีจิตที่ตั้งมั่น ซึ่งเป็นความมั่นคงจากภายใน จากหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ได้กล่าวถึงการพันทุกข์ คือ การไม่ยึดมั่นถือมั่นเรื่องใด ๆ อันเป็นการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต

²¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ed. พระไตรปิฎก ชุดต้นตปิฎกที่ 04 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เล่มที่ 12-5 (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539), หน้า 186-231.

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม หรือหลักไตรสิกขา คือ ศิล สมาธิ ปัญญา²² เป็นกระบวนการทางธรรมชาติของจิต เริ่มต้นจากเรื่องของศีลในบุคคลผู้ที่มีความสมถะ ถ่อมตน พอเหมาะพอดี เกื้อกูล มีเมตตา กรุณา มีสภาวะของธรรมขั้นสูงบระงับ เมื่อจิตสงบ จิตใจสบาย ทำให้คิดดี ทำดี พุทธิ ศีลก็จะบริบูรณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน จากนั้นจิตจะมีความตั้งมั่น เพื่อพร้อมในการเรียนรู้ เกิดฌานสมาธิ มีสุนทรียภาพแห่งชีวิตสงบเย็น เขาไปร้องโล่ง รู้กาละเทศะ ปัญญาในอริยบุคคลผู้รู้ เห็นตามความเป็นจริง มีความเบิกบาน มีพลังชีวิต เย็นสบาย เข้าใจองค์ประกอบและสุนทรียภาพ จึงนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมได้อย่างงดงาม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นวิถีปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ในงานสถาปัตยกรรม เพื่อการรองรับและเอื้อต่อการพัฒนาจิตไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม เป็นหลักความจริงแห่งธรรมชาติ ในการทำความเข้าใจธรรมชาติ ชีวิต โลก และจักรวาล ที่มีการอธิบายออกมาในลักษณะของไตรภูมิและพระพุทธรูป 5 พระองค์ หรือมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ อันเป็นการนำจิตเข้าไปสู่สภาวะแห่งความสงบระงับ ความตั้งมั่นของสมาธิศีล และเพื่อนำไปสู่การรับรู้ของมนุษย์ต่อธรรมชาติที่อยู่ร่วมกัน และลักษณะของสภาวะทางธรรมชาติตามความเป็นจริงที่ปรากฏขึ้น หรือที่เรียกว่าการทำให้เกิดปัญญา ในการเข้าใจชีวิตและธรรมชาติที่เป็นจริง และสามารถทำให้หลุดพ้นจากสภาวะแห่งความทุกข์ทรมานได้²³ เมื่อบุคคลอยู่ในวิถีปฏิบัติไปตามมรรคา จนรู้และเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งแล้ว มนุษย์ทุกคนก็จะพบกับความสุขสมบูรณ์ของชีวิต และมีวิถีอยู่ในระบบของธรรมชาติ มีความสงบเย็น เป็นอิสระ เบิกบาน เขาสบาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 คำสอนในการเข้าถึงพุทธธรรมในรูปแบบของไตรภูมิ

2.2.1.1 ความเป็นมาของไตรภูมิ

จากเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเหล่าพราหมณ์ ทรงใช้ภาษาและคติความเชื่อที่พวกรพราหมณ์นั้นคุ้นเคย ก็คือหลักคิดของไตรภูมิ อันเป็นคติเกี่ยวกับโลกสี่ฐานตามความเชื่อในศาสนาฮินดู ไตรภูมิหรือโลกียภูมิ ประกอบด้วย กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ เป็นการอธิบายความหมายของสัตว์โลกทั้งหลายก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดในไตรภูมินี้ แล้วพระพุทธองค์ก็ยังได้อธิบายเพิ่มเติมในเรื่องของหลักในการเข้าถึงธรรม คือ

²² พระธรรมปิฎก, หน้า 117-19.

²³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ (นครปฐม: กองพิมพ์หนังสือธรรมทาน วัดญาณเวศกวัน, 2553), หน้า 18.

เรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องของการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต เพื่อการรู้เท่าทันจนเป็นพระอรหันต์ไปสู่นิพพานหรือโลกุตระภูมิที่พ้นไปจากไตรภูมิ²⁴ ดังในหนังสือไตรภูมิอภินิหาร อันเป็นวรรณกรรมที่อธิบายถึง การทำความเข้าใจในเรื่องของโลกและจักรวาล แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับภพภูมิและชีวิตความเป็นอยู่ มีสาระสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของการทำความดี ละความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เพื่อให้ชีวิตของเรานั้นไปเสวยสุขในภพภูมิที่ดีกว่า และเรื่องราวของคติไตรภูมิยังมีในหนังสือไตรภูมิพระร่วงที่ส่งอิทธิพลต่อแนวการดำเนินชีวิตในสังคมไทยเป็นอย่างมาก²⁵

ภาพที่ 2.2 ไตรภูมิ ในคติทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิคาถา ฉบับกรุงศรีอยุธยา-กรุงธนบุรี เล่ม 1, 5 ธันวาคม 2543, บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), หน้า 34-35.

²⁴ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาล ในคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย (ตอนที่ 2)," วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับปีพุทธศักราช 2549 (2549): หน้า 24-25.

²⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 ed. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542). หน้า 36.

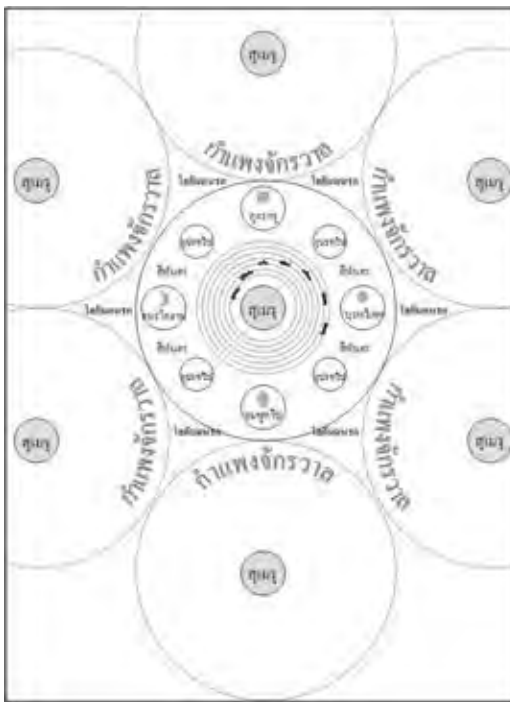
2.2.1.2 ความสำคัญของไตรภูมิ จากแผนผังไตรภูมิในคติทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท อันเป็นการอธิบายด้วยรูปภาพและอักษร ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ของชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นจากการปรุงแต่งของจิต ตั้งแต่จิตภายในที่มีขนาดเล็กที่สุด คือ จุลจักรวาล ค่อย ๆ ขยายใหญ่ขึ้นเป็นอนุจักรวาล จนเป็นมหจักรวาล และยังจำลองภาพจักรวาลไว้ในสิ่งต่าง ๆ ที่ตนสร้างขึ้นมาลงสู่สิ่งที่มีมนุษย์สร้างตั้งแต่เครื่องเรือนภายในเรือน พื้นที่ภายในเรือน จนเป็นสถานที่ที่ได้ออกแบบและก่อสร้างขึ้น เป็นเรือนหมู่บ้าน เป็นชุมชน เป็นกลุ่มอาคาร และเป็นเมือง จังหวัด และเป็นประเทศ เป็นต้น ดังนั้นเรื่องของจิตจึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุด จึงต้องมีการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยความเพียรของอิทธิบาท 4 รู้ที่มาที่ไปของเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน คือ เรื่องของอิทัปปัจจยตา รู้การละวาง ว่างจากกิเลสและตัวตน คือ สุกญตา เพื่อการระลึกรู้เท่าทันจิต รู้เท่าทันในขั้น 5 มีสติรู้ตัวทั่วพร้อม จิตอยู่อย่างเป็นอิสระ เบิกบาน คือ การพ้นไปจากไตรภูมิไปสู่โลกุตระภูมิ อันอยู่เหนือสภาวะของจิตพ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวง ที่มีความสะอาด สว่าง สงบ เย็นในจิต ณ ปัจจุบันขณะ ที่นี้ เดียวนี้ นั่นเอง

2.2.1.3 รูปแบบของไตรภูมิ จากไตรภูมิภิกขาภิได้แสดงจักรวาลของสรรพสิ่งอีก เช่น โลก พื้นดิน น้ำ ไฟ ลม ต้นไม้ ดวงดาว ฯลฯ ก็จะมีลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปเป็นวัฏจักรที่ประกอบอยู่เช่นกัน ซึ่งเราพอจะเห็นภาพของจักรวาลว่าเป็นรูปทรงกลม เช่นเดียวกับรูปทรงในธรรมชาติอื่น ๆ ล้วนมีรูปทรงกลมที่หมุนวนรอบจุดศูนย์กลาง เป็นมหจักรวาล อนุจักรวาล หรือจุลจักรวาลที่เป็นองค์ประกอบเช่นเดียวกันอยู่ทั้งสิ้น ซึ่งในทางพุทธศาสนาได้เปลี่ยนจากทวีปทั้ง 4 ของไตรภูมิให้เป็นธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ไฟ ลม คือ ธรรมชาติของคนเราทุกคน เพื่อการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จนพ้นจากความทุกข์ ดังภาพที่ 2.3-2.4

379697111

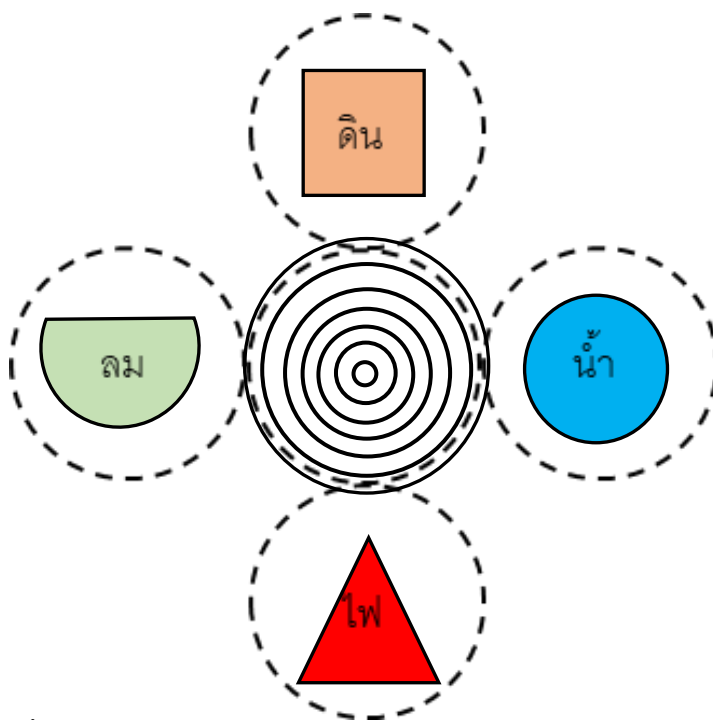

ภาพที่ 2.3 แผนผังจำลองจักรวาล

ที่มา: http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/symbolanna/philosophy_page021.html เข้าถึงเมื่อวันที่

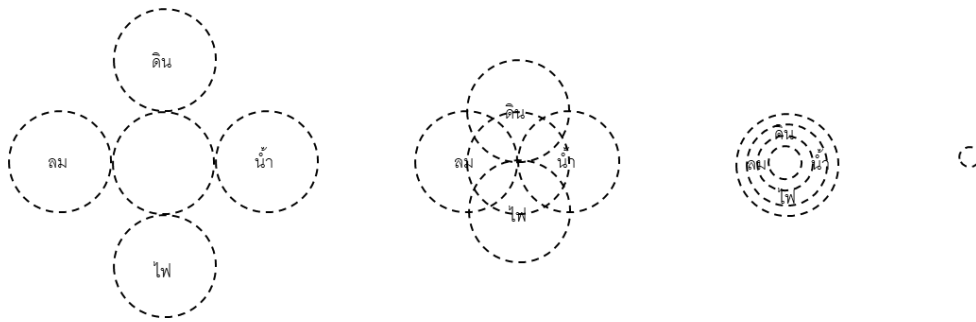
10 พฤษภาคม 2562

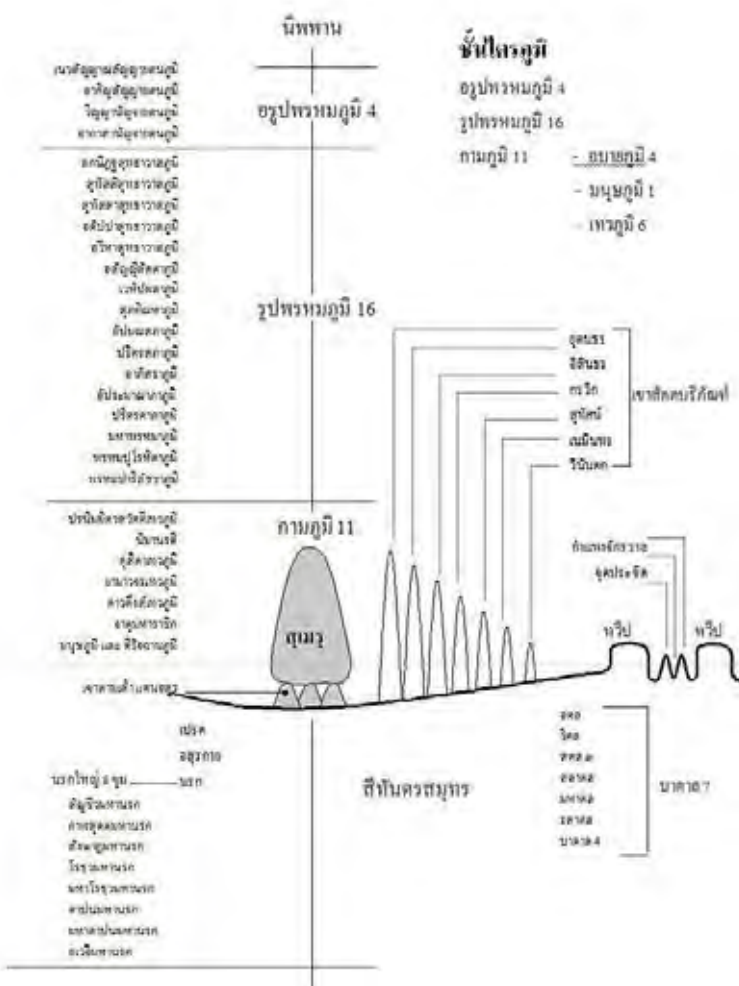
ภาพที่ 2.4 ธาตุทั้ง 4 ของธรรมชาติชีวิตในทางพุทธศาสนา

ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง, 14 พฤษภาคม 2562

ภาพที่ 2.5 ชาติทั้ง 4 เพื่อการพัฒนาจิตให้พ้นทุกข์ในพุทธศาสนา
ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง, 14 พฤษภาคม 2562

ภาพที่ 2.6 การแบ่งชั้นภพภูมิต่างๆ ในไตรภูมิ

ที่มา: http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/symbolanna/philosophy_page021.html ซึ่งเป็นภาพ
ลายเส้นของงานวิจัยของสุวิภา จำปาวัลย์ นักวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ปรับปรุง
จากของเดิม คือ หนังสือของ ศ.โชติ กัลยาณมิตร เรื่องสถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม หน้า 25 เข้าถึงเมื่อวันที่ 10
พฤษภาคม 2562

2.2.1.3 **หลักคิดจักรวาลวิทยาในรูปแบบของไตรภูมิ** จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไปกับหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม อันมีศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นองค์ประกอบ 4 ประการของการเข้าถึง

1. **นิमितหมาย** อันเป็นความรู้แจ้งหรือปัญญาญาณ โดยจะเริ่มต้นในส่วนที่สำคัญที่สุดก่อน ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลาง หรือจุดกำเนิดแห่งปัญญา 2. **มณฑลศักดิ์สิทธิ์** มีสมาธิศีล ซึ่งก่อให้เกิดพลังอันสงบเย็นของชีวิต หรือพลังแห่งปัญญาที่เรียกว่า ศูนย์กลางแห่งจักรวาล 3. เป็นมณฑลชีวิตที่สมบูรณ์เป็น**พื้นที่สัปปายะ** อันเป็นชีวิตที่อยู่ใกล้หรือไกล พลังแห่งปัญญาญาณของการรู้แจ้ง ก็ จะแผ่กระจายออกไปสู่ 4. **พื้นที่ที่มีความเป็นสากล** มีทั้งความสุขและความทุกข์ ดุจดั่งเป็นชั้น ๆ ของภพภูมิ ในภาษาจักรวาลของชีวิตในรูปแบบของไตรภูมิ

2.2.1.4 **โลกุตระภูมิ** ในบทสุดท้ายของไตรภูมิภิกขาได้อธิบายถึง โลกุตระภูมิ หรือนิพพาน มีการอธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า มีถ้อยคำเปรียบเทียบกับภาวะของนิพพานอยู่บ้าง เช่น นิพพานเป็นเหมือนภูมิภาคอันราบเรียบนำรื่นรมย์ เหมือนผั่งโน้นที่เกษมไม่มีภัย²⁶ และคำว่านิพพานนคร ซึ่งได้กลายมาเป็นคำเทศนาโวหารและวรรณคดีในภาษาไทยว่า อมตมหานครนฤพานเมืองแก้ว กล่าวแล้ว คือ พระนิพพาน²⁷ เป็นต้น กล่าวโดยสรุป คือ ให้หลุดพ้นออกจากไตรภูมิ ในทางพุทธศาสนา เรียกว่า หลุดพ้นจากชั้นโลกียะไปสู่ชั้นโลกุตระ เป็นจิตที่อิสระหลุดพ้นจากภพภูมิใด ๆ ซึ่งภพภูมินั้น เป็นเหตุของความทุกข์ทั้งปวง

ความหมายของโลกุตระภูมิ หมายถึง การมีชีวิตอย่างมีสติ ระลึกทั่ว ในปัจจุบันขณะ และไม่ข้องแวะกับการมี การเป็น ของสภาวะใด ๆ อยู่นอกเหนือไตรภูมิ ซึ่งไตรภูมิเป็นโลกียภูมิ เป็นสังสารวัฏ ซึ่งพระพุทธองค์ท่านทรงได้ชี้แนะ ให้ดำรงตนอยู่ได้ในทุกสภาวะ โดยการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต เพื่อการที่ไม่ไปเกี่ยว ไม่ข้องแวะกับสภาวะ ให้รู้ตัว รู้ว่าอยู่กับอะไร โดยไม่ไปยึดมั่นถือมั่น ให้รู้ว่ามี การเปลี่ยนแปลง พัฒนาสติ พัฒนาจิตจนรู้ตัว หลุดพ้นในปัจจุบันขณะ เป็นอีกมิติหนึ่งของชีวิต ที่มีความเบิกบาน เบาสบาย คือ การไม่ข้องแวะในสภาวะใด ๆ มีชีวิตที่เบิกบานได้ โดยไม่ข้องเกี่ยวกับเงื่อนไขต่าง ๆ ให้รู้ตัวทั่วพร้อมอย่างเบิกบาน ในการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิตวิญญาน มนุษย์แต่ละคนมีพุทธะอยู่ในตัวแล้ว เมล็ดพันธุ์แห่งการปลดปล่อยมีอยู่ในแต่ละคนแล้ว เราเพียงเปิดพื้นที่ให้พวกเขาได้กลับไปพบธรรมชาติของชีวิตอีกครั้งหนึ่ง และให้เราได้บ่มเพาะ

²⁶ วันชัย มงคลประดิษฐ์, หน้า 26.

²⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), หน้า 48.

ดูแลด้วยตัวของตัวเอง ธรรมชาติภายในของเราก็จะเผยออกคลี่บานเอง อันเป็นหนทางแห่งการ เรียงรู้ตัวเอง ที่จะดำเนินไปในเส้นทางแห่งการพ้นทุกข์

รูปทรงและสัญลักษณ์ของโลกุตระภูมิกับพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ ที่จะสะท้อนถึงความหมายและเรื่องราวของปัญญาญาณ และการยึดเหนี่ยวจิตใจนี้ อันได้แก่ ศูนย์รวมจิตใจของ พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก เป็นศูนย์กลางจิตใจศูนย์กลางบริเวณ เป็นศูนย์กลางพระสถูปเจดีย์ เป็นศูนย์กลางอาคาร และศูนย์กลางเมือง ซึ่งปรากฏเป็นการลำดับของพื้นที่จากศูนย์กลาง ออกไป เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ และเป็นพื้นที่แห่งความสัปปายะ เอื้อให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา และ สติสัมปชัญญะ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมไม่ให้มีจิตใจคับแคบและตกต่ำ ซึ่งเป็นเหตุ เป็นปัจจัยที่ยกระดับของจิตวิญญาณให้สูงขึ้นจนเป็นอิสระ เบิกบาน สงบเย็น จิตที่ได้รับการปฏิบัติ อบรมพัฒนาจิต มีการฝึกฝนที่ดีแล้ว จะมีความประณีต เปี่ยมด้วยความใส่ใจ เอื้อเพื่อ เกื้อกูล เข้าใจและร่วมใจกัน มีคุณค่าสำคัญจากภายในที่สามารถแสดงออกมาทางอารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรม และการปฏิบัติตนทางด้านต่าง ๆ จิตวิญญาณก็เป็นต้นธารของความเมตตากรุณา สุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรมและความสงบสุขทั้งในส่วนตัว ชุมชน และสังคมต่อไป

2.2.2 คำสอนในการเข้าถึงพุทธธรรมในรูปแบบของพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์

2.2.2.1 ความหมายของพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ อันเป็นทิศและมณฑลศักดิ์สิทธิ์ ของจิตวิญญาณ และเป็นลักษณะของการออกแบบวางผังที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับสังคมชุมชนของ มนุษย์ มีการใช้ชีวิตที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีธรรมชาติ ตามทิศทาง ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยน ได้ตามความเหมาะสมของสถานที่และเวลา องค์ประกอบของชีวิตมี 5 ประการ กล่าวถึงวงศ์ทั้ง 5 แห่งพุทธะ อันประกอบด้วย วัชระ รัตนะ ปัทมะ กรรมะ และ พุทธะ²⁸ ที่เอื้อให้เกิดความเป็นพุทธะ ขึ้นภายในจิตใจของทุกคน อันได้แก่

พระอักษุภยะ เป็นวงศ์ของวัชระ ปัญญาหยั่งรู้แบบอุปมาดังกระจกสถิตอยู่ทางทิศ ตะวันออก ตัวแทน: ธาตุน้ำ, รูปขันธ์, กาย-สัมผัส²⁹ เป็นความตั้งมั่นชัดเจน มีแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร

²⁸ สุมาลี มหณรงค์ชัย, พระชินพุทธะห้าพระองค์ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, 2547), หน้า 22.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45-46.

พระรัตนสัมภวะ เป็นวงศ์ของรัตนะ ปัญญาหยั่งรู้แบบเท่าเทียม สถิตอยู่ทางทิศใต้
ตัวแทน: ธาตุดิน เวทนาขันธ, ตา-รูป³⁰ เป็นการสร้างบุญสั่งสมบารมี คุณค่าของชีวิต มีพื้นที่ในการ
ทำงาน ปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต

พระอมิตาภะ เป็นวงศ์ของปัทมะ ปัญญาหยั่งรู้แบบวิเคราะห์ สถิตอยู่ทางทิศ
ตะวันตก ตัวแทน: ธาตุไฟ, สัญญาขันธ, ลิ่น-รส³¹ เป็นชีวิตที่เกื้อกูลแบ่งปัน มีแหล่ง
ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้

พระอโมขลิตฺติ เป็นวงศ์ของกรรมะ ปัญญาหยั่งรู้แบบสำเร็จทุกประการ สถิตอยู่ทาง
ทิศเหนือ ตัวแทน: ธาตุลม, สังขารขันธ, จมูก-กลิ่น³² เป็นความเจริญงอกงามของชีวิต มีพื้นที่ใน
การศึกษาเรียนรู้

พระไวโรจนะ เป็นวงศ์ของพุทธะ ปัญญาหยั่งรู้แบบแผ่ซ่านไปทั่ว สถิตอยู่ทางตรง
กลาง ตัวแทน: อากาศธาตุ, วิญญาณขันธ, หู-เสียง³³ เป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคน มีพื้นที่
ศูนย์กลางของจิตใจ มีพื้นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

2.2.2.2 ความสำคัญของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ อาจแบ่งออกได้เป็น 2
ลักษณะ ได้แก่

1. **ลักษณะภายในของชีวิต** อันได้แก่ ขันธทั้ง 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ พละ คือ กำลัง 5 ประการ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สมาธิ ปัญญา สติและยังมีเรื่อง
ของเหตุปัจจัย 5 ประการ ในการเข้าถึงความเป็นพุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อันได้แก่ วัชระ รัตนะ
ปัทมะ กรรมะ และพุทธะ ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

2. **ลักษณะภายนอกเป็นธรรมชาติแวดล้อม** อันมีองค์ประกอบ 5 อย่าง ที่
สอดคล้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต ได้แก่ 1. พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ในการศึกษาเรียนรู้
2. แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร 3. แหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติ ป่าไม้ 4. แหล่งที่ดิน พื้นที่ทำมาหากิน

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69-70.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85-86.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 115-16.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135-36.

พื้นที่ทำงาน พื้นที่ในการปฏิบัติธรรม และในส่วนที่ 5. พื้นที่ศูนย์รวมจิตใจ เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งทั้ง 5 พื้นที่จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการวางผังชุมชนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของ ธรรมชาติและชีวิตที่มีความเป็นสัปปายะของชีวิต เพราะเมื่อเกิดความสบายกายและสบายใจแล้ว จิตก็จะมีศีลสมบุรณ์เป็นปรกติ เป็นธรรมชาติ มีความสงบระงับ จิตใจก็เริ่มตั้งมั่น มีสมาธิพร้อมใน การรับรู้ เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของชีวิต มีความสะอาด สว่าง สงบเย็นภายในจิตใจ จิตได้รู้เห็นตาม ความเป็นจริงของธรรมชาติ ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาตามเหตุปัจจัย มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และ ดับไป เป็นของธรรมดา จิตจึงค่อยๆ ละวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเรา ว่าเป็นของๆ เรา จิตจึงมี ปัญญา ธรรมชาติของจิตไม่มีขอบเขตแม้กระทั่งเรื่องของความถูกผิด นั่นคือเหตุที่ว่าทำไมจิตจึง เป็นเรื่องง่ายและงาม จิตจึงปรกติดี มีความสงบตั้งมั่น จนมีปัญญา ซึ่งทำให้เรารู้ว่าจิตนั้นมี กว้างขวางยิ่งนัก จนเราสามารถไว้วางใจกับธรรมชาติของจิตได้อย่างไม่มีเงื่อนไข

ทิศเบื้องบน

ทิศแห่งอัสดง

ทิศแห่งอรุณรุ่ง

ทิศเบื้องล่าง

ภาพที่ 2.7 พระพุทธเจ้า 5 พระองค์

ที่มา: <https://palungjit.org/attachments/nagarjuna1-เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562>

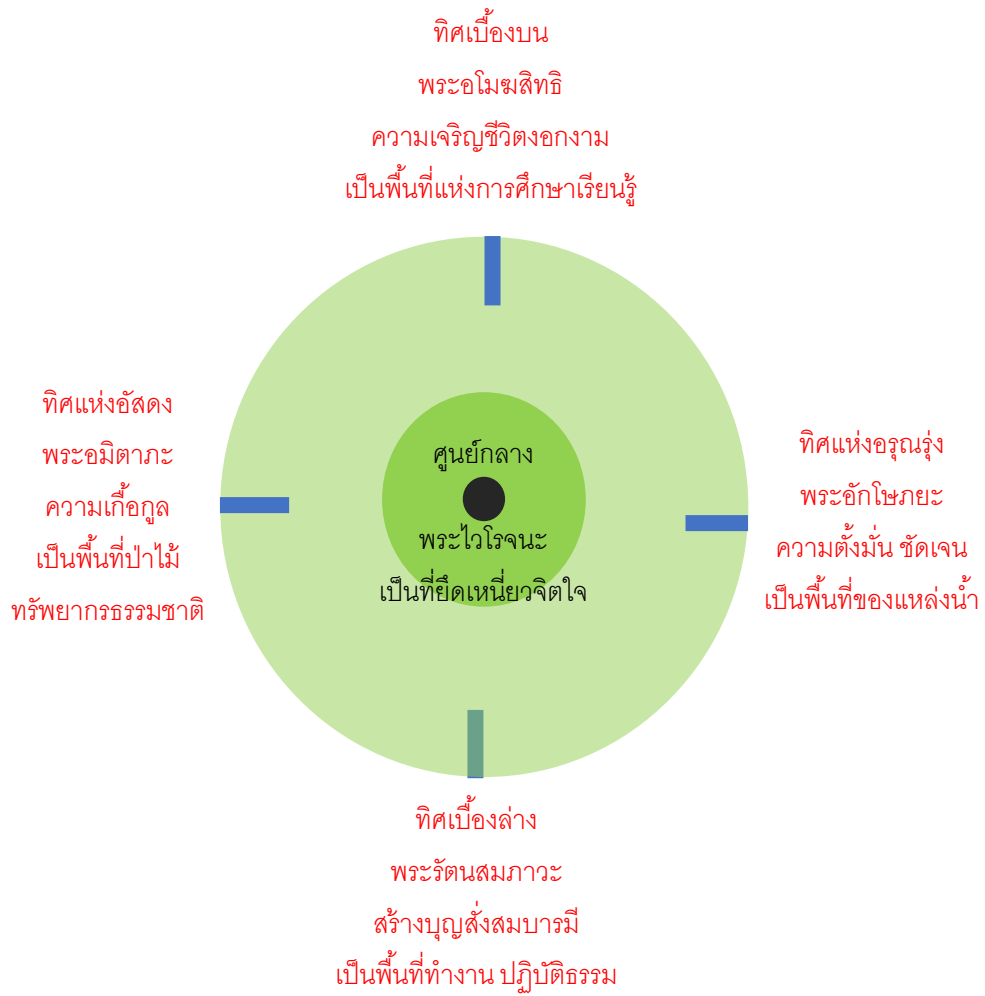
ภาพที่ 2.7 เป็นภาพของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ที่ส่งผลต่องานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในบวรแห่งพระพุทธศาสนา พยายามให้ผู้คนได้เรียนรู้และบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต เพื่อชีวิต กาย วาจา ใจ ที่เมื่อได้สัมผัสแล้วมุ่งเข้าสู่ความสงบเย็น เบิกบาน เป็นอิสระ และหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง³⁴

2.2.2.3 เวลาและเงื่อนไขของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ จะเห็นได้ว่าพระพุทธวงศ์ก็คือ วงศ์แห่งสภาวะธรรมชาติชีวิตของมนุษย์ ที่ประกอบไปด้วยชั้น 5 ธาตุทั้ง 5 ประสาทสัมผัสทางกายภาพทั้ง 5 จะสัมพันธ์กับเวลาและเงื่อนไข ของสถานที่ตั้งชุมชน สภาพแวดล้อม หรือกาลเทศะ โดยนำตำแหน่งของทิศทาง วัน เดือน ปี และการโคจรของดวงดาวในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม เพื่อแสดงมณฑลแห่งพระชินพุทธะ 5 พระองค์ เพื่อเป็นภาพเหมือนของสภาวะธรรมที่เป็นเหมือนสภาวะธรรมชาติชีวิต มีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน³⁵ ซึ่งพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เสวยอารมณ์ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ ด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติ ไม่ถูกกิเลสครอบงำหรือชักจูง ไม่ถูกเผาผลาญด้วยตัณหา และไม่มีดมัวด้วยอวิชชา เป็นอยู่ด้วยจิตใจที่โปร่งโล่ง ผาสุกด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อไปสู่นิพพาน บรรลุภาวะแห่งความดับทุกข์

³⁴ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "พลังแห่งสถาปัตยกรรมตะวันออก," in ประกอบการประชุมวิชาการนานาชาติ

สถาปัตยปาฐะ สถาปัตยกรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ (โรงแรมรอยัล ริเวอร์ กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2550), หน้า 28-29.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31.

ภาพที่ 2.8 ลักษณะของที่ตั้งชุมชนกับมณฑลของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์
ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 21 พฤษภาคม 2562.

อาจสรุปเรื่องของคำสอนในการเข้าถึงพุทธธรรม ในรูปแบบของหลักไตรภูมิและพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ เป็นภาษาของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อการสื่อสาร เพื่อสร้างความศรัทธาในจิตใจคน เพราะเมื่อใดที่ภาษานั้นได้สื่อสารออกไปจนถูกใจ ถูกจริตของคน ก็จะทำให้เกิดศรัทธา เกิดความเลื่อมใส เกิดความสนใจ เกิดการค้นคว้า เรียนรู้และปฏิบัติตามมา ทุกภาษาจึงมีรูปแบบที่แตกต่างกัน แต่ยังมีหลักคิดของการเชื่อมโยงเข้าไปหาหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้ค้นพบ ที่สามารถจะนำพาชีวิตให้หลุดพ้นจากห้วงของความทุกข์ อันได้แก่ ทุกข์หรือเหตุ สมุทัยหรือที่มาของเหตุ นิโรธหรือการดับซึ่งแห่งเหตุ และอริยมรรคมีองค์ 8 ที่สรุปย่อลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาหรือแนวทางการดับซึ่งแห่งเหตุ นั้น และหลักพุทธธรรมก็ได้ปรับประยุกต์ใช้กับหลักคติคิดอื่นๆ มาสู่หลักความจริงแห่งธรรมชาติ ในทางพุทธศาสนาที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปแบบของพิธีกรรมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบ ในความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละเชื้อชาติ แต่ละสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ

เพื่อเชื่อมโยงและน้อมนำมาเข้าสู่หลักธรรมทางพุทธศาสนา ที่มีรูปแบบของมณฑลศักดิ์สิทธิ์ในคติความเชื่อที่แตกต่างกัน³⁶ มณฑล หมายถึง หรือสภาวะการรับรู้ปรากฏการณ์ของมนุษย์ มีความหมายทั้งทางโลกียะและทางโลกุตระ มีความหมายในเชิงสมมุติและในเชิงความเป็นจริง

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของหลักไตรภูมิและพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในการเข้าถึงหลักพุทธธรรม โดยกระบวนการเข้าถึง ก็คือ มรรค (อริยมรรคมีองค์ 8) โดยสรุปย่อลงมาคือ ศิล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักการที่พระพุทธองค์ได้ให้หลักไว้ เพื่อการหลุดพ้นไปจากไตรภูมิ ด้วยองค์ประกอบของการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน 5 ประการ จากหลักของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ อันมีรูปแบบในการสร้างพื้นที่ที่ร่มรื่น สงบเย็น อันเป็นพื้นที่สัปปายะที่เอื้อต่อการพัฒนาอิสรภาพทางจิตวิญญาณ จากมณฑลศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ด้านภายนอกแล้วน้อมจิตน้อมใจ เข้าไปสู่มณฑลศักดิ์สิทธิ์ภายในตน แล้วค่อย ๆ นำกลับออกมาใช้ในชีวิต นำมาสู่ธรรมชาติแวดล้อม เป็นวิถีชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์³⁷ อันเป็นวิถีในการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิตวิญญาณ ที่เอื้อต่อการเจริญสติ มีศีล มีสมาธิ และมีความเพียร ในการบำเพ็ญปฏิบัติภาวนา เพื่อให้เกิดปัญญาในการพ้นทุกข์ และทางพุทธศาสนาก็ได้เสนอแนะเพิ่มเติมในหลักการที่ว่า มิติแห่งการพัฒนาชีวิตมีลำดับขั้นการพัฒนาสู่ชีวิตที่บริสุทธิ์และจากหลักคิดนี้ได้มีการพัฒนานำมาสร้างสรรคพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม³⁸ ปรากฏเป็นรูปแบบที่มีความหมายของสุนทรียภาพทางจิตวิญญาณแสดงพลังแห่งชีวิตที่หลุดพ้น สงบเย็น อิสระ เบิกบาน เป็นความปรารถนาในการมีชีวิตของมนุษย์ จากหลักการทางพุทธศาสนาไปสู่เกณฑ์และหลักคิด อันเป็นพลังแห่งธรรมชาติชีวิต และจนถึงพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ อันเป็นโพธิปัญญา

³⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), หน้า 17.

³⁷ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาลในคำสอนทางพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในงานศิลปะ-สถาปัตยกรรม ตอนที่ 1," วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับปีพุทธศักราช 2548 (2548): หน้า 22-23.

³⁸ "พลังแห่งสถาปัตยกรรมตะวันออก," หน้า 47-48.

379697111

CU Thesisis 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

2.3 สรุปการศึกษาของบทที่ 2

จากหลักพุทธธรรม มาสู่หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม ซึ่งมีความสำคัญนำมาใช้ เพื่อการออกแบบสร้างสรรค์งานพระสถูปเจดีย์ ที่สื่อไปถึงจิตวิญญาณในมิติต่าง ๆ มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ พลังสถิตและพลังเคลื่อนไหว ทั้งสองพลังนี้จะอยู่ด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ของพลังแห่งธรรมชาติชีวิต ที่สงบเย็น เบาสบาย เป็นอิสระ เบิกบาน จิตมีศีล สมาธิ ปัญญา จนหลุดพ้นจากความทุกข์ อาจจะพอสรุปได้ว่า

1. ภาษาที่ใช้เพื่ออธิบาย หลักพุทธธรรมและหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม ศีล สมาธิ ปัญญา มาสู่พื้นที่แห่งความสัปปายะ มณฑลศักดิ์สิทธิ์ และนิมิตหมายแห่งปัญญา จนเป็นรูปแบบที่เหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัยและบริบทของทุกคนในสังคม เพื่อสร้างแรงศรัทธา เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกิดความศรัทธา เกิดความสนใจที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิตที่ชี้ประเด็นถึงที่มาของความศรัทธาเหล่านั้น โดยผ่านเรื่องราวของความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิตจนหลุดพ้นจากความทุกข์

2. รูปแบบที่สอดคล้องกับยุคสมัย อันมีหลักคิดที่ทันสมัยเหมาะสมและสอดคล้องและรู้เท่าทันกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ ในทางด้านวิทยาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น และในส่วนของทางด้านกายภาพ เพื่อการสื่อสารกับหลักคิดของพุทธธรรมและหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม อันผสานผสานสอดคล้องกันกับหลักคิดดั้งเดิม อันได้เรื่องของไตรภูมิและโลกุตระภูมิ พระพุทธเจ้า 5 พระองค์

2.1 ไตรภูมิและโลกุตระภูมิ เป็นหลักในการเข้าถึงธรรม คือ ศีล สมาธิ และปัญญาญาณ เพื่อความพ้นทุกข์ มีความเหมาะสมสำหรับการออกแบบพื้นที่ขององค์พุทธประทับมหาสถูปเจดีย์

2.2 พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ เป็นเรื่องราวขององค์ประกอบสำคัญของชีวิตทั้ง 5 อย่าง อันมีเรื่องของความเป็นสัปปายะ ทิศทาง และเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ และมีความเหมาะสมสำหรับการออกแบบวางผังโครงการที่จะเกิดขึ้น เพื่อเป็นพื้นที่รองรับสังคมชุมชนของมนุษย์ ในการบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต จนไปถึงพื้นที่ที่เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา อันเป็นสัญลักษณ์แห่งพุทธะ คือ ความเบิกบานของชีวิต

379697111

รูปแบบหลักคิดของไตรภูมิและพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ เป็นองค์รวมของชีวิต ธรรมชาติที่มุ่งสู่การบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตเพื่อการพ้นทุกข์ และเป็นพื้นที่ที่สัมพันธ์กับการแปรผัน ของธรรมชาติที่ได้เปลี่ยนหลักการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ไปสู่วิถีทางธรรมชาติที่ให้อิสรภาพทาง จิตวิญญาณได้อย่างแท้จริง และความกล้าหาญทางธรรมที่แท้เป็นผลของจิตแห่งความสมถะ อ่อน น้อม ถ่อมตน อันเกิดจากการยอมให้โลกเข้ามาในหัวใจของเรา หัวใจที่มีเลือดเนื้อและพลัง สร้างสรรค์ที่ติงาม เราต้องพร้อมที่จะเปิดรับกับทุกสถานการณ์ โดยปราศจากแรงต้านหรือการกลัว ต้องพร้อมที่จะแบ่งปันหัวใจร่วมกับผู้อื่น นั่นคือ สาระสำคัญแห่งการเดินทางของจิตวิญญาณ

การออกแบบงานพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ จึงควรจะเป็นพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม เช่นเดียวกับหลักพุทธธรรม อันเป็นพื้นที่ช่วยเกื้อหนุนให้คนที่เข้าไปใช้พื้นที่นี้แล้ว มีจิตใจที่สงบ ระวัง จิตตั้งมั่น จิตที่ละเอียดประณีต จนเป็นองค์รวมของธรรมชาติชีวิตที่มุ่งสู่การปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิตจนพ้นทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐ คือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็น อย่างไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! หนทางอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ 8 ประการนั่นเอง, สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การดำรงชีพชอบ ความ พยายามชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ; อันนี้เราเรียกว่า ความจริงอันประเสริฐ คือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์³⁹ -ติก. อัม 20/228/501

เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบสร้างพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ จึงควรสร้างตาม หลักในการเข้าถึงธรรม หรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าว เพื่อการเข้าถึงหลักธรรมทาง พุทธศาสนา หรือหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นแนวทางการในพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณ ที่พระพุทธองค์ ทรงได้ให้แนวทางเอาไว้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์⁴⁰ ดังจะปรากฏใน ตัวอย่างของพระสถูปเจดีย์ที่สำคัญในอดีตของบพที่ 3 และจะมีรายละเอียดของการวิเคราะห์ เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบสร้างพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ของบพที่ 4 ต่อไป

³⁹ พุทธทาส อินทปัญโญ, *อริยสัจจากพระโอรสผู้ภาคปลาย*, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2557), หน้า 882.

⁴⁰ สมเด็จพระสังฆราชพระญาณสังวร, หน้า 396.

บทที่ 3

ตัวอย่างของพระสถูปเจดีย์ที่สำคัญในอดีต

จากบทที่ 2 ได้พบว่าหลักที่สำคัญในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักแห่งไตรสิกขา เพื่อการบำเพ็ญเพียร อบรมพัฒนาจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์ได้จริง และเป็นหลักในการสร้างสรรค์งานพระสถูปเจดีย์ต่าง ๆ นับตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่ารูปแบบของพระสถูปเจดีย์จะมีความแตกต่างกันออกไปตามสถานที่และเวลาต่างกัน แต่มี **หลักการเดียวกัน คือ หลักแห่งศีล สมาธิ ปัญญา** ดังจะได้อธิบายในบทที่ 3 โดยมีกรวิเคราะห์ 3 เรื่อง คือ 1. การลำดับพื้นที่ 2. สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง และ 3. พลังจากภายใน ผ่านรูปแบบการลำดับของพื้นที่ จะเริ่มลำดับจาก **พื้นที่แห่งความสงบเย็น ร่มรื่น** เป็นพื้นที่ที่เป็นสากลสามารถรับรู้ได้ทุกคน เป็นที่สบายกายและสบายใจเป็น **พื้นที่ของความสัปปายะ** และเป็น **มณฑลอันศักดิ์สิทธิ์** ที่เอื้อให้เกิดการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต และ **นิมิตหมายแห่งปัญญา** คือ พระบรมสารีริกธาตุที่อยู่ในองค์พระสถูปเจดีย์ อันประกอบกันทั้งหมดเพื่อเอื้อให้จิตสงบ มีศีล จิตตั้งมั่น มีสมาธิ และจิตรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ มีปัญญาญาณที่เข้าสู่ความเป็นพุทธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ในที่สุด

3.1 ความหมายของพระสถูปเจดีย์

พระสถูปเจดีย์ อันมีความหมายแทนเรื่องของปัญญาญาณแห่งการตรัสรู้ คือ **โพธิปัญญา** ต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ตามหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีพื้นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา คือ องค์พระสถูปเจดีย์ ประวัติความเป็นมาของพระสถูปเจดีย์ได้มีการก่อสร้างกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล⁴¹ ความหมายของคำว่า **สถูป** คือ **สระ** เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตว่า **สตุปา** ภาษาอังกฤษใช้คำว่า **STUPA** ภาษาบาลีใช้ว่า **ถูป** แปลว่า **เนินดิน** ในหนังสือสัญลักษณ์แห่งพระสถูปของเอเดรียน สนอดกราส ได้พูดถึงมูลดิน หรือองค์ธาตุ คือ การเริ่มต้นของชีวิต จึงมีรูปทรงเหมือนกับไข่⁴² หรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะเป็นรูปบาตรคว่ำหรือโอคว่ำ ซึ่งก่อสร้างไว้สำหรับบรรจุ

⁴¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวกร, 2503), หน้า 19.

⁴² เอเดรียน สนอดกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสถูป, ภัทรพร สิริกาญจน และคณะแปล (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 55.

อัฐิธาตุหรือสิ่งที่สมควรบูชาให้เป็นเครื่องระลึกถึง ยกตัวอย่างเช่น การบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระธาตุของพระอรหันตสาวก เป็นต้น

ส่วนคำว่าเจดีย์ มาจากภาษาสันสกฤตว่า ไจตุย ซึ่งมาจากธาตุคำว่า จิตฺ หรือ จิ⁴³ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า CHAITYA มาจากคำว่า CHITA คือ จิตใจหรือจิต จึงอาจสรุปความได้ว่าเจดีย์เป็นพื้นที่แห่งการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตเพื่อให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง เจดีย์นี้รวมไปถึงวิหารและต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ด้วย แม้แต่พระพุทธรูปก็เป็นเจดีย์อย่างหนึ่ง⁴⁴ ดังนั้นพระสถูปเจดีย์ จึงเป็นตัวแทนของปัญญาญาณ คือ พื้นที่แห่งศูนย์รวมของจิตใจ อันมีพื้นที่ปฏิบัติธรรม เพื่อการบำเพ็ญเพียรอบรมพัฒนาจิต ในเวลาปัจจุบันขณะ เพื่อเอื้อให้จิตสงบระงับ มีศีล มีความตั้งมั่น มีสมาธิ และเอื้อให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต มีปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์

3.2 วัตถุประสงค์ของพระสถูปเจดีย์

พระสถูปเจดีย์ เป็นสิ่งก่อสร้างที่ได้บรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และพระอรหันตธาตุ เอาไว้สำหรับที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นนิมิตหมาย มักจะตั้งอยู่ในสถานที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน คือ มักจะตั้งอยู่ตามพื้นที่ที่มีผู้คนผ่านไปมาและเข้าถึงได้สะดวกหรือตั้งอยู่ตามสี่แยกกลางชุมชน อยู่ที่โล่งแจ้งเห็นเด่นชัดอยู่ที่เนินเขาหรือบนภูเขา เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์กลางของชุมชน และยังเป็นพื้นที่เอื้อให้คนปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรอบรมพัฒนาจิต หรือที่เรียกว่ามณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ และมีความสัปปายะของชีวิต คือ ความสบายกาย สบายใจ สงบ ร่มรื่น เป็นพื้นที่ที่เป็นสากล มีศีล มีความสงบตั้งมั่น มีสมาธิ และปัญญา คือ การรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต ในเวลาปัจจุบันขณะ

อันเป็นพุทธประสงค์และเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีการก่อสร้างกันมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ เมื่อครั้งที่พระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาได้นิพพาน แล้วหลังจากการทำมาปนกิจเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงรับสั่งให้พระจุนทะและคณะก่อสร้างเจดีย์ขึ้นมา เพื่อบรรจุพระธาตุของพระสารีบุตร แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนหนึ่งให้เอาไว้ที่ประตูพระเชตวัน เมืองสาวัตถี และอีกส่วนหนึ่งให้สร้างพระสถูปเจดีย์ เพื่อบรรจุ

⁴³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2542).

⁴⁴ พระศรีสุทิวทิววงศ์ (สมส่วน), "พระเจดีย์ : การบูชาในพระพุทธศาสนา," วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 2, ฉบับที่ 1 (2560): หน้า 42.

ประดิษฐานไว้ที่เมือง นาลันทาบ้านเกิด⁴⁵ และยังมีเหตุการณ์ที่สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่ง คือ เมื่อครั้งพระอานนทกราบทูลถาม ถึงวิธีปฏิบัติในพระพุทธรูปหลังจากปรีณิพพานพระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสตอบว่า “กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิต เลื่อมใสในพระตถาคตจะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ” เมื่อพระอานนทกราบทูลถามว่า “เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร?”

พระพุทธรูปองค์ทรงได้ตรัสตอบพระอานนทว่า “พวกเขาได้ใช้ผ้าใหม่เพื่อนำมาห่อพระบรมศพขององค์พระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อเสร็จแล้วจึงจะห่อด้วยสำลีได้ 500 คู่ แล้วก็ได้อัญเชิญพระบรมศพลงไปในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน แล้วจะใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งมาครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วจึงได้ถวายพระเพลิงของพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ จากนั้นจึงได้สร้างพระสถูปเจดีย์ของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ บริเวณพื้นที่เป็นเส้นทางใหญ่ หรือบริเวณพื้นที่ตรงสี่แพร่ง อานนทพวกเขาได้ปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิเป็นอย่างนี้แลมาตั้งแต่อดีต⁴⁶ พวกเขาพึงปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกกระเปียบดอกไม้อ่อนหอม หรือจรรยา จักอภิวัต หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน”⁴⁷

3.3 ประเภทของพระเจดีย์

ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท⁴⁸ อันได้แก่

3.3.1 พระสถูปเจดีย์ หรือพระธาตุเจดีย์ อันได้แก่ พระเจดีย์ที่ได้บรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระธาตุของพระอรหันตสาวก เป็นต้น

⁴⁵ พระวาจิสสรเถระ, พระคัมภีร์กฎปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาอนุ ทองไข่มุกต์, ed. (กรุงเทพมหานคร 2511), หน้า 106.

⁴⁶ พระชุตติพันธ์ อานุนโท (นามสมุท), "อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย", (พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 27.

⁴⁷ พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ, พระสูตรตันปิฎก ทีฆนิกาย เล่มที่ 2 มหาวรรค มหาปรีณิพพานสูตร (กรุงเทพมหานคร: ราชวิทยาลัย, 2470-2503), หน้า 258.

⁴⁸ สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย, ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ (กรุงเทพมหานคร: พินธเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2535), หน้า 16.

3.3.2 พระธรรมเจดีย์ ได้แก่ พระเจดีย์ที่บรรจุหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ทั้งที่เป็นคำ เป็นประโยค เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ซึ่งจารึกลงบนแผ่นเงิน แผ่นทอง แผ่นศิลา และใบลาน เป็นต้น

3.3.3 พระบริโศกเจดีย์ ได้แก่ สังเวชนียสถาน 4 ตำบล บาดร จีวร และพระบริขารพิเศษ คือ เสนาสนะ เตียง ตั่ง กุฏิวิหาร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงได้บริโภคใช้สอย จัดเข้าในประเภทบริโศกเจดีย์

3.3.4 พระอุทเทสิกเจดีย์ ได้แก่ สิ่งของที่สร้างอุทิศแด่พระพุทธองค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น พระแท่นวัชรอาสน์ที่เจดีย์ศรีมหาโพธิ์ พระพุทธรูป เป็นต้น

3.4 ตัวอย่างของพระสถูปเจดีย์ในอดีต

เหตุผลของการเลือกพระสถูปเจดีย์มีดังนี้

1. มีความสำคัญระดับโลก เพื่อการรองรับพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก
2. มีหลักคิดเรื่องของการเข้าถึงพุทธธรรม ศิล สมาธิ ปัญญา และข้อสันนิษฐานว่ามี การบรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเอาไว้ภายในพระสถูปเจดีย์
3. เป็นรูปแบบของพระสถูปเจดีย์ หรือพระธาตุเจดีย์ (3.3.1) ในบวรของพุทธศาสนา นิภายหลังของเถรวาท มหายาน และวัชรยาน

จึงได้เลือกพระสถูปเจดีย์ในอดีตมา 6 พระสถูปเจดีย์ อันมีเนื้อหาที่ครอบคลุมเหมาะสมกับเวลาในการทำวิทยานิพนธ์และสอดคล้องกับเกณฑ์และหลักคิดของพระสถูปเจดีย์ที่สำคัญในอดีต

หลักแห่ง ศิล สมาธิ ปัญญา คือ หลักในการวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ โดยได้ทำการวิเคราะห์ลำดับของพื้นที่ที่แบ่งออกเป็น 1. พื้นที่ที่เป็นสากล พื้นที่แห่งความสงบ 2. พื้นที่แห่งความสัปปายะ 3. มณฑลศักดิ์สิทธิ์ 4. นิमितหมายแห่งปัญญา จากการศึกษาวิเคราะห์ในบทที่ 2 และจากการทบทวนวรรณกรรมในหนังสือ เรื่องสัญลักษณ์แห่งพระสถูปของ ดร.เอเดรียน สอดกกราส และจากบทความเรื่อง ท่วงท่าทอง กวีศิลป์-สถาปัตยกรรม: สะอาด สว่าง สงบ จิตตปัญญา ศิลป์ พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ ในวารสารวิชาการของสมาคมสถาปนิกในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2561 ของ อาจารย์ ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์

3.4.1 พระสถูปเจดีย์สาญจี ที่ประเทศอินเดีย

3.4.1.1 ลำดับของพื้นที่

พระสถูปเจดีย์สาญจีแห่งนี้ ซึ่งเป็นจุดกำเนิดอันสำคัญ เพื่อสำหรับการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และการส่งผ่านอิทธิพลหลักคิดทางสถาปัตยกรรมไปยังพระสถูปเจดีย์สำคัญ ๆ ของประเทศอื่น ๆ อีกด้วย ที่ตั้งพระสถูปเจดีย์สาญจี ตั้งอยู่บนเนินเขานอกเมืองที่มีชื่อว่า วิทิสะคีรี หรือในบางตำราก็ได้เรียกว่า เจดियะคีรี หรือ ศรีบรรพต อันหมายถึงภูเขา⁴⁹ ซึ่งอยู่ที่หมู่บ้านชื่อสาญจี เมืองวิทิสะคีรี ตั้งอยู่บนเส้นทางสัญจรสำคัญ ในแคว้นมัลลประเทศ ที่เชื่อมต่อระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา ที่ไหลยาวลงมายังตอนกลางของประเทศ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในรัฐมัลลประเทศของประเทศอินเดีย คุณประโยชน์ของพระสถูปเจดีย์ ก็เพื่อเป็นพื้นที่ที่บรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า⁵⁰ เป็นพื้นศูนย์รวมจิตใจ เป็นนิมิตหมายทางปัญญาอันสำคัญ⁵¹ และเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์⁵² อันมีลักษณะของสังฆารามที่มีความสงบและความสัปปายะ เป็นสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต เป็นมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ และเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา⁵³ ดังภาพที่ 3.1 และภาพที่ 3.2 ในหน้าถัดไป

⁴⁹ Bimala Chun Law, *The Legend of the Topes* (United Kingdom: Oriental Books Reprint Corporation, 1996), หน้า 116.

⁵⁰ John Marshall and Alfred Foucher, *The Monuments of Sanchi*, vol. 1 (Delhi: Swati, 1982), หน้า 14-15. ชื่อสถูปสาญจีนี้เป็นชื่อที่ตั้งตามชื่อหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงโดยมีอีกชื่อหนึ่งว่า สถูปกากานา (Kakanada) อันเป็นชื่อที่ปรากฏในจารึกบนเสาพระเจ้าอโศกที่พบในบริเวณใกล้เคียง

⁵¹ ธนธร กิตติกานต์, "มหาธาตุ แนวคิดและแนวทางในงานสถาปัตยกรรมไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554), หน้า 40.

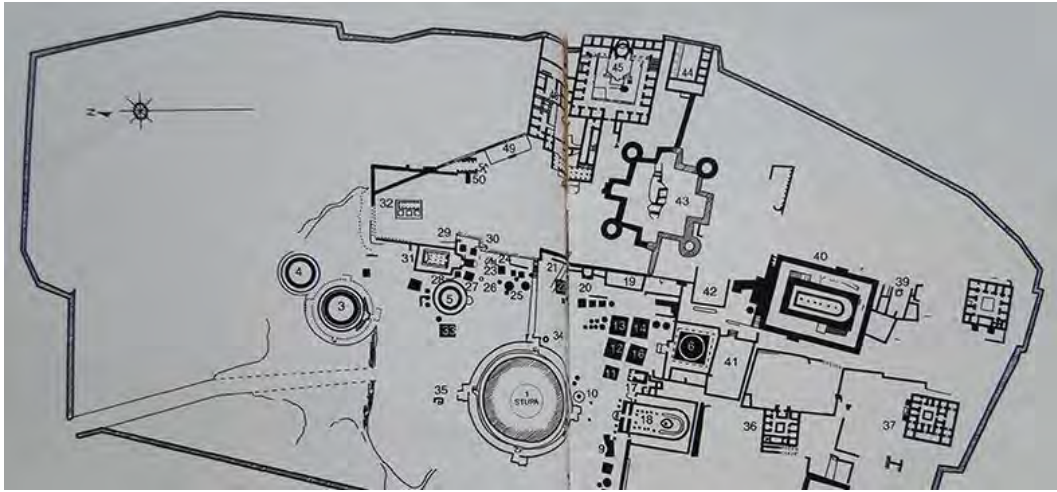
⁵² Andreas Volwahn, *Living Architecture & Endash* (India. London: MacDonal, 1969), หน้า 93.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-91.

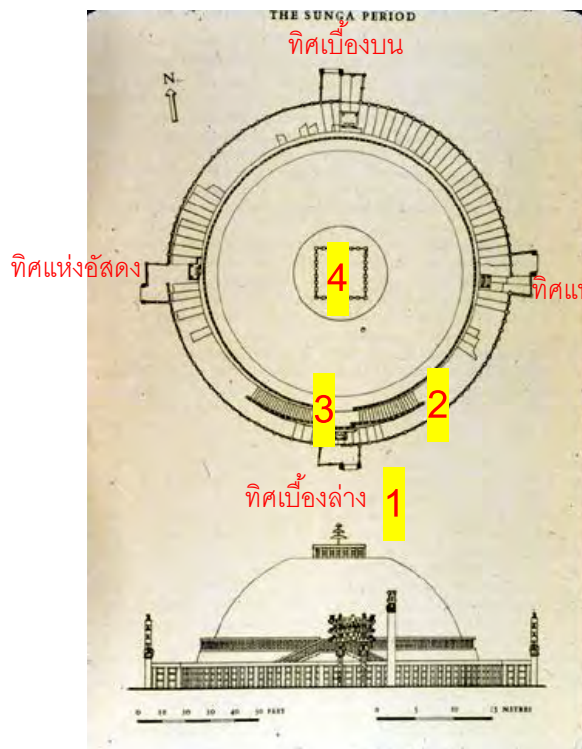
379697111

ภาพที่ 3.1 พื้นที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์สาญจี ประเทศอินเดีย

ที่มา: <http://www.bodhisikkhalai.com/sanchi.php> เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2560.

จากทางด้านนอก เข้าไปสู่ทางด้านใน

- 1 มีความสงบ ร่มรื่น มีต้นไม้รอบ ๆ เติร์มกาย วาจา ใจ มีสติรู้ในปัจจุบันขณะ รับรู้บท รู้ทิศทาง มีชีวิตร่วมกับฟ้าและดิน มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นเริ่มต้น
- 2 มีความสัปปายะของชีวิต สงบเย็น มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นกลาง หรือเรียกว่า มีสมาธิตั้งมั่น อยู่ภายในตนเอง
- 3 มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ มีลานประทักษิณ มีศีล สมาธิ ปัญญา ที่เข้มข้นขึ้น สูงมากขึ้น ในขั้นละเอียด หรืออาจเรียกได้ว่า มีสติตื่นรู้ ในปัจจุบันขณะ
- 4 เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา มีพระบรมสารีริกธาตุ ว่างจากกิเลส มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ในขั้นเข้มข้นมากที่สุด

ภาพที่ 3.2 ลำดับของพื้นที่ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

ที่มา: <http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?>

check=country&keyword=6&Page=44 เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2562.

379697111

ลำดับของพื้นที่ จากพื้นที่ด้านล่างไปยังพื้นที่ด้านบน มีการลำดับการใช้งานของพื้นที่ อยู่ 3 ส่วน อันได้แก่ **พื้นที่ส่วนที่ 1** จะเป็นพื้นที่ภายนอกรั้วที่ล้อมรอบพระอุโบสถเจดีย์ หรือเรียกว่า เวทिका พื้นที่นี้จะมีความร่มรื่น เย็นสบายกาย สบายใจ มีความสัปปายะ เกิดจิตที่มีความสงบ ร่มเย็น มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นเริ่มต้นก่อน จากนั้นก็เดินเข้าไปสู่ **พื้นที่ในส่วนที่ 2** ผ่านซุ้ม ประตูทางเข้า เรียกว่า ไตรถณะ บนซุ้มประตูทั้ง 4 ด้าน จะมีการแกะสลักหินเป็นชุดภาพพุทธประวัติ ตั้งแต่ทรงประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา การแสดงยมกปาฏิหาริย์ และปรินิพพาน⁵⁴ เป็นมณฑล ศักดิ์สิทธิ์ โดยมีกำแพงสูงที่กั้นพื้นที่ภายนอกและภายใน ที่ทำให้จิตเกิดความสงบระงับมากยิ่งขึ้น มีจิตที่ตั้งมั่น จิตรวมศูนย์ ไม่วอกแวก มีสมาธิ พร้อมทั้งจะรับรู้เรื่องราวของพุทธประวัติ และ หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยผ่านการเดินไปอย่างช้า ๆ พื้นที่ ทางเดินด้านในเรียบ สะอาด และเป็นระเบียบ จากนั้นเราจะค่อย ๆ มองภาพแกะสลักอย่างช้า ๆ รับรู้เรื่องราวภายนอก น้อมนำเข้ามาพิจารณาภายในจิตใจของเราเองได้ทุกคน มีสติ รู้ทิศทาง กาละเทศะในปัจจุบันขณะ เป็นขณะ ๆ ไป เกิดจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริงมากยิ่งขึ้นไปอีก

จากนั้นก็จะเป็นพื้นที่ในส่วนที่ 3 คือ **พื้นที่ของทางเดินขึ้นบันไดไปชั้นที่สอง** เป็น ระเบียบที่เดินเรียบไปกับตัวองค์ระฆัง หรือเรือนธาตุ เป็นองค์สถาปัตยกรรมเหมือนเนินดิน เป็นนิมิตหมาย แห่งปัญญา เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นเหมือนไข่ เป็นจุดกำเนิดของชีวิตใหม่ จากปุถุชนไปสู่อริยชน ด้วยการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ด้วยหลักในการเข้าถึงธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีการ ออกแบบพื้นที่รองรับ เพื่อให้เกิดการรับรู้ดังกล่าว เป็นการเดินที่มีรั้วบังสายตา เพื่อให้จิตของผู้เดิน สื่อสารกับท้องฟ้า และยังสื่อสารกับตัวองค์ระฆัง ซึ่งมีพระบรมสารีริกธาตุอยู่ภายในนั้น ยิ่งทำให้จิต ของผู้เดินมีความสงบระงับมากยิ่งขึ้นไปอีก มีศีล มีจิตที่ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีสมาธิที่เข้มข้น และมีจิตที่ มีปัญญา รู้เห็นตัวเองกับธรรมชาติแวดล้อม อันมีท้องฟ้า สายลม อันเป็นการสื่อสารกับเวลา ฤดูกาล จะมองเห็นพื้นที่ในส่วนของบัลลังก์รองรับจักร เรียกว่า หรรมิกา และส่วนยอดบนสุด เรียกว่า ฉัตรวาลี เป็นร่ม 3 ชั้น แสดงวาระกษัตริย์⁵⁵ ดังจะเห็นภาพที่ 3.3-3.6

⁵⁴ จอร์น เอส สตรอง, ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2552), หน้า 169.

⁵⁵ สุภัทรทิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยใกล้เคียง อินเดีย ลังกา ขวา ขอม พม่า ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: ศิลปะวัฒนธรรม, 2553), หน้า 132.

ภาพที่ 3.3 ลำดับพื้นที่เข้าถึงพระสถูปเจดีย์
ที่มา: วิชรพงษ์ ชุมดวง, ถ่ายเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2559.

ภาพที่ 3.4 พื้นที่ในส่วนที่ 1 พื้นที่ภายนอกรั้วพระสถูปเจดีย์
ที่มา: วิชรพงษ์ ชุมดวง, ถ่ายเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2559.

ภาพที่ 3.5 พื้นที่ในส่วนที่ 2 พื้นที่ภายในรั้วพระสถูปเจดีย์
ที่มา: วัชรพงษ์ ชุมดวง, ถ่ายเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2559.

ภาพที่ 3.6 พื้นที่ในส่วนที่ 3 พื้นที่ระเบียงชั้นสองพระสถูปเจดีย์
ที่มา: วัชรพงษ์ ชุมดวง, ถ่ายเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2559.

ภาพที่ 3.7 ลำดับพื้นที่และองค์ประกอบต่างๆ ของพระสถูปเจดีย์สามัญ

ที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/641879> เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562.

3.4.1.2 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง

ภาพแกะสลักกับการอธิบายหลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนา ทั้งรูปทรงสถูป บัลลังก์ ยอดฉัตร แสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์แทน เช่น ปางเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ จะเป็นภาพของม้าที่ไม่มีคนขี่และมีฉากกั้น อันหมายความว่า พระโพธิสัตว์ผู้ซึ่งจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปได้ประทับอยู่หลังม้า ปาฏิหาริย์ทั้ง 4 ปาง คือ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนาและปรินิพพาน มีสัญลักษณ์แทนคือ ดอกบัวแทนปางประสูติ ต้นโพธิ์แทนปางตรัสรู้ ธรรมจักรแทนปางปฐมเทศนา และพระสถูปแทนปางปรินิพพาน

ประตูทางเข้า เป็นหินที่แกะสลักเรื่องราวต่างๆ มีจำนวน 4 ประตูที่เรียกว่า โตรณะ⁵⁶ คือ เป็นการเปลี่ยนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ให้เป็นภาพแกะสลักให้ผู้คนได้รับรู้และเข้าใจได้ง่าย จากพื้นที่ที่มีความโกลาหล วุ่นวาย เสียงดัง มาสู่พื้นที่แห่งความเงียบสงบ เย็น ร่มรื่น สบายกายและสบายใจ เป็นพื้นที่ที่มีความสลับปะยะ ภาพแกะสลักได้ทำหน้าที่ เพื่อการสื่อสารจากจิตของผู้แกะสลัก ส่งผ่านเรื่องราวของหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ มุ่งตรงไปยังจิตของผู้ได้เข้ามาสัมผัส เรียนรู้ รับรู้ ในพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์สามัญแห่งนี้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการ

⁵⁶ กำจร สุนพงษ์ศรี, ประวัติศาสตร์ศิลปะอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 67.

ดำเนินชีวิตและพัฒนาจิตได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยจิตใจที่มีความสงบ มีศีล มีจิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ และมีจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริง อันมีจิตที่มีปัญญา

ทางเดินโดยรอบองค์พระสถูปเจดีย์ จะเป็นรั้วศิลาล้อมปิด เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างมณฑลศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทั่วไปสามารถเดินขึ้นกระเบื้องขั้นที่สองได้จากบันได โครงสร้างเป็นเสาหลักทรงกลางที่ออกมาจากโดมด้านบน อันเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา สื่อสารให้รู้ว่าเป็นศูนย์กลางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้เป็นตัวอย่างแห่งการพัฒนาจิต ด้วยหนทางแห่งการพันทุกข์ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือที่สรุปลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จนหลุดพ้นจากความทุกข์

ภาพที่ 3.8 สัญลักษณ์ของภาพแกะสลัก ประตูทางเข้า

ที่มา: <http://newdelhi.thaiembassy.org/th/2017/08/sanchistupa/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม

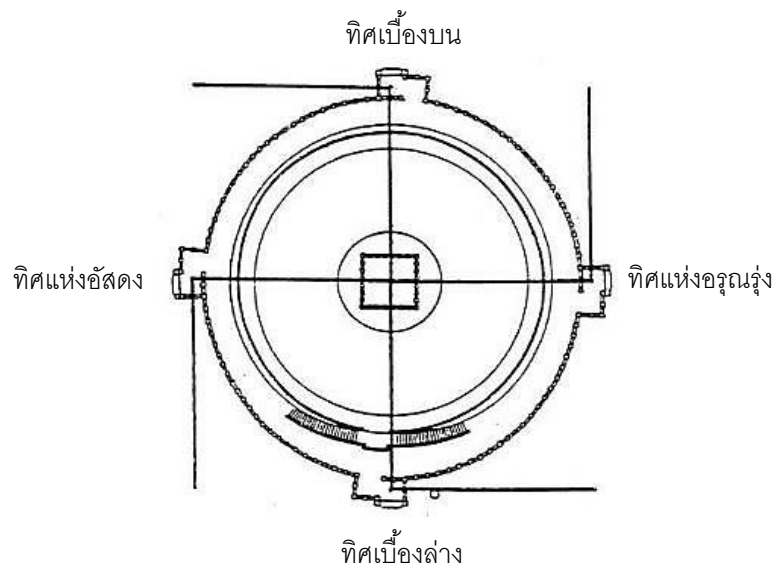
2562.

รูปทรงของพระสถูปเจดีย์ จะมีลักษณะเป็นประเพณีของการสร้างเดิม⁵⁷ นักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่า พระสถูปเจดีย์สามัญหมายเลข 1 ที่มีขนาดใหญ่และถูกประดับตกแต่งอย่างวิจิตรกว่าพระสถูปเจดีย์ทั้งสอง จึงน่าจะเป็นพระสถูปเจดีย์ที่มีความสำคัญกว่า ซึ่งก็คือพระ

⁵⁷ P.K. Acharya, *An Encyclopedia of Hindu Architecture* (London: Thames and Hudson, 1946), หน้า 49-52.

สถูปเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐิฐานพระบรมสารีริกธาตุอยู่ภายใน⁵⁸ และบริเวณโดยรอบพระสถูปเจดีย์หมายเลข 1 ยังพบร่องรอยของสังฆาราม อันประกอบด้วยเจดีย์และวิหารขนาดเล็กอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งถูกต่อเติมขึ้นมาภายหลังและอายุไม่เก่าเกินพุทธศตวรรษที่ 12⁵⁹

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้วิเคราะห์รูปทรงพระสถูปเจดีย์สาญจีเอาไว มีข้อความดังนี้ว่า “พิเคราะห์ดูตามลักษณะพระสถูปที่สร้างตั้งแต่โบราณมาตลอดกาลบัดนี้ เห็นว่าสถูปชั้นเดิมที่เดิวก็คจะเป็นแต่พูนดินขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุ (อย่างที่เราก่อพระทราย) แล้วลงเขื่อนรอบกันดินพัง และบนโคกนั้นทำนองจะปักร่มหรือฉัตรให้เป็นเกียรติยศหรือเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นที่ฝังอัฐิธาตุท่านผู้ใด ถ้าไม่ใช่อัฐิธาตุคนสำคัญก็จะเป็นแต่พูนดินเป็นโคกเท่านั้น สถูปจะทำเป็นขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก และจะทำปราณีตบรรจงหรือจะทำแต่พอสำเร็จ ก็แล้วแต่กำลังของผู้สร้าง แต่ชั้นหลังมาเมื่อนิยมนับถือพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธรศาสนา จึงตกแต่งแปลงรูปพระสถูปให้งดงามวิจิตรขึ้น เช่น แต่งกองดินให้เป็นรูปทรง ทำเขื่อนให้เป็นฐานและชั้นทักษิณ และทำรูปปลั้ดงก็ตั้งบนหลังโคก แล้วต่อฉัตรให้เป็นยอด”⁶⁰

ภาพที่ 3.9 ผังพื้นที่กับแกนพลังจากภายใน สู่รูปทรงภายนอก

ที่มา: <https://quadralectics.wordpress.com/3-contemplation/3-2-temples/3-2-5-eastern-religious-architecture/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562.

⁵⁸ เอเดรียน สนอกกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสถูป, ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2541), หน้า 153.

⁵⁹ Debala Mitra, *Buddhist Monuments* (Culcutta: Shir Saraswaty Press, 1971), หน้า 97-98.

⁶⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, หน้า 61.

3.4.1.3 พลังจากภายใน

การเยื้องประตูทางเข้าทั้งสี่ทิศของพระสถูปเจดีย์ หากพิจารณาตามภาพผังพื้น ซึ่งเมื่อลากเส้นผ่านศูนย์กลางพระสถูปเจดีย์ ณ ตำแหน่งแกนจัดจากประตูประจำทิศทั้ง 4 ย่อยเกิดเป็นรูปกากบาท และปลายของเส้นกากบาทแต่ละเส้น เป็นเส้นหักงอเป็นมุมฉาก เพราะตามรูปผังของพระสถูปเจดีย์ไม่ได้ถูกออกแบบไว้ให้เดินเข้าไปหาองค์พระสถูปเจดีย์ได้โดยตรง ๗ รูปของแกนที่เยื้องกันจึงเป็นสัญลักษณ์ของรูปพระอาทิตย์ มีการโคจรและควมมีสุขเจริญรุ่งเรือง

ในภาษาสันสกฤตมีรากของคำศัพท์มาจากคำว่า *สุวสุติ* ซึ่งหมายถึงความเป็นดี อยู่ดี ตรงกับคำว่า *โสตุถิ* ในภาษาบาลี⁶¹ การเดินวนรอบพระสถูปเจดีย์ คือ ทักษิณาวฏ การเดินเวียนขวา เดินจากภายนอกสู่ภายในหรือประทักษิณ หรือการเดินเวียนเทียน⁶² ส่วนการเดินทางภายใน ออกสู่ภายนอก คือ อุตตราวฏ การเดินเวียนทั้งสองแบบ ต่างมีพื้นที่รองรับ อันเป็นพื้นที่อันสัปปายะของชีวิต และเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ ซึ่งแสงเทียนแม้จะเป็นดวงเล็ก ๗ แต่ยังคงความสมบูรณ์ด้วยการเป็นสัญลักษณ์ของศีล สมาธิ ปัญญา

อันเป็นปัญญาที่จะพาตนให้หลุดพ้นออกจากวัฏสงสารสู่พระนิพพาน เมื่อลากเส้นผ่านศูนย์กลางพระสถูปเจดีย์สองเส้นตัดกัน จะเห็นความเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา เป็นจุดศูนย์กลางจักรวาล หรือจุดกำเนิดของชีวิต หรือจุดของการเกิดปรากฏที่มาจากเหตุปัจจัย เป็นเหตุเป็นปัจจัยหนึ่งของการปรากฏต่อ ๗ ถ้าเรามองลึกลงไปทีละสภาวะ จุดของปรากฏก็เป็นคล้ายตั้งต้นกำเนิดหนึ่งในหลาย ๆ ต้นกำเนิดของปรากฏการณ์ทางสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเส้นรัศมีที่พุ่งออกมาจากจุดศูนย์กลาง หรืออาจเรียกว่า เป็นเส้นแกนจักรวาลที่เชื่อมวงกลมต่าง ๆ ที่ขยายออกมาจากจุดศูนย์กลาง ซึ่งก็คือวงของภพภูมิ อันหมายถึงสภาวะของการรับรู้ของเราทั้งหลาย

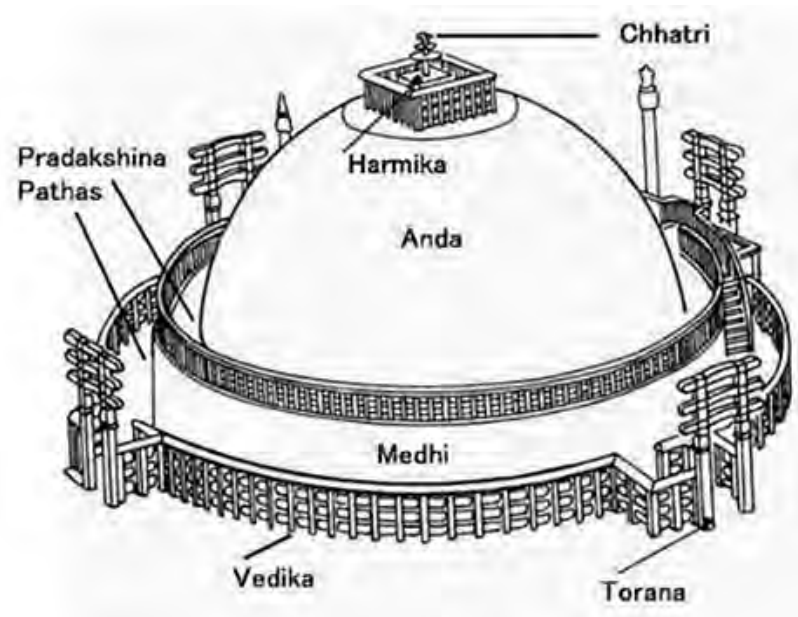
เส้นแกนนี้เรียกอีกอย่างว่า เส้นแห่งปัญญา ในการรับรู้ที่จะเข้าใจระบบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางสภาวะต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน อันมีความหมายถึงความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ในการกำเนิดหรือการเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง และในมิติการสัมผัสรับรู้ทางกายภาพและทางอารมณ์ เป็นมณฑลภายนอกและมณฑลภายใน ซึ่งเป็นมิติทางโลกียธรรม คือ

⁶¹ สันติ ฉันทวิลาสวงศ์, "สัญลักษณ์ ประเพณี และวิวัฒนาการ อันเกี่ยวกับสถูปโดยสังเขป," *วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เล่มที่ 3 ปีการศึกษา 2544 (2544):* หน้า 78.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

มิติทางการปรากฏหรือทางสัมผัส หรือมิติทางสมมติบัญญัติ ที่มุ่งไปสู่ความเข้าใจในมิติทางโลกุตระธรรม คือ มิติทางปัญญาญาณ หรือที่เรียกกันว่ามณฑลศักดิ์สิทธิ์ หรือพุทธภูมิ หรือนิพพานภูมิ⁶³ โดยอาศัยอริยมรรคมีองค์ 8 หนทางแห่งการพ้นทุกข์ ที่สรุปย่อเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นเป้าหมายอันสูงสุดของการมีชีวิตที่มีความรู้ ตื่น และเบิกบาน จนข้ามพ้นจากห้วงของความทุกข์ทั้งปวงไปได้

ภาพที่ 3.10 แกนและพลังภายใน สฐูปทรงของพระสถูปเจดีย์สาญจี

ที่มา: <http://www.bodhisikkhalai.com/sanchi.php> เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562.

รูปทรงของพระสถูปเจดีย์สาญจี แสดงเรื่องจุดศูนย์กลางจักรวาล คือ มีความเป็นศูนย์กลางจิตใจ อันมีพระบรมสารีริกธาตุเป็นนิมิตหมาย เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ และมีความสัปปายะ เป็นพื้นที่จึงมีความสะอาด สว่าง สงบ⁶⁴ จะเห็นลักษณะรูปทรงไข ซึ่งเอเดรียน สโนดกราส ได้วิเคราะห์เอาไว้ว่า เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง เป็นจุดที่ก่อให้เกิดภพภูมิต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางจากข้างในสุด อันเป็นที่มาของสรรพชีวิต เพราะเมื่อมีการเดินทางจากภายนอกแล้ว กลับเข้ามาภายใน เพื่อการเข้าสู่ศูนย์กลาง

⁶³ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาล ในคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย (ตอนที่ 2)," หน้า 49-51.

⁶⁴ พุทธทาสภิกขุ, หน้า 12.

ลักษณะเส้นรอบวงของรูปวงกลม จะค่อย ๆ มีขนาดที่เล็กลงไปเรื่อย ๆ ยิ่งเข้าไปใกล้ศูนย์กลางเข้าไปเท่าใด ก็จะมีขนาดเล็กมากขึ้นทุกที จนในที่สุดก็รวมกันเป็นหนึ่งเดียวกับจุดศูนย์กลาง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของของจุดต่าง ๆ และเมื่อได้มองไปที่จุดศูนย์กลางนั้น จุดศูนย์กลางและเส้นรอบวง จะเป็นหนึ่งเดียวกัน⁶⁵ เพราะทุกเส้นรอบวงจะมีแก่นอันเดียวกัน ไม่สามารถแยกออกมาได้ และจากรูปภาพ จะเห็นแนวรัศมีลา ได้เว้นช่องว่างที่ประตูไว้ ณ เบื้องทิศที่ตั้ง เพื่อเป็นการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายในและพื้นที่ภายนอกเข้าไว้ด้วยกัน

พระสถูปเจดีย์รูปทรงไข่ จึงเป็นจักรวาลทั้งหมดที่มีภพภูมิต่าง ๆ ที่มีจำนวนมากมาย และได้รวมกันอยู่ภายใน เมื่อมองจากจุดศูนย์กลางของพระสถูปเจดีย์ อันเป็นตำแหน่งที่ตั้งของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานจากกิเลสแล้ว เป็น โลกุตระภูมิ ซึ่งจะเห็นทุกสรรพสิ่งแปรเปลี่ยน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไร้อัตถุน ไร้กาลละและไร้เทศะในจิตใจของมนุษย์ เราจึงไม่ควรที่จะไปยึดมั่น ถือมั่น ว่าเรานั้นมีตัวตน แต่เมื่อมองจากเส้นรอบวงที่ยังอยู่กับบริบทของกาลละและเทศะคือ ยังอยู่ภายใต้เวลาและสถานที่ จึงจำเป็นต้องมีหนทางเพื่อการปฏิบัติจนหลุดพ้นไปจากความเป็น ความเป็น ของเวลาและสถานที่ หรือสภาวะที่มนุษย์เราทนได้ยาก หรือเรียกว่าเป็นทุกข์ ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่สรุปย่อลงมาเป็นศีล สมาธิ ปัญญา

จากรูปภาพที่ 3.9 จะเห็นการลำดับเข้าถึงองค์พระสถูปเจดีย์ที่สาญจี จะเห็นได้จากลำดับการใช้พื้นที่ทางสถาปัตยกรรมกับการเชื่อมโยงเข้าสู่หลักศีล สมาธิ ปัญญา โดยด้านรอบนอกสุดขององค์พระสถูปเจดีย์ จะเป็นลานดินที่สะอาด บริสุทธิ์ มีต้นไม้ให้ความสงบร่มรื่นที่ทำให้จิตรับรู้ถึงสงบเย็น เป็นจิตที่มีศีล จากนั้นเป็นพื้นที่ลำดับถัดไปด้านใน ด้วยการเดินเข้าไปพื้นที่ในรั้วอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจะช่วยแบ่งพื้นที่จากภายนอกที่สับสน วุ่นวาย เพื่อทำให้จิตมีสมาธิ ตั้งมั่น ไม่วอกแวกกับสิ่งแวดล้อมภายนอก จากนั้นจะมีทางขึ้นไปสู่พื้นที่ของระเบียงชั้นสอง มีทางเดินรอบองค์พระสถูปเจดีย์ ทำให้เกิดเดินเวียนรอบองค์ระสัง เพื่อให้เห็นตนเองกับธรรมชาติแวดล้อม สายลม แสงแดด อันบอกถึงเวลาและฤดูกาล เพื่อให้จิตรับรู้การเปลี่ยนแปลงภายนอก แล้วให้น้อมนำเข้าสู่การพิจารณาภายใน คือ การมีปัญญาญาณในตนเอง ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง มีสติสัมปชัญญะรับรู้อย่างเท่าทัน ของการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ว่าในทุกปัจจุบันขณะก็มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งใด ๆ ควรละวางตนเองได้ในที่สุด

⁶⁵ เอเดรียน สอนอดกราส, หน้า 232-33.

3.4.2 พระสถูปเจดีย์รวันเวลิสยา ที่ประเทศศรีลังกา

3.4.2.1 ลำดับของพื้นที่

พื้นที่ตั้งพระสถูปเจดีย์รวันเวลิสยา ตามตำนานที่ระบุว่าพระสถูปเจดีย์ถูกสร้างบนหาดทราย และพระสถูปเจดีย์รวันเวลิสยา ตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางระหว่างสถูปปารามและต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจชาวศรีลังกา เป็นพื้นที่แห่งความสลับปายะ ที่เอื้อให้เกิดความสบายกายและความสบายใจ แก่พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก เป็นศูนย์กลางของสำนักมหาวิหาร พระสถูปเจดีย์รวันเวลิสยา ยังถูกใช้เป็นพื้นที่สลับปายะ และเป็นมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ โดยมีพระบรมสารีริกธาตุ เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญาเพื่อประกอบพระราชพิธีที่สำคัญต่าง ๆ ของประเทศ พระมหากษัตริย์ของประเทศศรีลังกาจึงได้มีการบูรณะ พระสถูปเจดีย์องค์นี้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 3.11 พื้นที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์รวันเวลิสยา ที่เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา

ที่มา: ธนธร กิตติกานต์, "มหาธาตุ แนวคิดและแนวทางในงานสถาปัตยกรรมไทย", (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554), หน้า 141.

ภาพที่ 3.12 ลำดับของพื้นที่สงบ สู้สปีบายะและมณฑลศักดิ์สิทธิ์ จนถึงนิมิตหมาย
ที่มา: https://what-buddha-said.net/gallery/index.php/Dhamma-illustrations/Ruwanweli_Maha_Seya_Anuradhapuram เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2562.

จากทางด้านนอก เข้าไปสู่ทางด้านใน

- 1 มีความสงบ ร่มรื่น** เตรียมกาย วาจา ใจ มีสติรู้ในปัจจุบันขณะ รู้บริบท รู้ทิศทาง มีชีวิตร่วมกับฟ้าและดิน มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นเริ่มต้น
- 2 มีความสปีบายะของชีวิต** สงบเย็น มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นกลาง หรือเรียกได้ว่า มีสมาธิตั้งมั่น อยู่ภายในตนเอง
- 3 มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ** ลานประทักษิณ มีศีล สมาธิ ปัญญา ที่เข้มข้นขึ้น สูงมากขึ้น ในขั้นละเอียด หรืออาจเรียกได้ว่า มีสติตื่นรู้ ในปัจจุบันขณะ
- 4 เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา** มีพระบรมสารีริกธาตุ วางจากกิเลส มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ในขั้นเข้มข้นมากที่สุด

ภาพที่ 3.13 ลำดับของพื้นที่กับลำดับการพัฒนาจิต

ที่มา: ธนธร กิตติกานต์, "มหาธาตุ แนวคิดและแนวทางในงานสถาปัตยกรรมไทย", (สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554), หน้า 142.

3.4.2.2 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง

การสร้างหัตถิปรากการ หรือปูนปั้นรูปช้างล้อมที่ฐานประตักษณ⁶⁶ เนื่องด้วยลานประตักษณปูด้วยก้อนหินภูเขา โดยใช้ช้างลากหินเหล่านั้นมา ดังนั้นจึงมีการสร้างช้างล้อมไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้กับช้างที่ได้ช่วยในการก่อสร้าง ช้างเป็นสัตว์ที่อยู่คู่วัฒนธรรมของชาวศรีลังกายาวนาน ชาวศรีลังกาเชื่อว่าพระพุทธเจ้าในอดีตชาติทรงเคยเสวยพระชาติเป็นพญาคชสาร ช้างหรือไอยรา หรือเอราวัณ คือ น้ำ หรือน้ำอมฤต หรือก็คือปัญญานั่นเอง⁶⁷

ช้างเป็นพาหนะของพระอินทร์ นอกจากนี้ช้างยังเป็นผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนา จึงเกิดธรรมเนียมการสร้างช้างหนุน ที่รอบกำแพงแก้วตรฐานพระสถูปเจดีย์ ยังเป็นลานที่ให้ความสปีบายะ และได้สร้างพื้นที่ดังกล่าวให้เอื้อต่อจิต อันเป็นมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ ที่เกื้อหนุนให้เกิดการปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต ในปัจจุบันขณะ เปรียบได้ดั่งช้างที่ช่วยหนุน ช่วยค้ำจุนศูนย์กลางของจักรวาล อันเปรียบได้กับพระสถูปเจดีย์ อันเป็นองค์ประธาน ซึ่งเป็นนิมิตทางปัญญา และศูนย์รวมจิตใจแก่พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก ดังภาพที่ 3.14

ภาพที่ 3.14 ช้างล้อมลานประตักษณของพระสถูปเจดีย์
ที่มา: วัชรพงษ์ ชุมดวง, ถ่ายเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2556.

⁶⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 รวบรวมและจัดพิมพ์โดย กรมศิลปากร, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2547), หน้า 64-65.

⁶⁷ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "พลังแห่งสถาปัตยกรรมตะวันออก," หน้า 39.

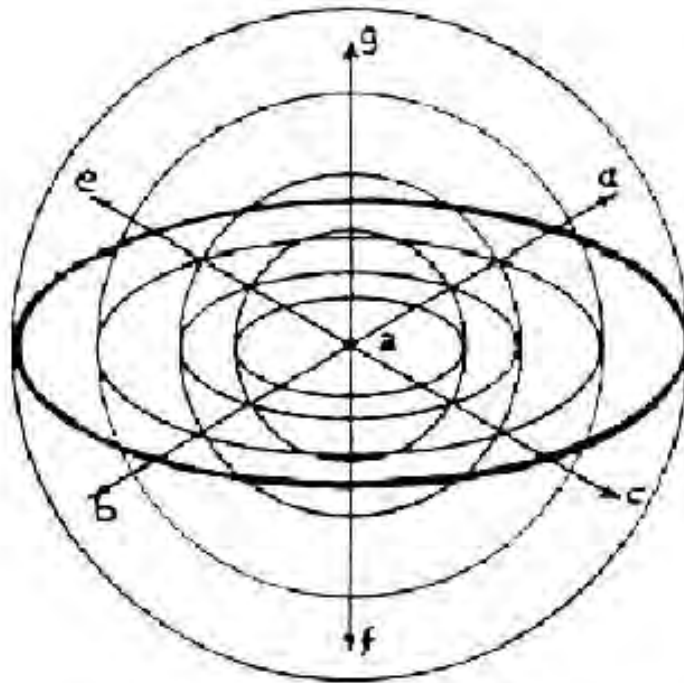

ภาพที่ 3.15 สัญลักษณ์ของข้างและลานประทักษิณ
ที่มา: วัชรพงษ์ ชุมดวง, ถ่ายเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2556.

จากภาพที่ 3.14 ลานประทักษิณกับการยกให้สูงขึ้น เปรียบดังการลอยหลุดพ้นจากโลกีย์ภูมิ มีความสงบ เรียบ สะอาด มีความเป็นระเบียบ มีมณฑปทั้ง 4 ทิศ อันบอกถึงความสัมพันธ์กับบริบท ทิศทางที่สื่อสารกับพระอาทิตย์ และลักษณะลำดับการใช้พื้นที่ โดยจะมีลำดับการเข้าถึงพื้นที่เริ่มจากพื้นที่สัปปายะที่ร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียวและมีต้นไม้ใหญ่ ที่ให้ความร่มรื่นอยู่โดยรอบองค์พระสถูปเจดีย์เพื่อเอื้อให้จิตสงบเย็น มีสติ มีสมาธิตั้งมั่น รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ มีปัญญา จากนั้นก็จะมีการเดินทางไปอีกระดับหนึ่ง เพื่อเข้าสู่มณฑลศักดิ์สิทธิ์ โดยมีลานขนาดใหญ่และมีทางเดินล้อมรอบองค์พระสถูปเจดีย์ จะมีลักษณะโค้ง รับรู้ธรรมชาติแวดล้อมแสงแดด อันบอกถึงเวลาและฤดูกาล เพื่อเอื้อให้จิตได้มีสติในปัจจุบันขณะและให้จิตสงบเย็น

ทางเดินรอบๆ ที่เรียบ สะอาด สว่าง สงบ เพื่อให้จิตสงบตั้งมั่นและเพื่อให้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ จากลานสี่เหลี่ยมที่ค่อย ๆ ล้อมรอบองค์พระสถูปเจดีย์ เพื่อสร้างความสัปปายะให้แก่พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก มีความสงบร่มรื่น ทำให้จิตเกิดศีลขึ้น มีความสงบตั้งมั่น จิตมีสมาธิในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของชีวิต และพื้นที่นี้ยังเอื้อให้จิตเกิดปัญญา รู้เห็นตามความเป็นจริง ด้วยลานอันเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สื่อสารระหว่างดินกับท้องฟ้าผ่านนิมิตหมายแห่งปัญญา คือ องค์พระมหาสถูปเจดีย์แห่งนี้ ที่ทำการสื่อสารระหว่างพื้นที่กับจิตซึ่งเป็นธรรมชาติชีวิตและจิตวิญญาณ

3.4.2.3 พลังจากภายใน

ภาพที่ 3.16 เส้นแห่งปัญญาที่มีวิถีเข้ามาและออกจากศูนย์กลางเป็นวิถีแห่งธรรมชาติ

ที่มา: เอเดรียน สนอกทราส, สัญลักษณ์แห่งพระสถูป, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2541) หน้า 20.

นิมิตหมายแห่งปัญญา คือ พระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุประดิษฐานในองค์พระสถูปเจดีย์ เป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์กลางทางจิตใจ มณฑลหรือแทนบุชาทั้ง 4 ทิศ ที่ประดับตกแต่งบริเวณซุ้มขององค์พระด้วยประทีปโคมไฟ และผ้าที่พันรอบองค์พระสถูปเจดีย์ ซึ่งมีความหมายที่ทำให้เกิดการแผ่หลักธรรมคำสอน เป็นพลังหมุนที่แผ่ขยายออกมา เป็นพลังอันบริสุทธิ์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นพลังจากภายใน สู่ภายนอก จากศูนย์กลางอันเป็นนิมิตหมายทางปัญญา มีสมาธิศีล สุ่มณฑลศักดิ์สิทธิ์ และแผ่มาถึงพื้นที่สัปปายะรอบ ๆ ไปทุกทิศทุกทาง

ประเพณีการถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นพุทธบูชา วัตรปฏิบัตินี้ได้กลายเป็นแบบอย่างให้กับชาวพุทธทั้งในประเทศศรีลังกา เมียนมาร์ และไทย ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีการถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช หรือที่เรียกว่า ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ที่ชาวเมืองนครศรีธรรมราชกระทำสืบต่อกันมาอย่างยาวนานในวันวิสาขบูชา ความเป็น

379697111

ต้นแบบของพระสถูปเจดีย์สุวันเวลิสยา ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่คัมภีร์มหาวังสะ ได้อธิบายถึงการสร้างพระสถูปเจดีย์สุวันเวลิสยาเอาไว้อย่างละเอียด⁶⁸

ดังนั้นเมื่อคัมภีร์นี้ได้แพร่หลายไปยังดินแดนอื่น แบบอย่างของพระสถูปเจดีย์สุวันเวลิสยา รวมถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง จึงแพร่หลายตามไปด้วย ส่วนพระสถูปเจดีย์ในประเทศอื่น ๆ ก็ที่มีพัฒนาการมาจากต้นแบบของพระสถูปเจดีย์ที่ประเทศอินเดีย และพระสถูปเจดีย์ที่ประเทศศรีลังกาดูด้วยเช่นกัน ซึ่งแต่ละประเทศก็ได้มีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ลักษณะจากต้นแบบ จนมีรูปแบบสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น พระสถูปเจดีย์ชเวดากองที่ประเทศเมียนมาร์ พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธที่ประเทศอินโดนีเซีย พระสถูปเจดีย์โพธินาถที่ประเทศเนปาล และพระบรมธาตุที่วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชของประเทศไทย เป็นต้น ซึ่งจะได้อธิบายในลำดับต่อไป

รูปทรงของพระสถูปเจดีย์ ซึ่งมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับสถูปเจดีย์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือ พระสถูปเจดีย์สุวันเวลิสยา ที่ชาวศรีลังกาเรียกชื่อว่า สุวรรณมาลิกเจดีย์ หรือรัตนมาลี หรือเหมมาลี อันเป็นพระสถูปเจดีย์ที่เมืองอนูราธปุระ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งราชบุตรบวชเป็นภิกษุ ชื่อ พระมหินตระเถระ ได้เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังประเทศศรีลังกา⁶⁹ ในรูปทรงของพระสถูปเจดีย์ยังสื่อถึงความเป็นศูนย์กลาง มีความหมายทั้งในแง่ของจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องหวนคืนกลับมา คือ มีการเคลื่อนที่อยู่สองทิศทางตามเส้นรัศมีที่พุ่งออกมาจากจุดศูนย์กลางและพุ่งกลับเข้าไปสู่จุดศูนย์กลาง คือ การเคลื่อนที่เป็นวงรอบของการเกิดดับ การตั้งอยู่ และการดับไป อันไม่มีที่สิ้นสุด เกิดเส้นรอบวงใหม่ ๆ ต่อไปอีกเป็นจุดตั้งเส้นที่เชื่อมเป็นวงของภพภูมิ เป็นระบบของธรรมชาติที่มีการขยายตัวและยุบตัว ซึ่งอาจเปรียบได้กับระบบการหายใจ หรือระบบการทำงานของหัวใจของทุกชีวิต เหมือนกับเป็นเส้นแกนที่เชื่อมลมหายใจในร่างกายเรา คือ กระแสของธรรมชาติชีวิต หรือปัญญาญาณในการดำเนินชีวิต⁷⁰

⁶⁸ ธนธร กิตติกันต์, มหาธาตุ พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์กลางเมืองโบราณ จากมุมมองด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดี (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2557), หน้า 27.

⁶⁹ พระวาจิสสรเถระ, หน้า 149.

⁷⁰ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาล ในคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย (ตอนที่ 2)," หน้า 49-51.

3.4.3 พระสถูปเจดีย์ชเวดากอง ที่ประเทศเมียนมาร์

3.4.3.1 ลำดับของพื้นที่

พระสถูปเจดีย์ชเวดากอง ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาสิงคุตระ เมืองย่างกุ้ง ประเทศเมียนมาร์ เป็นพระสถูปเจดีย์ที่มีรูปทรงระฆังคว่ำเปรียบได้ดังศูนย์กลางจักรวาล มีการก่อสร้างตั้งแต่ พระเจ้าอูกกาลปะปะ เจ้าเมืองตะไก่ในสมัยพุทธกาล หลังจากนั้นพระสถูปเจดีย์ก็ได้รับการดูแลจากพระมหากษัตริย์ราชวงศ์นี้เรื่อยมาตามลำดับ 32 พระองค์ แม้กระทั่งพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งประเทศอินเดีย ก็ทรงมาบูรณะปฏิสังขรณ์ จนกระทั่งสมัยพญาคู่ทรวงต่อเติมให้พระสถูปเจดีย์สูงขึ้นไปถึง 22 เมตร⁷¹ ปัจจุบันพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง มีลำดับการใช้พื้นที่ โดยการเดินผ่านชุมชนที่ล้อมรอบองค์พระสถูปเจดีย์ เป็นจุดดั่งกำแพงแก้วและเป็นพื้นที่แห่งความสลับปายะ ที่เอื้อให้เกิดสบายกาย สบายใจ ค่อย ๆ ทำให้จิตใจของผู้ที่เดินเข้ามาพระสถูปเจดีย์สงบระงับลง จากนั้นก็จะค่อย ๆ เดินไปยังลานประทักษิณ มีชั้นบันไดที่ทอดขึ้นไปสู่ลานประทักษิณรอบองค์พระสถูปเจดีย์ เป็นพื้นที่เอื้อให้จิตของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก สงบตั้งมั่น มีสมาธิ เป็นมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ เอื้อให้ได้ระลึกถึงการข้ามไปสู่ภูมิที่สูงขึ้นไป ก้าวผ่านผ่านทั้ง 3 ภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ อันทำให้จิตได้น้อมนำเอาเรื่องราวภายนอกของพระสถูปเจดีย์ เข้ามาพิจารณาเรื่องราวของภายในจิตของตนเอง และได้ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต จนก้าวข้ามเรื่องราวความสุขภายนอก เพื่อไปสู่ความสุขที่แท้จริงภายใน พ้นจากภูมิทั้งสามไป คือ พระนิพพาน

รูปแบบฐานสี่เหลี่ยมและทางเดินโดยรอบพระสถูปเจดีย์ อาจะหมายถึงแผนภูมิของเขาพระสุเมรุ ลานประทักษิณ 3 ชั้น โดยรอบอาจแสดงถึงภูมิทั้ง 3 ดังกล่าวมาแล้ว เพื่อเอื้อให้จิตได้มี ศีล สมาธิ ปัญญาที่ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้น จนเบาสบาย เบิกบาน และเป็นอิสระ พ้นจากทุกข์ โดยมีพระบรมสารีริกธาตุภายในองค์พระสถูปเจดีย์เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา อันบริสุทธิ์ของท่านบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสถูปเจดีย์ชเวดากองยังมีพระสถูปเจดีย์บริวารรายรอบทั้ง 500 องค์อาจะหมายถึงพระอรหันตสาวก⁷² หรืออาจจะเป็นพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิตของทุกคน

⁷¹ สุรวัสน์ สุรวัสน์, มองพม่าผ่านชเวดากอง (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลด์เวอร์ม, 2551), หน้า 1.

⁷² Board of Trustees Shwedagon Pagoda, Map of the Shwedagon Pagoda (Yangon: ABLE design & printing services, 2015), หน้า 45.

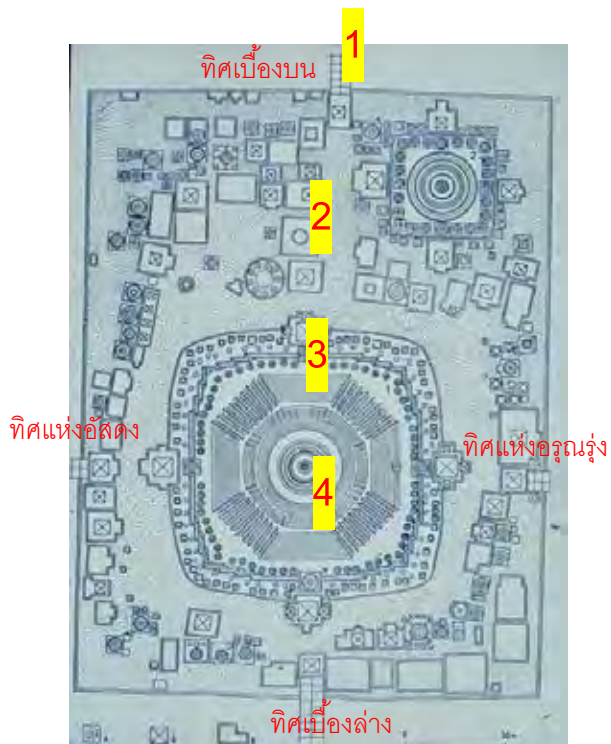
ได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ด้วยจิตที่มีสติรู้ในเวลาปัจจุบันขณะ และด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

บริเวณโดยรอบลานประทักษิณ ยังมีมณฑป วิหาร และศาลาโถง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทน มหาจักรวาล อนุจักรวาลและจุลจักรวาล จากผู้เชี่ยวชาญด้านสัญลักษณ์แห่งพระสถูป เอเดรียน สนอดกราส ได้มีความคิดเห็นว่า องค์ระฆังรูปครึ่งวงกลมคล้ายฟองน้ำที่เรียกว่า อันทะหรือไซนัส หมายถึงกรรมหรือจักรวาลจำลอง ส่วนรูปทรงขององค์ระฆังอาจเป็นสัญลักษณ์ของบาตรของพระพุทธเจ้า ขณะที่แถบบัวคว่ำบัวหงายเหนือองค์ระฆังอาจเป็นสัญลักษณ์ของพระธรรม⁷³ หม่อมณฑปที่ล้อมรอบพระสถูปเจดีย์ ดังกำแพงแก้ว เพื่อเป็นพื้นที่สัปปายะของชีวิต เพื่อเอื้อให้จิตสงบระงับ มีศีล เอื้อให้จิตตั้งมั่น มีสมาธิ และเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ เพื่อเอื้อให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต ว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ควรยึดมั่น ถือมั่น ว่าเป็นของเรา มีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นธรรมดา เป็นธรรมชาติ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ถ้าหากว่าเรารู้ ละวาง เพียรปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต อยู่บ่อย ๆ ก็จะทำให้เห็นความเป็นจริงของลักษณะนี้มากขึ้น ๆ เข้มข้นขึ้น จนไม่ข้องแวะ ต่อความโลภ ความโกรธ และความหลง ภายในจิตใจของเรา เราก็พบความสุขที่หาเรื่องใดมาเปรียบได้ ทำให้จิตของเรานั้นมีความสะอาด สว่าง สงบเย็น เบา สบาย เบิกบาน มีความอิสระ และหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้

⁷³ เอเดรียน สนอดกราส, หน้า 89.

379697111

จากทางด้านนอก เข้าไปสู่ทางด้านใน

1 มีความสงบ ร่มรื่น มีแนวกำแพงกั้นรอบ มีการเตรียมเรื่องกาย วาจา ใจ มีสติรู้ในปัจจุบัน ขณะ ฐึ้บริบท ฐึ้ทิศทาง มีชีวิตร่วมกับฟ้าและดิน มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นเริ่มต้น

2 มีความสั้ปายะของชีวิต สงบเย็น มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นกลาง หรือเรียกได้ว่า มีสมาธิตั้งมั่น อยู่ภายในตนเอง

3 มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ ลานประทักษิณ มีศีล สมาธิ ปัญญา ที่เข้มข้้นข้้น สูงมากขึ้น ในขั้นละเอียด หรืออาจเรียกได้ว่า มีสติตื่นรู้ ในปัจจุบันขณะ

4 เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา มีพระบรมสารีริกธาตุ วางจากกิเลส มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ในขั้นเข้มข้้นมากที่สุด

ภาพที่ 3.17 ลำดับของพื้นที่ จากพื้นที่อันเป็นสั้ปายะ สู่มณฑลศักดิ์ มาถึงนิมิตหมาย

ที่มา: <http://www.tracyanddale.50megs.com/burma/html/shwed2.html>

เข้าถึงเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 3.18 ลำดับพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง

ที่มา: <http://alexanderhotz.com/aerial> เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2562.

ทิศเบื้องบน

ทิศแห่งอัสตง

ทิศแห่งอรุณรุ่ง

ทิศเบื้องล่าง

ภาพที่ 3.19 ผังพื้นของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง

ที่มา: <https://myanmarjourney.trvge.com/p/shwedagon-pagoda-in-yangon.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 3.20 ลักษณะพื้นที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์ชเวดากองกับเมือง

ที่มา: <http://alexanderhotz.com/aerial> เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2562.

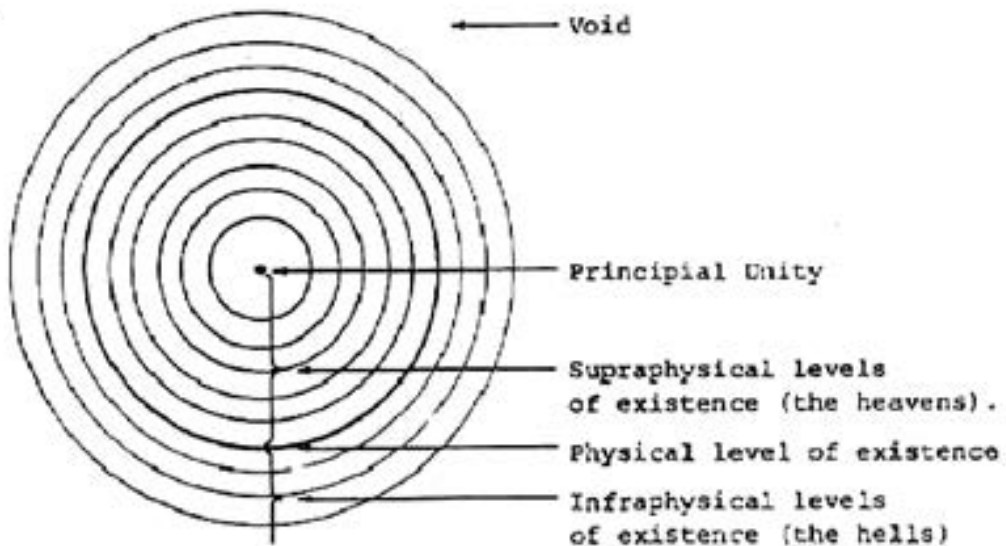

ภาพที่ 3.21 ลำดับพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์ชเวดากอง

ที่มา: <https://www.asiatravelgate.com/shwedagon-pagoda-yangon-region-myanmar/> เข้าถึงเมื่อ วันที่ 4 พฤษภาคม 2562.

3.4.3.2 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง

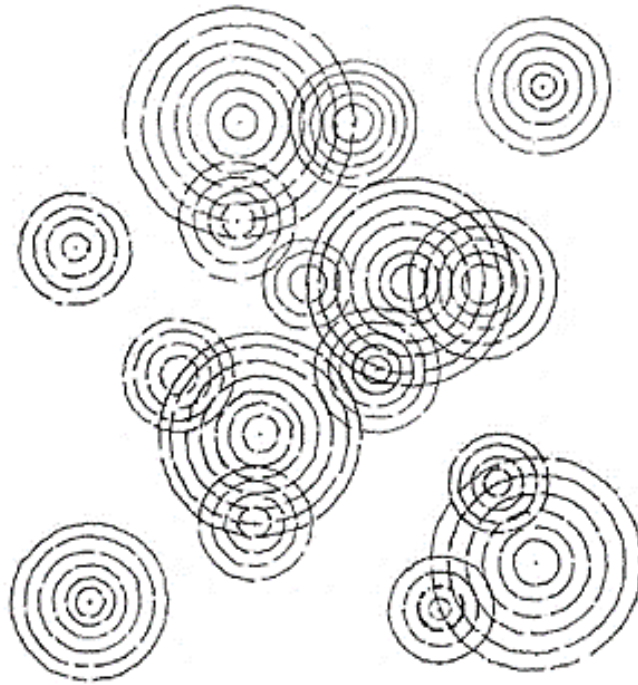
ภาพที่ 3.22 สัญลักษณ์ของการกำเนิดภพภูมิต่างๆ

ที่มา: เอเดรียน สนอกกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสถูป, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2541) หน้า 19.

ลักษณะการกำเนิดภาพภูมิต่าง ๆ ที่ยอมรับกันจนเป็นเรื่องทั่วไปว่า การปรากฏของภาพภูมิที่มาจากหลักการสากล จะเป็นดังเช่นเดียวกับการแผ่ขยายทรงกลมกับระลอกน้ำที่ขยายวงออกไปเรื่อย ๆ เหมือนเราโยนก้อนหินลงไปบนสระน้ำที่นิ่งอยู่ โดยเรามองเรื่องนี้เป็นภาพสามมิติก็จะเห็นเป็นลักษณะของคลื่นที่เป็นวง จะค่อย ๆ กระจ่างแผ่ขยายออกมาจากจุดกำเนิด อาจถือว่าเป็นการกำหนดปริมาณที่มาจากความว่างเปล่า ซึ่งจะใช้เป็นแบบในการกำหนดทำเลที่ตั้ง เป็นพื้นที่ว่างที่ถูกกำหนดด้วยพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล

เริ่มต้นจากจุดศูนย์กลางของพิธีกรรม เป็นจักรวาลจำลองอยู่บนพื้นลานอันมีความหมายว่าเป็นจักรวาลอันสูงสุด คือ ภาพสะท้อนของต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง เป็นตั้งใจใจของทุกคนที่ค่อย ๆ อบรมพัฒนาจิต ด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันมีพื้นที่สัปปายะ มณฑลศักดิ์สิทธิ์ และมีนิมิตหมายแห่งปัญญา เพื่อรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิต และเอื้อให้จิตสงบระงับ มีศีล จิตตั้งมั่น มีสมาธิ และมีปัญญา ระบบสัญลักษณ์ของลานประทักษิณที่มีพระพุทธรูปอยู่ในมณฑลล้อมรอบองค์พระสถูปเจดีย์ อาจจะมีความหมายของจักรวาลที่มีพุทธะอยู่ในทุกมหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล ดังรูปภาพที่ 3.22-3.23

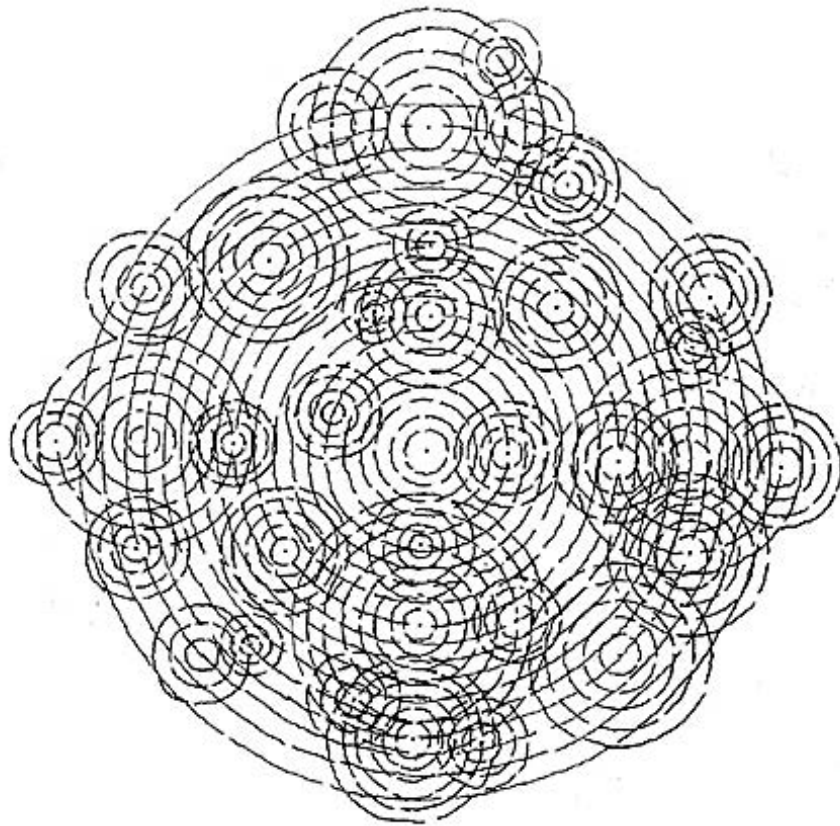

ภาพที่ 3.23 อนุจักรวาล จุลจักรวาล

ที่มา: Wonchai Mongkolpradit, *Le Bouddhisme dans l'Architecture Lanna du Nord de la*

Thaïlande (1296-1558), (These pour l' obtention du Doctorat, 2003), p 64.

ภาพที่ 3.24 มหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล

ที่มา: Wonchai Mongkolpradit, *Le Bouddhisme dans l'Architecture Lanna du Nord de la Thaïlande (1296-1558)*, (These pour l'obtention du Doctorat, 2003), p 65.

สัญลักษณ์ของจุดศูนย์กลาง เป็นจุดกำเนิด ทำให้มีแกนตั้งเป็นแนวฉากตั้ง เป็นเสาหลักของพระสถูปเจดีย์ อันมีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ และมีพื้นที่สัปปายะของ ชีวิต แล้วเชื่อมโยงไปกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการทำความเข้าใจจิตวิญญาณ ชีวิต โลก ธรรมชาติ และจักรวาลที่มีการอธิบายออกมาในลักษณะของภูมิจักรวาล อันเป็นการนำจิตเข้าไปสู่ ภาวะความสงบ และการรับรู้ของมนุษย์ต่อธรรมชาติตามความเป็นจริงที่ปรากฏขึ้น ให้เกิดปัญญา ในการเข้าใจชีวิตและธรรมชาติ ย่อมทำให้หลุดพ้นจากสภาวะทุกข์ทรมานได้ด้วยหนทางแห่งการ พันทุกข์ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือที่สรุปย่อลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพราะ ทุกสรรพสิ่งไม่ได้มีความเป็นตัวตนเที่ยงแท้แต่อย่างใด ทุกสิ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ เป็นเพียงสภาวะ ที่เกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบให้แก่กันและกัน และทุกสรรพสิ่งหรือทุกสภาวะที่ ปรากฏ ล้วนไม่มีความคงทนอยู่ได้เลยแม้ในขณะใดขณะหนึ่ง คือ มีความเป็นอนิจจังและจะต้อง แปรเปลี่ยนไปตลอดเวลา คือ ไม่สามารถคงทนอยู่ในสภาพใดสภาพหนึ่งได้ มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

3.4.3.3 พลังจากภายใน

พื้นที่กับแกนทศสำคัญทั้ง 4 เป็นแนวแกนหลักของพระสฤปเจดีย์ชเวดากอง แม้จะมีฐานแปดเหลี่ยม แต่ก็มีหลักคิดที่คล้ายกับผังของพระสฤปเจดีย์สาญจีที่มี ไตรณะ หรือ ประตูทั้ง 4 ประตู ประเทศอินเดีย และคล้ายกับการวางแท่นบูชาของทิศทั้ง 4 รอบองค์พระสฤปเจดีย์รวันเวลิสยา ประเทศศรีลังกา ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาร์และคนทั่วโลก จะได้ใช้เป็นพื้นที่แห่งความสัปปายะ เอื้อให้เกิดความสบายกาย สบายใจ เกิดจิตที่สงบระงับ มีศีล มีจิตตั้งมั่น มีสมาธิ จนจิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริงตามธรรมชาติชีวิต และเพื่อทำพิธีเวียนประทักษิณ ซึ่งเป็นพื้นที่แห่งมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อการปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิตให้สูงยิ่งขึ้นไป จนเข้าสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ และเพื่อแสดงความเคารพสูงสุดต่อพระพุทธรองค์ ด้วยการปฏิบัติบูชาต่อพระบรมสารีริกธาตุ โดยผ่านองค์พระสฤปเจดีย์ อันเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา

การเดินเวียนที่ลานประทักษิณที่เวียนตามเข็มนาฬิกา เป็นการเดินจากการเวียนจากข้างล่างขึ้นข้างบน เป็นลักษณะการเดินของผู้ไม่รู้ หรือปุถุชน ไปสู่ผู้รู้ หรืออริยชน และลานประทักษิณยังประกอบไปด้วยอาคารน้อยใหญ่มากมาย ซึ่งสร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาอันแก่กล้า เพื่อเอื้อให้เกิดจิตที่สงบระงับ มีศีล มีจิตที่ตั้งมั่นและมีปัญญา รู้เห็นตามความเป็นจริงของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก ในเวลาปัจจุบันขณะ อันมีลานที่เชื่อมโยงดินและฟ้า ผ่านชีวิตและจิตวิญญาณของคน เพื่อให้รับรู้บริบท ธรรมชาติแวดล้อม แสงแดด สายลม อันบ่งบอกถึงเวลาและฤดูกาล ดังมีรูปแบบของลานประทักษิณและยังประกอบไปด้วยศาสนสถานต่าง ๆ ที่ได้สร้างอยู่บริเวณรอบ ๆ ลานดังกล่าวในแต่ละชั่วอายุคนที่ผ่านมา ยกตัวอย่างเช่น อาคารโถง ประจำทิศสำคัญทั้ง 4 ของฐานพระสฤปเจดีย์ มีลักษณะหลังคาซ้อนหลายชั้น อันเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญาที่พ้นจากทุกข์ ที่สื่อสารและสะท้อนออกมาเป็นสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุและแกนจักรวาลไปพร้อมกัน⁷⁴ และเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของพระสฤปเจดีย์ชเวดากอง ซึ่งมีพระพุทธรูปที่สำคัญที่สุดคือ อติตพระพุทธรเจ้า 4 พระองค์ประดิษฐานในวิหารประจำทิศรอบฐานพระสฤปเจดีย์ อันเป็นพื้นที่แห่งความอันสัปปายะของทุกชีวิตและเป็นมณฑลแห่งจิตวิญญาณของคนทั่วโลก

รูปทรงของพระสฤปเจดีย์ ที่มีลักษณะเป็นเส้นโค้ง ค่อย ๆ เชิดขึ้นจากพื้นที่ของลานประทักษิณ ผ่านร่างกายและจิตใจของผู้คนที่ผ่านไปมา ที่ไม่จำกัด เพศ วัย อายุและเชื้อชาติ สู่องค์พระสฤปเจดีย์ สู่ปลายยอด จนถึงท้องฟ้า ซึ่งเป็นสื่อสารถึงการยกระดับชีวิตที่ค่อย ๆ

⁷⁴ สุรวาสดี ศุขสวัสดิ์, หน้า 29.

พัฒนาจิตจากจิตของปุถุชนสู่จิตของอริยชน ให้เป็นผู้มีจิตและมีชีวิตที่เบิกบาน เบาสบาย เป็นชีวิต
ธรรมชาติที่อิสระ หลุดพ้นจากความทุกข์

โดยมีลำดับการใช้งานของพื้นที่ จากพื้นที่สัปปายะที่เอื้อให้จิตนั้นมีความ
สงบ มีศีล มีสมาธิ และมีปัญญาที่ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้น โดยการมีหอพระจำนวนมากที่ล้อมรอบพื้นที่
ลานขนาดใหญ่เอาไว้ ลานขนาดใหญ่ที่ปูด้วยหินขาวที่ให้ความรู้สึกสงบและเย็น แม้ในเวลา
กลางวัน มีความเรียบ สะอาด เอื้อให้จิตสงบตั้งมั่น มีสมาธิขึ้นได้ และเอื้อให้จิตได้สัมผัสธรรมชาติ
แวดล้อม แสงพระอาทิตย์ แสงพระจันทร์ อันบอกถึงเวลาและฤดูกาล เพื่อให้จิตได้มีสติ ระลึกรู้ถึง
กาลเทศะในเวลาปัจจุบันขณะ รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ

จากนั้นจะเข้าสู่มณฑลศักดิ์สิทธิ์ โดยเดินผ่านอาคารมณฑปที่อยู่บริเวณ
ทางเข้าทั้ง 4 ทิศของพระสถูปเจดีย์ เอื้อให้จิตได้รับรู้ถึงบริบท ภูมิทัศน์ สอดคล้องกับ สถานที่ เวลา
และกิจกรรม มีพระเจดีย์บริวาร ที่ล้อมรอบพระสถูปเจดีย์องค์ใหญ่เป็นวง เป็นชั้น ๆ เพื่อเอื้อให้จิต
สงบระงับ มีศีล มีความตั้งมั่น มีสมาธิ จนมาสู่พื้นที่ของนิมิตหมาย เป็นที่ยึดเหนี่ยวและศูนย์รวม
จิตใจ คือ องค์พระสถูปเจดีย์ที่มีเส้นเป็นวงรอบมีหลาย ๆ เส้น จนรวมกันเป็นเส้นเดียว เป็นการ
มองเห็นยอดขององค์พระสถูปเจดีย์พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า เปรียบได้ดังกับการปฏิบัติอบรมพัฒนาจิต ด้วยศีล
สมาธิ ปัญญา ที่ทำให้จิตสงบระงับ มีจิตที่ตั้งมั่น จนจิตรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต
รูปทรงขององค์พระสถูปเจดีย์ที่มีความเป็นศูนย์กลาง เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นนิมิตหมายแห่ง
ปัญญา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ด้วยหลักการแห่งศีล
สมาธิ ปัญญา

**พระเจดีย์บริวาร มณฑป ศาลาโถง หอพระที่อยู่รอบ ๆ องค์พระสถูป
เจดีย์** ซึ่งมีลักษณะหลังคาเป็นชั้น ๆ เป็นการเชื่อมโยงเรื่องของการพัฒนาจิตด้วยศีล สมาธิ
ปัญญา ที่จะค่อย ๆ พัฒนาเป็นขั้น ๆ ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้น จนจิตรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ
ชีวิต ในเวลาปัจจุบันขณะ โดยการใช้พื้นที่เอื้อให้เกิดความสัปปายะ สบายกาย สบายใจ ผ่าน
มณฑลศักดิ์สิทธิ์ อันมีองค์พระสถูปเจดีย์ ซึ่งเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา เพื่อการพ้นจากทุกข์ทั้ง
ปวง เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

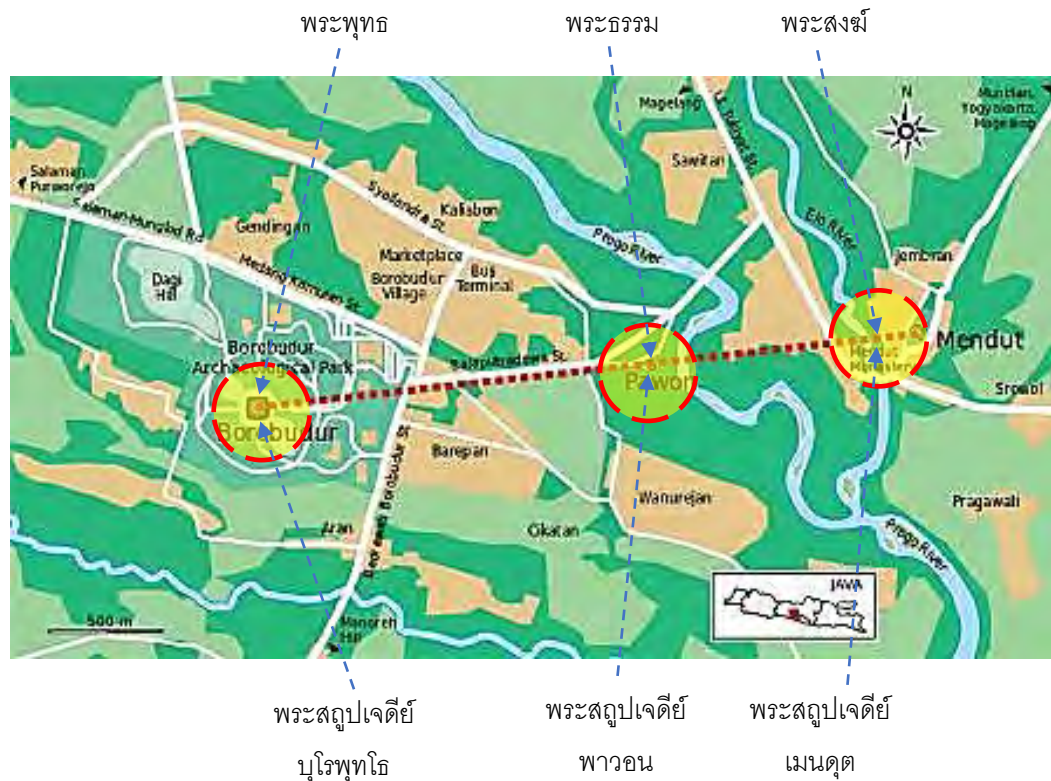

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

3.4.4 พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ที่ประเทศอินโดนีเซีย

ภาพที่ 3.27 แนวแกนของพระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ปาวอน และเมนดุต ที่ประเทศอินโดนีเซีย⁷⁵
ที่มา: <https://breathemyworld.com/2017/11/15/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2562.

3.4.4.1 ลำดับของพื้นที่

พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านนุมิเซโกโร เมืองมาเกอลัง ในอาณาเขตชวาตอนกลางของประเทศอินโดนีเซีย อยู่สูงจากน้ำทะเลปานกลาง 265 เมตร สถาปนามิประเทศอยู่ระหว่างภูเขาไฟแฝด 2 คู่ คือ เมอร์จาปี-เมอร์บานู กับ ซินดาโร-ซุมบิง และตำแหน่งของบุโรพุทโธยังอยู่ระหว่างเส้นทางแม่น้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำโปรโกและแม่น้ำเออโร ในระหว่างช่วงที่มีการขุดค้นสำรวจพระสถูปเจดีย์อีก 2 แห่ง ในบริเวณใกล้เคียงกันและมีตำแหน่งที่ตั้งวางเรียงกันเป็นแนวเส้นตรง คือ พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ พระสถูปเจดีย์พาวอน และพระสถูปเจดีย์เมนดุต⁷⁶

⁷⁵ MH Magazine WordPress Theme by MH Themes, "อินโดอีกครั้ง : พุทธศาสนสถาน "บุโรพุทโธ", (2019).

⁷⁶ รัศสลา เขมจิรันตากร, คู่มือท่องเที่ยวจาริกแสวงบุญ ประเทศอินโดนีเซีย บุโรพุทโธ (กรุงเทพมหานคร: รัศสลา 789, 2560), หน้า 18-20.

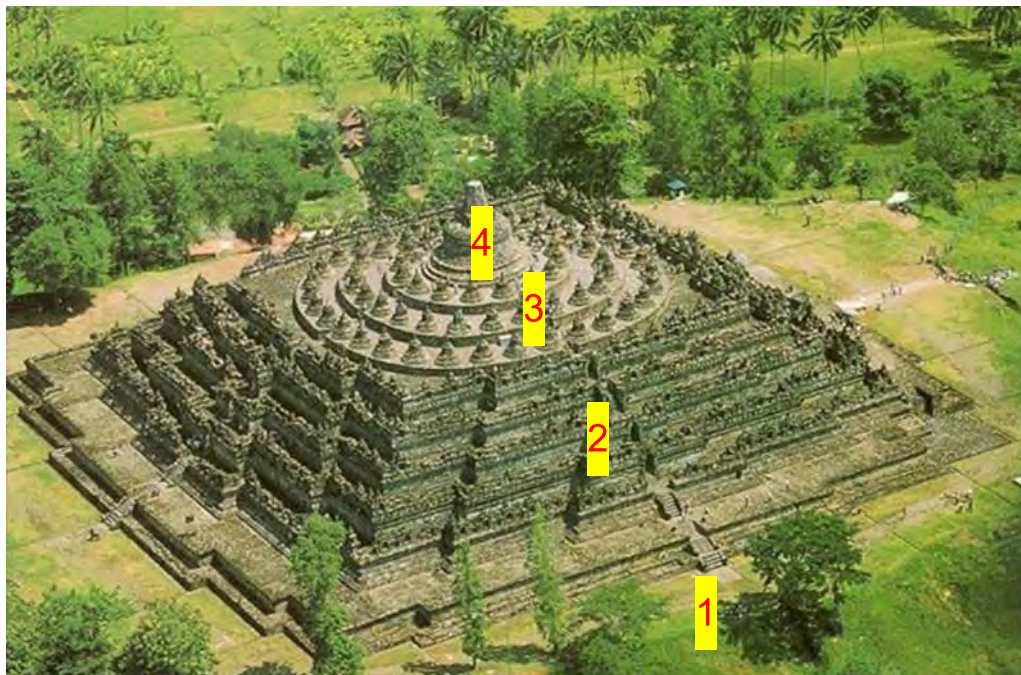
การเข้าถึงจากพระสถูปเจดีย์เมณฑุต มาพระสถูปเจดีย์พาวอน ไปจนถึง พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ รวมระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร อันอาจจะเป็นนิมิตหมายแห่ง ปัญญา คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ โดยมีการลำดับการเข้าถึงทั้งสามองค์พระสถูปเจดีย์ แห่งนี้ เพื่อการเชื่อมโยงไปกับจิตของผู้ที่เข้าไปในพื้นที่จากจิตที่สับสน วุ่นวาย ค่อย ๆ เข้าสู่ความ สงบระงับ สบายกาย สบายใจ จิตจึงมีศีล จากนั้นจิตจะค่อย ๆ ตั้งมั่น มีสมาธิ เพื่อการเรียนรู้ และ การรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของธรรมชาติแวดล้อมภายนอก แล้วน้อมนำเข้าไปในจิตใจภายใน จนรู้เห็น ตามความเป็นจริง จิตมีปัญญา ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้น ค่อย ๆ ละเอียด บรรจง ประณีต ค่อย ๆ จิตก็จะ หลุดพ้นจากค้อย ๆ หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ และความหลง จิตจึง เบาสบาย ปลอดภัย ไปรุ่ง เบิกบาน เป็นอิสระ

ภาพที่ 3.28 ลำดับพื้นที่กับลำดับการพัฒนาจิต

ที่มา: http://sininsea.blogspot.com/2017/10/blog-post_77.html เข้าถึงเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม

ภาพที่ 3.29 ลำดับพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ

ที่มา: <https://www.winnews.tv/news/12498> เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2562.

3.4.4.2 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง

สัญลักษณ์ของพระสถูปเจดีย์ที่มีระเบียบเป็นชั้นลดหลั่นกัน ดร.เอเดรียน สนอดกราส ได้เปรียบเทียบพุทธสถานนี้เหมือนมณฑลจักรวาล ซึ่งแบ่งตามลำดับชั้นของฐานแทนความหมายของกามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ ชั้นกามภูมิ ได้แก่ ส่วนฐานชั้นล่างสุดเป็นฐานบัวบริเวณฐานเชิงแกะสลักภาพเล่าเรื่องเป็นภาพนูน เล่าถึงชีวิตปุถุชนที่กำลังซบเซาซบเซา ซึ่งถือว่ายังลุ่มหลงอยู่ในกิเลส คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ชั้นรูปภูมิ ได้แก่ ส่วนฐานที่ซ้อนกันขึ้นเป็น 5 ชั้น รอบฐานมีลักษณะเป็นระเบียบมีทางเดินล้อมรอบ ตัวระเบียงล้อมรอบด้วยกำแพงสูงประดับด้วยภาพสลักนูนว่าด้วยเรื่องชาดกและอวทาน พุทธประวัติจากคัมภีร์ลลิตวิสตรภาพแสวงหาโพธิญาณของพระสุธนจากคัมภีร์คันทวยุหาในอวตังสกสูตร ลักษณะหน้าของบุคคลในภาพแสดงอิทธิพลศิลปะอินเดียหลังสมัยคุปตะ ส่วนภาพแกะสลักรูปพระโพธิสัตว์มีเด้าพระพักตร์และเครื่องประดับคล้ายกับที่พบในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี⁷⁷

⁷⁷ เขมานันตะ, บุรีแห่งบรมพุทโธ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไจมา, 2540), หน้า 16.

รูปทรงของของพระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ อันอาจจะหมายถึงการแผ่พลังอันบริสุทธิ์ ประกอบไปด้วย พระบริสุทธิ์คุณ พระปัญญาธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ เพื่อช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายทั่วโลก ให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต โดยมีนิมิตหมายแห่งปัญญา คือ พื้นที่ขององค์พระสถูปเจดีย์ เป็นเป้าหมายในการพัฒนาจิตที่เข้มข้นที่สุด จนหลุดพ้นจากความทุกข์ และมีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเอื้อต่อการอบรมพัฒนาจิตให้มีความสงบระงับ มีศีล มีจิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ และมีจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริง มีปัญญา ซึ่งจะแผ่ขยายปกคลุมไปทุกทิศทุกทาง ขจรกระจายไปให้ไกลมากที่สุด ให้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต และแก่คนทั่วโลก

ทิศเบื้องบน

พระอโฆสสิทฺธิ

ปางประทานอภัย

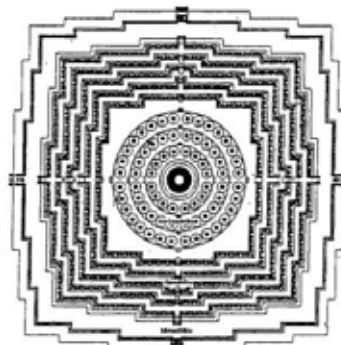

Abhaya-mudra

Dhyana-mudra

ทิศแห่งอัสตง
พระอมิตาภะ
ปางสมาธิ

Bhumi-parca-mudra

ทิศแห่งอรุณรุ่ง
พระอภิชัยภะ
ปางมารวิชัย

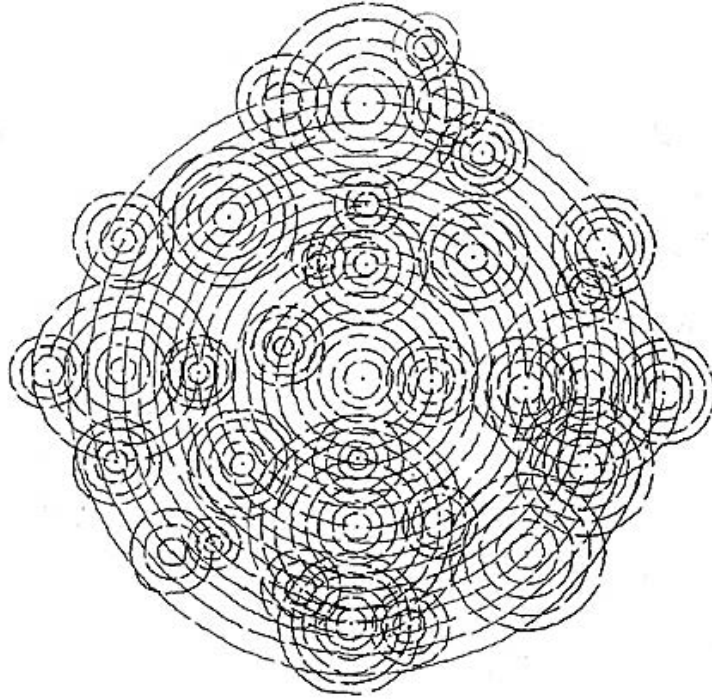
Vairocana-mudra

ทิศเบื้องล่าง
พระรัตนสัมภวะ
ปางประธาน

ภาพที่ 3.30 สัญลักษณ์ของพระธยานิพุทธเจ้าใน 4 ทิศ

ที่มา: <https://quadralectics.wordpress.com/3-contemplation/3-2-temples/3-2-5-eastern-religious-architecture/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562.

สัญลักษณ์ของรูปสี่เหลี่ยมที่ฐานด้านล่างที่ค่อยๆ ย่อมกับรูปวงกลมที่อยู่ด้านบน อาจมีความหมายถึงความสับสนวุ่นวาย สู่ความเรียบ สงบเย็น เป็นความเบิกบานของจิต และระบบสัญลักษณ์ของฐานวงกลมที่มีพระพุทธรูปอยู่ในองค์พระเจดีย์ อาจมีความหมายของจักรวาลที่มีพุทธะอยู่ในทุกมหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล ดังรูปภาพ

ภาพที่ 3.31 มหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล

ที่มา: Wonchai Mongkolpradit, *Le Bouddhisme dans l'Architecture Lanna du Nord de la*

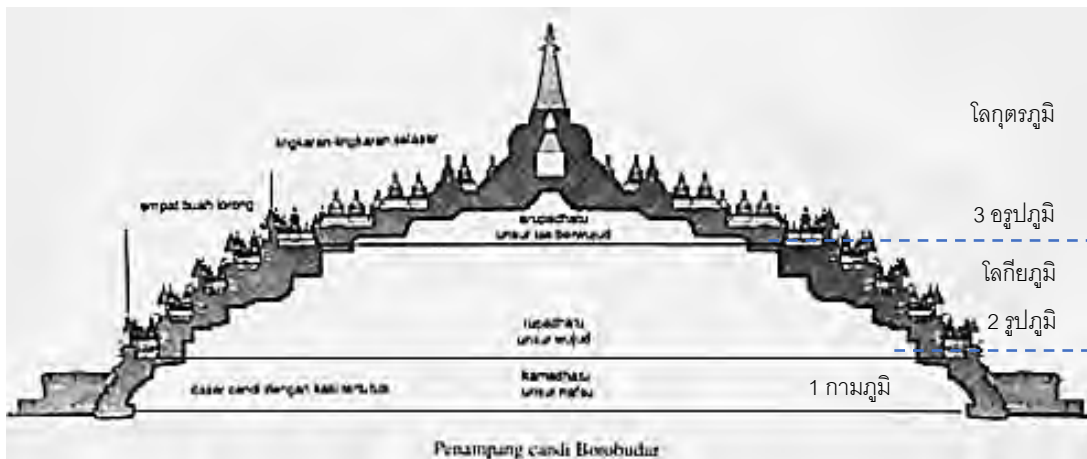
Thailande (1296-1558), (These pour l' obtention du Doctorat, 2003), p 65.

สัญลักษณ์ของพระพุทธรูปประจำทิศ บนยอดกำแพงระเบียงแต่ละชั้นมีพระพุทธรูปประดับในซุ้ม ซึ่งหมายถึงพระธยานิพุทธเจ้าใน 4 ทิศ อันบ่งบอกถึงความเข้าใจในธรรมชาติแวดล้อม มีสติรู้ในปัจจุบันขณะ รู้บริบท รู้ทิศทางของการโคจรของพระอาทิตย์ มีชีวิตร่วมกับฟ้า และดิน อันได้แก่ ทิศตะวันออกมีพระอัครโศภะปางมารวิชัย ทิศใต้มีพระรัตนสัมภวะปางประธาน ทิศตะวันตกมีพระอมิตาภะปางสมาธิ ทิศเหนือมีพระอโศกสัมภวะปางประทานอภัย ชั้นในรูปธาตุแทนความหมายของการบำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงของพระตถาคต ชั้นอนุปฏิภูมิ ได้แก่ ส่วนยอดบนสุดประกอบด้วยฐานระเบียงวงกลม 4 ชั้น แต่ละชั้นมีพระเจดีย์ทรงกลมองค์ระฆังเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ชั้นที่ 1 ของฐานระเบียงวงกลมประกอบด้วยพระสถูป 32 องค์ ชั้นที่ 2 มีพระสถูป 24 องค์ ชั้นที่ 3 มีพระ

สถูป 16 องค์ และชั้นที่ 3 บนสุด ตรงกลางมีพระเจดีย์องค์ใหญ่ลักษณะที่บ่งชี้หมายถึงพระอาทิพุทธเจ้าผู้สร้างโลก ชั้นอรูปภูมินี้ ไม่มีภาพแกะสลักเนื่องจากเป็นชั้นแห่งการหลุดพ้น คือ การเข้าสู่พระนิพพาน เป็นชั้นที่มนุษย์ได้บรรลุพระอรหันต์เป็นโลกุตตรไม่ติดยึดอยู่ในโลกียสุข และในชั้นนี้มนุษย์ได้ถูกสะท้อนภาพออกมาเป็นชั้นกลม ๆ โดยแบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ อากาสนัญญาตนะ วิญญาตัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ และเนวสัญญานาสัญญาตนะ⁷⁸ จากจิตที่มีความสงบ ระวัง มีศีล มีความรู้ตัวทั่วพร้อม มีสติในขณะปัจจุบัน มีจิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ มีจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริง มีปัญญา ที่น้อย ๆ จากพื้นที่ฐานของพระสถูปเจดีย์ จนค่อย ๆ มากขึ้น เข้มข้นขึ้นที่บริเวณยอดสุดของพระสถูป

3.4.4.3 พลังจากภายใน

ภาพที่ 3.32 แกนและพลังจากภายในของรูปตัด สรุปรูปทรงภายนอกของพระสถูปเจดีย์

ที่มา: ฐานข้อมูลภาพห้องสมุดดิจิทัล ส.หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล

http://www.thapra.lib.su.ac.th/supat/slide/result.php?pageNum_rs=1&totalRows_rs=625&check=suit&keyword=11 เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2560.

ศูนย์กลางเป็นแกนตั้งขึ้นสู่ท้องฟ้า พัฒนาไปเท่า ๆ กันจากศูนย์กลางดังกล่าว ออกไปทุกทิศทุกทาง คือ ขยายออกเป็นสัดส่วน และขยายออกจากศูนย์กลาง การเดินจากฐานด้านล่างสุด ซึ่งเป็นรูปทรงฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม แล้วดูภาพแกะสลักที่แปลงเป็นหลักธรรมภายนอก เพื่อนำเข้าสู่ภายในจิตใจ เกิดความสงบระงับ มีศีล มีความตั้งใจจิตใจ เกิดสมาธิ

⁷⁸ ระวี ภาวิไล, โลกทัศน์ ชิวทัศน์ เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 25-28.

พร้อมในการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ จนจิตเกิดปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต จากที่มีศีล สมาธิปัญญาน้อย ๆ ก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เพิ่มขึ้นมากยิ่งขึ้น จนถึงขั้นสุดยอด ด้วยการมีพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต สื่อสารกับพื้นที่ด้วยจิตที่ละเอียด ประณีต บรรจง วิจิตร งดงามของภาพแกะสลัก และความยาวของทางเดินรอบ ๆ ระเบียง อันเป็นพื้นที่สัปปายะ เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ จนเดินไปถึงในส่วนของระเบียงด้านบนสุด อันเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญาแจ่ม ในการอิสระ พ้นจากทุกข์ทั้งปวง โดยมีรูปทรงวงกลมนี้ยกพื้นสองระดับรองรับพระสถูปเล็ก 72 องค์รายล้อมพระมหาสถูปใหญ่ตรงใจกลาง อันเป็นสัญลักษณ์บนยอดสุดของบรมพุทโธ เป็นตัวแทนของสภาวะธรรม 72 ข้อฐานบัวกลีบบานของพระสถูปทั้ง 72 นั้น บ่งบอกถึงการตื่นและการผลิบาน เปิดเผยสภาวะธรรมพระพุทโธที่สร้างให้ช่อนอยู่ในองค์พระสถูปหรือพระเจดีย์บริวารเหล่านั้น รวบรวมให้นึกถึงสภาวะธรรมล้วนเป็นพุทโธที่ช่อนอยู่

เมื่อเราทุกคนทั่วโลกได้ปฏิบัติธรรม เจริญสติวิปัสสนา อบรมพัฒนาจิตมาก จนถึงพื้นที่ภายใน เป็นจักรวาลในจิตใจของเราทุกคน เป็นญาณหยั่งรู้ที่จะเกิดขึ้นในที่สุด อันเป็นแก่นในล้วน เป็นพุทโธ และทั้งหมดของสภาวะ คือ มหาไวโรจน์อมิตาภะพุทโธ⁷⁹ โดยมีลำดับการใช้งานของจตุภูมิ อันประกอบด้วย กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และ โลกุตตรภูมิ ทั้ง 4 ภูมิ จะเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิตมีความสงบระงับ จิตมีศีล เอื้อให้จิตมีความตั้งมั่น จิตมีสมาธิ และเอื้อให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ จิตมีปัญญา จะมีการพัฒนาจิตที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นขึ้น โดยลำดับการใช้งานจากพื้นที่ที่มีความสัปปายะ มีความร่มรื่น สะอาด เพื่อให้จิตสงบเย็นเตรียมตัวเข้าสู่พื้นที่ของมณฑลธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

จากจิตของปุถุชนสู่จิตของอริยชนผู้จิตใจที่ติงาม ด้วยจิตที่สงบตั้งมั่นมีศีลสมาธิ โดยมีพื้นที่ทางเดินรอบระเบียงขึ้นไปเป็นขั้น ๆ มีการรับรู้ทางการเห็นภาพแกะสลักเรื่องราวต่าง ๆ จากเรื่องราวของทางโลกียะจนเข้าสู่เรื่องราวทางโลกุตระธรรม จากนั้นจะเข้าสู่พื้นที่ที่เป็นนิมิตหมาย เป็นพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจ เอื้อให้จิตของผู้ที่ได้เข้าไปใช้งานในพื้นที่ได้รู้เห็นตามความเป็นจริง มองเห็นทิวทัศน์ได้โดยรอบ ได้รับรู้และสัมผัสกับธรรมชาติแวดล้อม แสงแดด สายลม อันเป็นการรับรู้เวลาและฤดูกาล เพื่อเอื้อให้จิตมีสติรับรู้ในปัจจุบันขณะ เป็นจิตขั้นที่รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต หรือเรียกว่าจิตที่มีปัญญา คือ จิตของพุทโธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่มีสะอาดสว่าง สงบเย็น เป็นอิสระ ในพระสถูปเจดีย์มีพุทโธ หมายถึง ในชีวิตของทุกสรรพสัตว์ต่างก็จะมีความเป็นพุทโธ คือ ความสะอาด สว่าง สงบของจิตอยู่เสมอ

⁷⁹ เขมานันทะ, หน้า 93.

ภาพที่ 3.33 รูปทรงภายนอกพระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ

ที่มา: วัชรพงษ์ ชุมดวง, ถ่ายเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2560.

รูปทรงย่อมุมจากรูปทรงสี่เหลี่ยมค่อม ๆ ย่อลงไปเรื่อย ๆ จนเป็นรูปวงกลม จนเป็นพระสถูปเจดีย์องค์ยอดสุด จนเป็นท้องฟ้า จากความสับสนวุ่นวาย สู่ความเรียบง่าย สงบเย็น และเอื้อให้จิตตั้งมั่น มีสมาธิ ไม่วอกแวก และสามารถเดินต่อเนื่องกันไปได้จนครบรอบในแต่ละชั้น ซึ่งเป็นพื้นที่แห่งความสับสน มีความสบายกายและสบายใจ ทำให้จิตสงบระงับ ตั้งมั่น และรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต โดยมีมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ และนิมิตหมาย โดยมีรูปของพระพุทธรูปที่มีปางที่แตกต่างกันในแต่ละทิศ เพื่อเอื้อให้จิตมีความสงบระงับ มีศีล มีจิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ และมีสติ เอื้อให้เกิดการรับรู้ในปัจจุบันขณะ ให้เข้าใจบริบทธรรมชาติ แวดล้อม ทิศทาง สถานที่ เวลา และกิจกรรม

พระสถูปเจดีย์ทรงกลมฐานบัว เป็นตัวแทนของจิตที่มีศีล สมาธิ ปัญญา ที่เข้มข้นมากที่สุด บ่งบอกถึงการรู้ การตื่น และการเบิกบาน เปิดเผยสภาวะธรรมพระพุทธรูปที่ซ่อนอยู่ในองค์พระสถูปเจดีย์บริวารเหล่านั้น รายล้อมพระมหาสถูปเจดีย์ใหญ่ตรงใจกลาง อันเป็นสัญลักษณ์บนยอดสุดของบุโรพุทโธ เป็นจักรวาลจิต เป็นศูนย์รวมจิตใจของเราทุกคน เป็นการปฏิบัติอบรมพัฒนาจิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญาญาณหยั่งรู้ก็จะเกิดขึ้นในที่สุด อันเป็นแก่นธรรม เป็นพุทธะ และทั้งหมดของสภาวะ คือ มหาไวโรจน์อมิตาภะพุทธะ เป็นมหาสุญญตา ความว่างแห่งความว่าง สุญญตา คือ ความว่างจากกิเลส ว่างจากความยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นของเรา เป็นตัวเรา ข้อปฏิบัติทั้งหลายทั้งปวง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นไปเพื่อสุญญตา เพราะถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นทำให้ปฏิบัติศีลไม่ได้ มีสมาธิไม่ได้ มีปัญญาไม่ได้

3.4.5 พระสถูปเจดีย์โพธินาถ ที่ประเทศเนปาล

ภาพที่ 3.34 ที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์โพธินาถกับการเป็นศูนย์กลางของเมือง

ที่มา: <https://www.xflow.eu/en/2018/12/20/boudhanath-stupa-kathmandu-nepal/> เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 3.35 แผนที่ของพระสถูปเจดีย์โพธินาถ

ที่มา: <https://lamawangdu.org/wp-content/uploads/2013/08/map-boudha-original.jpg> เข้าถึงเมื่อ วันที่ 16 พฤษภาคม 2562.

จากทางด้านนอก เข้าไปสู่ทางด้านใน

1 มีความสลับปะยะของชีวิต สงบเย็น มีศีลสมาธิ ปัญญา ในขั้นต้นไปจนถึงในขั้นกลาง หรือเรียกได้ว่า มีสมาธิตั้งมั่น

อยู่ภายในตนเอง

2 มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ

ลานประทักษิณ มีศีล สมาธิ ปัญญา ที่เข้มข้นขึ้น สูงมากขึ้น ในขั้นละเอียด หรืออาจเรียกได้ว่า มีสติตื่นรู้ ในปัจจุบันขณะ

3 เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา มีพระสถูปเจดีย์ ห่างจากกิเลส มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ในขั้นเข้มข้นมากที่สุด

ภาพที่ 3.36 ลำดับของพื้นที่พระสถูปโพธิญาณกับลำดับการพัฒนาจิต

ที่มา: <https://lamawangdu.org/wp-content/uploads/2013/08/map-boudha-original.jpg> เข้าถึงเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2562

3.4.5.1 ลำดับของพื้นที่

ลำดับการใช้พื้นที่ของพระสถูปเจดีย์โพธิญาณ จะมีลำดับการใช้งานของการเดินทักษิณาวรรต เป็นการเดินจากทางทิศเหนือไปทางทิศใต้ หรือการเดินเวียนขวามือ เป็นการเดินเพื่อการพัฒนาจิต เป็นพื้นที่สลับปะยะเพื่อเอื้อให้จิตให้มีสติ รับรู้ในปัจจุบันขณะ รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติแวดล้อม สัมผัสแสงแดด มีสติสัมปชัญญะ ในเวลาปัจจุบัน อันบอกถึงเวลาและฤดูกาล รู้ทิศทาง รู้กาลเทศะ และกิจกรรม เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ จึงมีพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิตเกิดความสงบระงับ มีศีล ให้จิตมีความตั้งมั่น มีสมาธิ ให้เจริญขึ้น สูงขึ้นไป เพื่อให้จิตรู้เห็นตามความเป็นจริง เบา สบาย สงบเย็น เป็นอิสระ จิตจึงมีปัญญาพ้นจากทุกข์ พลังแห่งปัญญาญาณ ที่ขับเคลื่อนชีวิตให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องต่อวิถีชีวิตแห่งตน เกื้อกูลต่อผู้อื่น และธรรมชาติแวดล้อม ปรากฏเป็นวงของชีวิต

การเดินเวียนรอบองค์พระสถูปเจดีย์ การเดินหมุนกงล้อมนต์ที่มีขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ที่มีศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเดินเข้าไปหาจุดศูนย์กลาง คือ นิमितหมายแห่งปัญญา คือ การปฏิบัติธรรม บำเพ็ญเพียร อบรมพัฒนาจิต ด้วยกระบวนการแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหนทางแห่งความพ้นทุกข์ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ปรากฏในอริยสัจ 4 นั่นเอง ส่วนการเดินทางจากพื้นที่ภายในจุดศูนย์กลางออกมา แล้วเดินเวียนซ้าย หรือเรียกว่าอุตตราวัฏ อันอาจจะหมายถึง พลังภายในของพระโพธิสัตว์ ที่แผ่พลังขยายออกมาในทุกทิศทุกทาง เพื่อช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ หรือในอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นเรื่องราวของการเรียนรู้ความหมายของชีวิตธรรม อันเป็นพลังของชีวิตที่ดุจดังกระแสชีวิตที่เป็นวงออกไปจากจุดศูนย์กลาง

ดังจะเห็นจากภาพที่ 3.37 ในหน้าถัดไป พระสถูปเจดีย์โพธินาถที่มีมณฑลมาจากยอดพระสถูปเจดีย์และมีการวาดรูปดวงตาแห่งปัญญาของพระพุทธเจ้าทั้ง 4 ทิศ เอาไว้ที่บัลลังก์ มีลักษณะที่เพ่งมองไปทั้ง 4 ทิศ เพื่อความเป็นธรรม เพื่อการช่วยเหลือดูแลทุกข์สุขของมวลมนุษย์ และเพื่อเป้าหมายของการพัฒนาจิตให้พ้นจากความทุกข์ของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก⁸⁰ รูปลักษณะของพระสถูปเจดีย์โพธินาถ เป็นการจำลองโลกุตระภูมิที่สถิตของพระยานิพพานทั้งห้า คือ เมื่อมีดวงตาของพระไวโรจนประติษฐานที่องค์บัลลังก์ของพระสถูปเจดีย์เป็นทิศเบื้องบนหรือทิศตรงกลางแล้ว ฐานเจดีย์ทางทิศตะวันออกจึงมีขุมประติษฐานพระพุทธรูปพระอัครโศภะทิศใต้มีขุมประติษฐานพระพุทธรูปพระรัตนสัมภวะ ทิศตะวันตกมีขุมประติษฐานพระพุทธรูปพระอมิตาภะ ทิศเหนือมีขุมประติษฐานพระพุทธรูปพระอโมหะสิทธิ

⁸⁰ เบญญา, "พระสถูปเจดีย์ที่ประเทศเนปาล," นิตยสารธรรมลีลา 2558, หน้า 22.

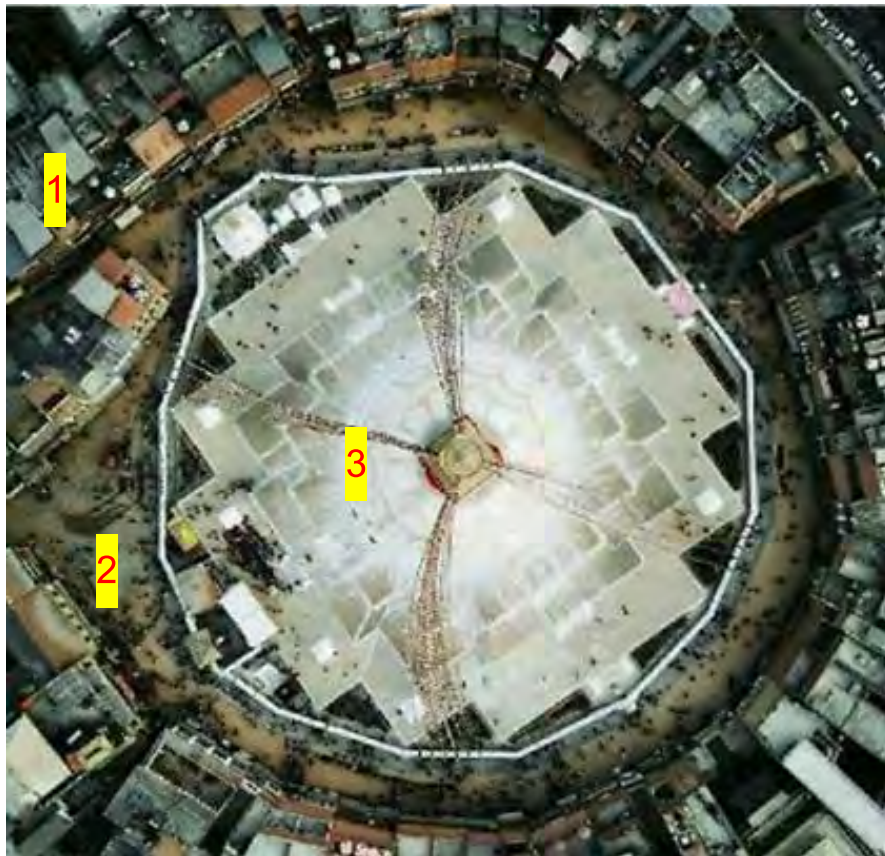

ภาพที่ 3.37 ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ของพระสถูปเจดีย์โพธินาถ

ที่มา: <https://www.xflow.eu/en/2018/12/20/boudhanath-stupa-kathmandu-nepal/> เข้าถึงเมื่อวันที่

20 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 3.38 ที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์โพธินาถอยู่ใจกลางชุมชน ชุมชนเป็นดั่งกำแพงแก้ว

ที่มา: <https://sola.ai/detrokx/view-of-boudha-stupa-from-top-nepal-Mml2ZWR> เข้าถึงเมื่อ 5

พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 3.39 ส่วนฐานพระสถูปเจดีย์รูปแปดเหลี่ยม

ที่มา: <https://www.xflow.eu/en/2018/12/20/boudhanath-stupa-kathmandu-nepal/> เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562.

3.4.5.2 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง

สัญลักษณ์ของรูปทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม รูปทรงวงกลม เปรียบได้ถึงความอ่อนววยสับสน ค่อย ๆ ผ่านกระบวนการอบรมพัฒนาจิต ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้จิตสงบ ตั้งมั่น และรู้เห็นตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ จนเป็นรูปวงกลม เรียบ สงบเย็น เป็นรูปขององค์พระสถูปเจดีย์ ซึ่งเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา ส่วนฐานพระสถูปเจดีย์รูปแปดเหลี่ยม นั้นแทนธาตุดินของพระอิมพะสิทธิ องค์พระสถูปเจดีย์รูปโอคว่ำ หรือรูปโดมครึ่งวงกลม และมีสัญลักษณ์แทนธาตุน้ำธาตุของพระอมิตาภะ องค์บัลลังก์รูปสี่เหลี่ยมกลางเจดีย์แทนอากาศธาตุของพระไวโรจนะ อันมีรูปดวงตาแห่งธรรม เพื่อการพันทุกข์

ปล้องไฉน 13 ปล้อง หมายถึง ธรรมชั้นสูง 13 ชั้นก่อนเข้าถึงนิพพานแทนธาตุไฟของพระรัตนสังฆะ และยอดฉัตร แทนธาตุลมของพระอักษโรภยะ และตามพระสถูปเจดีย์จะมีธง 5 สี หมายถึง 5 แห่งพุทธะ อันประกอบด้วย วิชระ รัตนะ ปัทมะ กรรมะ และพุทธะ⁸¹ ซึ่งเป็นธง

⁸¹ สุมาลี มหณรงค์ชัย, หน้า 45-46.

มนตรา เพื่อการสวดมนต์ภาวนาที่ชาวเนปาลและชาวทิเบตนิยมนำมาประดับองค์พระสถูปเจดีย์ เพื่อให้ลมช่วยพัดพาเอามนตราไปคุ้มครองผู้ผ่านสัญจรไปมา

การสวดมนต์ โอม มณี ปัทเม สุม และการหมูนกงล้อมนตรา เป็นการสวดและการกระทำ เพื่อความระลึกนึกถึงพระคุณของการเผยแผ่ธรรม ของพระโพธิสัตว์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน หรืออาจจะกล่าวกันอีกอย่างว่า ลมปราณของจักรวาล โดยเป็นการเคลื่อนที่เข้าหาศูนย์กลาง และการออกไปจากศูนย์กลาง คือ ในส่วนที่เป็นศูนย์กลางหรือมณฑล คือ ส่วนที่เป็นตัวแก่นหรือตัวหลักธรรม แต่ในขณะเดียวกัน จักรวาลก็มีการเคลื่อนตัวไปด้วย หรือปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา คือ กระแสของชีวิตที่ในทฤษฎีกาลจักรเรียกว่าเป็นความภรรณา หรือเป็นด้านพลวัตการเคลื่อนที่ ทุกสิ่งที่ปรากฏจะมีด้านสถิตและด้านเคลื่อนที่อยู่ด้วยกันเสมอ คือ การปรากฏก็มีด้านของความว่างจากความมีตัวตน หรือความไม่มีตัวตน ก็จะมีความเป็นแก่นสารอยู่ด้วยกันเสมอเช่นกัน ด้วยจิตที่มีความสงบ มีศีล จิตที่มีความตั้งมั่น มีสมาธิ และจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริง มีปัญญา โดยมีพื้นที่ของความสลับปายะ คือ พื้นที่บริเวณโดยรอบ เป็นลานล้อมอยู่ภายนอกของกำแพง และมีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ เป็นลานล้อมอยู่ภายในระหว่างกำแพงและองค์พระสถูปเจดีย์ ซึ่งองค์พระสถูปเจดีย์ คือ นิमितหมายแห่งปัญญา อันมีเป้าหมายในการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความพ้นทุกข์

3.4.5.3 พลังภายใน

แกนและพลังภายใน สู่รูปทรงภายนอก โดยมีหลักคิดในเรื่องของ พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ หรือที่เรียกว่าพุทธวงศ์ก็คือ วงศ์แห่งสภาวะธรรมชาติชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบไปด้วยขั้น 5 ธาตุทั้ง 5 ประสาทสัมผัสทางกายภาพทั้ง 5 และสัมพันธ์กับเวลา สถานที่ สภาพแวดล้อม หรือกาลเทศะ โดยนำตำแหน่งของทิศทาง วัน เดือน ปี และการโคจรของดวงดาว ในการสร้างสรรค์งานพระสถูปเจดีย์เพื่อแสดง มณฑลแห่งพระชินพุทธะห้าพระองค์ ก็เพื่อเป็นภาพเหมือนของสภาวะธรรมที่เป็นเหมือนสภาวะของธรรมชาติชีวิตที่สัมพันธ์ต่อกันและกัน อาจกล่าวได้ว่าพุทธวงศ์มีความหมายเช่นเดียวกับคัมภีร์ไตรภูมิ แต่ต่างตรงที่ไตรภูมิให้ภาพใหญ่ของธรรมชาติโดยรวม และมีภาพเล็กของมนุษย์เป็นองค์ประกอบ ส่วนในพุทธวงศ์ให้ภาพเล็กของมนุษย์ที่สัมพันธ์ประกอบกันอยู่ในภาพใหญ่ของธรรมชาติโดยรวม อันมีลักษณะพื้นที่สลับปายะ ภายนอกและมีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ภายใน มีลำดับการเข้าถึงอย่างค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป ค่อย ๆ เดิน เข้าไปพระสถูปเจดีย์ จากพื้นที่ลานด้านนอกสุด ค่อย ๆ เข้าไปยังพื้นที่ลานด้านใน จนถึงองค์พระสถูป อันเป็นการเชื้อให้จิตเกิดความสงบระงับ มีจิตที่ตั้งมั่น และรู้เห็นตามความจริงของธรรมชาติ

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

รูปทรงโดมของพระสถูปเจดีย์ อันเป็นนิมิตหมาย เป็นศูนย์กลางจักรวาล หรือจุดกำเนิดของชีวิต อันมีระบบความสัมพันธ์ในการกำเนิดหรือการเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง มีการตั้งอยู่และการดับไป เป็นวัฏจักรไม่มีที่สิ้นสุด โดยกระบวนการปฏิบัติอบรมพัฒนาจิต คือ ศิล สมาธิ ปัญญา เพื่อพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เป็นธรรมะของพระพุทธองค์ทั้ง 5 คือ วัชระ รัตนะ ปัทมาภรณ์ และพุทธะ แทนด้วยธงสี 5 สี คือ สีน้ำเงิน สีเหลืองทอง สีแดง สีเขียว และสีขาว มีธาตุทั้ง 5 คือ ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม และอากาศธาตุ และมีทิศทางทั้ง 5 คือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนือ และศูนย์กลาง เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์เพื่อการพัฒนาจิต วิญญาน โดยมีความสัปปายะเพื่อความสบายกาย สบายใจ เพื่อให้จิตได้สงบเย็นสัมผัสธรรมชาติ แวดล้อม หรือเป็นใจกลาง เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่ยึดเหนี่ยวศูนย์รวมจิตใจ ให้เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ดังภาพที่ 3.40

ภาพที่ 3.40 ดวงตาแห่งปัญญาทั้ง 4 ทิศของพระสถูปเจดีย์โพธินาถ

ที่มา: <https://www.xflow.eu/en/2018/12/20/boudhanath-stupa-kathmandu-nepal/> เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562.

3.4.6 พระบรมธาตุที่วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4.6.1 ลำดับของพื้นที่

การเลือกพื้นที่ตั้งและการวางผัง ลักษณะภูมิประเทศของสันทรายที่ตั้งชุมชน ส่งผลต่อรูปแบบและแผนผังของเมืองนครศรีธรรมราช และยังมีอิทธิพลให้แก่พื้นที่ตั้งและการวางผังของพระบรมธาตุเจดีย์ด้วย ได้แก่ การมีแผนผังที่วางตัวยาว ตามแนวแกนเหนือ-ใต้ โดยอาศัยแนวสันทรายที่ทอดตัวอยู่ตามธรรมชาติ⁸² เพื่อการรับรู้ธรรมชาติแวดล้อม อันบอกถึงเวลาและฤดูกาล รับรู้เรื่องราวของบริบทแวดล้อม ทิศทาง ที่ตั้ง กาลเทศะ ดังจะเห็นได้ว่าสิ่งก่อสร้างภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะมีองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นหลัก ซึ่งเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญาในการหลุดพ้นจากความทุกข์ และกลุ่มของโบราณสถานโดยรอบที่กระจายตัวออกไปในทิศเหนือและทิศใต้ตามแกนที่ตั้งขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกนั้น จะปรากฏการขยายตัวออกไป อันหมายถึงการแผ่ขยายของหลักธรรม เพื่อการพ้นทุกข์ โดยมีหลักการในการเข้าถึงธรรม คือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีพื้นที่รองรับและเอื้อให้เกิดความสงบระงับ มีศีล มีความตั้งมั่น มีสมาธิ รู้ตัวทั่วพร้อม มีสติสัมปชัญญะ และรู้เห็นตามความเป็นจริง มีปัญญา

การออกแบบพื้นที่ให้มีความสัปปายะ คือ มีความสงบร่มรื่น สบายกายและสบายใจ ค่อย ๆ เดินเข้าไปรับรู้เรื่องราวภายนอก กำแพง ค่อย ๆ เดินทะลุเข้าผ่านเจดีย์บริวาร จนถึงวิหารที่ติดกับองค์พระสถูปเจดีย์ ลานรอบองค์พระเจดีย์ คือ มณฑลศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเอื้อให้เกิดความสงบระงับ มีศีล ไม่วอกแวก ฟุ้งซ่าน สงบเย็น จิตใจที่ตั้งมั่น มีสมาธิ ค่อย ๆ เรียนรู้ เข้าใจธรรมชาติแวดล้อมภายนอก จนจิตค่อย ๆ มีปัญญาที่ละน้อย ๆ จนมากขึ้น เข้มข้นขึ้น จนรู้เห็นตามความเป็นจริง เกิดปัญญาณ เข้าใจธรรมชาติชีวิตที่แท้จริง คือ การไม่ยึดมั่น ถือมั่น ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป เป็นวัฏจักร การจะหลุดพ้นวงจรมีได้ นั้น ต้องใช้หลักในการเข้าถึงธรรม คือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหนทางทางแห่งการพ้นทุกข์ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 หลังจากที่ได้เดินผ่านไปในแต่ละขั้น ๆ จนถึงองค์พระธาตุ แล้วเข้าไปสักการบูชาด้วยตัวของเราเองเพียงคนเดียว ด้วยดวงจิตอันบริสุทธิ์ที่สื่อสารกับจิตที่หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เกิดพลังและสติ ศีล สมาธิ และปัญญาในการดำเนินชีวิต

⁸² ประภัสสร ชูวิเชียร, พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช มหาสถูปแห่งคาบสมุทรมหาไต้ (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2553), หน้า 10-15.

จากหลักการใหม่ของชีวิตที่ค้นหามานาน แล้วเดินกลับออกมาด้วยจิตที่
 เข้าใจความหมายใหม่ของชีวิต สามารถใช้ชีวิตปกติร่วมกับโลกภายนอกได้อย่างกลมกลืน
 เหมาะสม และสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ เกิดความผาสุกในชีวิตตัวเอง คนรอบข้าง
 ชุมชนที่ได้ใช้ชีวิตร่วมกัน จนสร้างเป็นสังคมพระโพธิสัตว์แผ่พลังอันบริสุทธิ์จากภายในสู่ภายนอก
 แผ่ขยายไปทุกทิศทุกทาง ไม่มีกำหนด ไม่มีประมาณ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเมตตา ให้พ้น
 จากความทุกข์

ภาพที่ 3.41 พื้นที่ที่ตั้งของพระสถูปเจดีย์ วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร

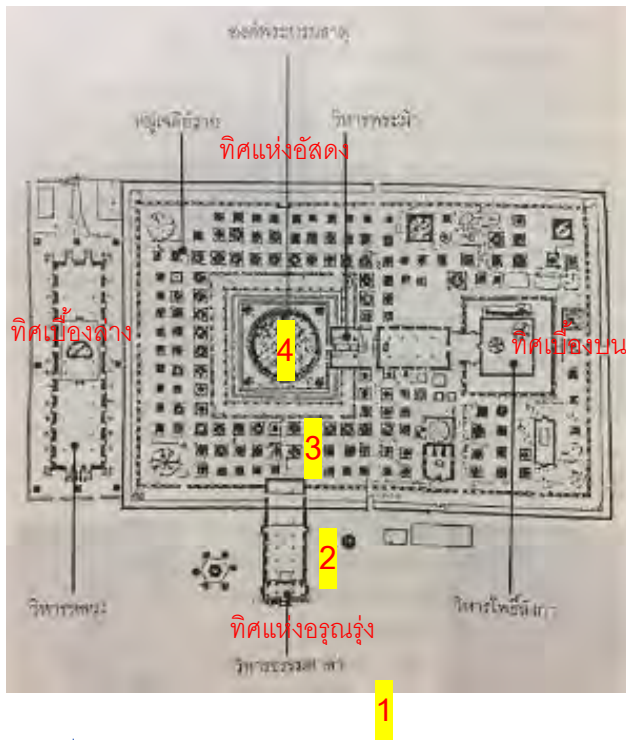
ที่มา: <https://www.cm108.com/bbb/topic/3300> เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2562

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

จากทางด้านนอก เข้าไปสู่ทางด้านใน

- 1 มีความสงบ ร่มรื่น มีที่ว่างได้ต้นไม้รอบ ๆ เตรียมกาย วาจา ใจ มีสติรู้ในปัจจุบันขณะ รู้บริบท รู้ทิศทาง มีชีวิตร่วมกับฟ้าและดิน มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นเริ่มต้น
- 2 มีความสลับปะยะของชีวิต สงบเย็น มีศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นกลาง หรือเรียกได้ว่า มีสมาธิตั้งมั่น อยู่ภายในตนเอง
- 3 มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ ลานประทักษิณ มีศีล สมาธิ ปัญญา ที่เข้มข้นขึ้น สูงมากขึ้น ในขั้นละเอียด หรืออาจเรียกได้ว่า มีสติตื่นรู้ ในปัจจุบันขณะ
- 4 เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา มีพระบรมสารีริกธาตุ ว่างจากกิเลส มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ในขั้นเข้มข้นมากที่สุด

ภาพที่ 3.42 ลำดับของพื้นที่ภายในวัดพระบรมธาตุ
ที่มา: ประภัสสร ชูวิเชียร, 5 มหาเจดีย์สยาม, (กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, 2554), หน้า 70.

ภาพที่ 3.43 ลำดับพื้นที่ของพระบรมธาตุที่วัดพระบรมธาตุรวมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา: <https://www.cm108.com/bbb/topic/3300-ภาพมุมสูง-วัดพระบรมธาตุรวมหาวิหาร-นครศรีธรรมราช/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2562.

ลำดับพื้นที่การใช้งานเริ่มจากพื้นที่ด้านนอก เพื่อเดินเข้าสู่พื้นที่วิหารที่เอื้อให้จิตเกิดความสงบเย็น จิตมีศีล มีจิตที่ตั้งมั่นมีสมาธิ มีเป็นความสัปปายะของชีวิตทุกคน สบายกายและสบายใจ จากนั้นเดินเข้าไปสู่พื้นที่ของกำแพงแก้วแต่ละชั้น เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิต วิญญาณ ที่เอื้อต่อปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรอบรมพัฒนาจิต เป็นพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิตมีสมาธิตั้งมั่น จิตค่อยๆ มีสมาธิมากขึ้น ๆ จิตก็จะรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต โดยมีพระเจดีย์องค์เล็ก ๆ รายล้อมเป็นชั้น ๆ ออกมา มีระเบียบ มีความสะอาด มีลานประทักษิณ เพื่อเอื้อให้จิตเกิดความสงบตั้งมั่นมีสมาธิ มีศีลสงบรำงับ มีสติ มีปัญญารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ แวดล้อม สื่อสารกับท้องฟ้า อันบอกถึงเวลาและฤดูกาล มีต้นพระศรีมหาโพธิ์และพระบรมสารีริกธาตุ เป็นนิมิตหมาย เป็นจุดศูนย์รวมทางจิตใจ เป็นประธาน เป็นแก่นของโพธิจิต มีศีลสมาธิ ปัญญาพร้อมที่สร้างสรรค์งานอย่างละเอียด วิจิตร บรรจง และงดงาม

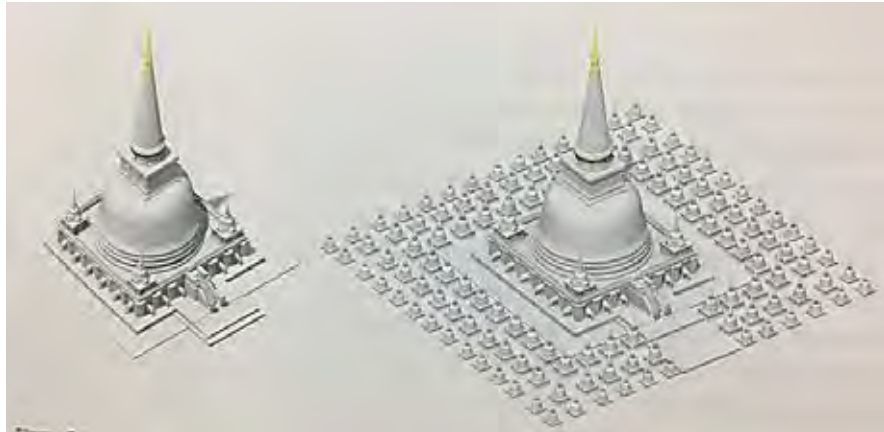
3.4.6.2 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง

พระบรมธาตุ รายล้อมด้วยพระเจดีย์บริวาร ที่มีขนาดใหญ่จนค่อย ๆ เล็กลงไปเรื่อย ๆ เปรียบได้ดั่งมหาจักรวาล ล้อมด้วยอนุจักรวาลและจุลจักรวาล และมีต้นพระศรีมหาโพธิ์กับความเป็นธรรมชาติ เป็นธรรมดา และเป็นธรรมะทั้งมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุ และมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ต่างมีการเชื่อมมณฑลทั้งสองนั้นเข้าไว้ด้วยกัน คือ พระวิหาร เปรียบดังพุทธนาваที่จะพาปุถุชน ไปสู่โลกุตระภูมิ เพื่อให้มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข มีกำแพงแก้วล้อมรอบ เพื่อเอื้อให้จิตเกิดความสงบระงับ มีศีล เพื่อเอื้อให้จิตตั้งมั่น มีสมาธิ และเพื่อเอื้อให้จิตรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ มีสติสัมปชัญญะระลึกไว้ในปัจจุบันขณะ รู้กาลเทศะ ทิศทั้ง 4 อันบ่งบอกถึงการโคจรของพระอาทิตย์ เพื่อเอื้อให้จิตรู้ทิศทาง รู้บริบทแวดล้อม รู้ฟ้า รู้ดิน รู้เวลา และฤดูกาล

ลักษณะของรูปทรงองค์พระบรมธาตุของวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นอาคารประธาน มีความสำคัญที่สุด เป็นสิ่งก่อสร้างอันแรกสุด จากการเปลี่ยนแปลงของผังบริเวณดังกล่าวนั้น 8 ระยะเวลาใหญ่ ๆ ซึ่ง เป็นผลมาจากการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาต่อองค์พระบรมสารีริกธาตุในพระสถูปเจดีย์ โดยมุ่งประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนิกที่เกิดขึ้นจากพลังความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นสำคัญ⁸³

⁸³ เกรียงไกร เกิดศิริ, พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม (กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560), หน้า 63.

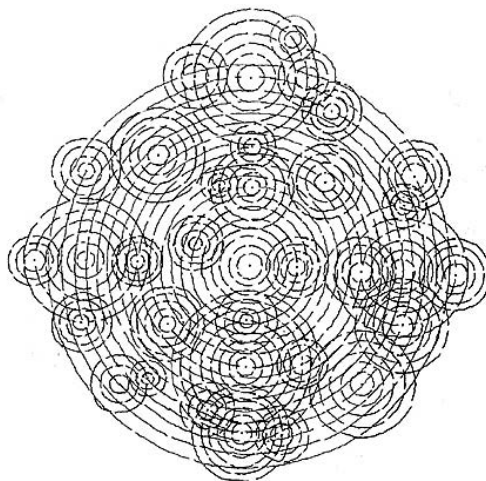
โดยระยะที่ 1 ก่อสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ในปี พ.ศ. 1718 ซึ่งในการก่อสร้างนั้น อาจจะมีการสร้างเจดีย์บริวารและวิหาร หรือศาลาสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่คู่ด้วย แต่ไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรยืนยัน⁸⁴ องค์พระบรมธาตุ คือ นิमितหมายแห่งปัญญา ที่พ้นจากทุกข์ทั้งปวง มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่แห่งความสัปปายะ ด้วยหลักการแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ภาพที่ 3.44 ระบบสัญลักษณ์กับองค์พระบรมธาตุและเจดีย์บริวาร

ที่มา: เกียรติกร เกิดศิริ, พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม, (กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560), หน้า 43.

สัญลักษณ์ของฐานวงกลมที่มีพระพุทธรูปอยู่ในองค์พระเจดีย์ อาจจะมี
ความหมายของจักรวาลที่มีพุทธะอยู่ในทุกมหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล ดังรูปภาพ

ภาพที่ 3.45 มหาจักรวาล อนุจักรวาล และจุลจักรวาล

ที่มา: Wonchai Mongkolpradit, Le Bouddhisme dans l'Architecture Lanna du Nord de la Thaïlande (1296-1558), (These pour l' obtention du Doctorat, 2003), p 65.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-43.

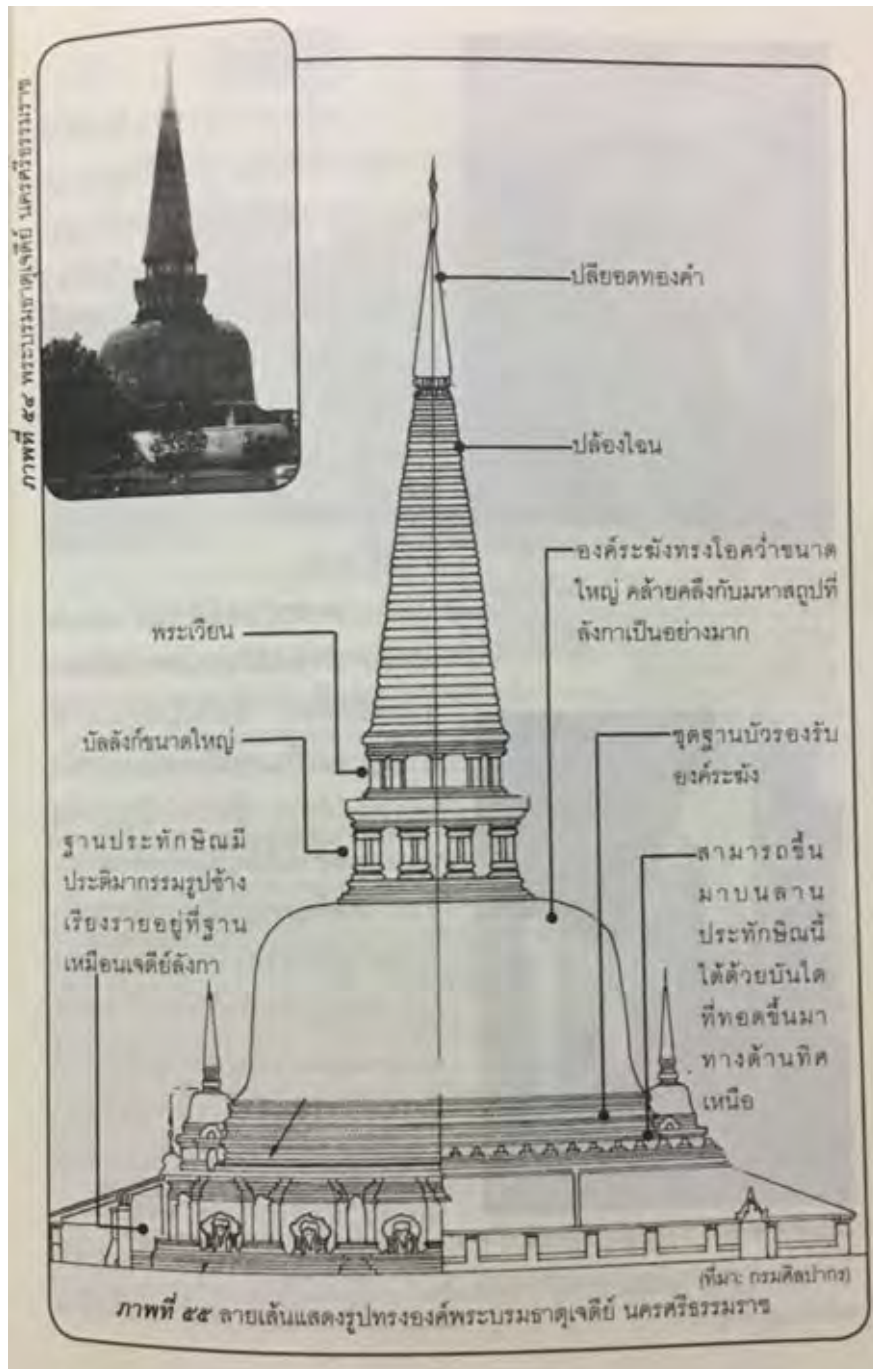
3.4.6.3 พลังจากภายใน

พระสติปัญญาและพระบรมธาตุ คือ ศูนย์กลางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยว และเป็นหลักของชีวิต มีพระเจดีย์บริวาร เพื่อทำให้เกิดมณฑลศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาจิตวิญญาณ เพื่อให้จิตสงบระงับ มีความสัปปายะ สบายกายและสบายใจ มีศีล ทำให้จิตตั้งมั่น พร้อมจะเรียนรู้ มีสมาธิ และทำให้จิตรู้เห็นตามความเป็นจริง ว่าทุกสิ่ง ทุกอย่างไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัว ไม่มีตน ไม่ควรเอาจิตไปยึดมั่น ถือมั่นกับสิ่งใด ๆ เลย จิตจึงตื่นรู้ เกิดความ เบา สบาย มีความอิสระ เบิกบาน หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ส่วนฐานเป็นลานประทักษิณ ซึ่งใช้พื้นที่สำหรับการเดินเวียนขวา เพื่อบูชาองค์พระบรมสารีริกธาตุ ที่ผนังของฐานมีรูปช้างจากขุม เรียงรายโดยรอบทุกด้าน⁸⁵ อันมีเจดีย์บริวารเป็นจำนวนมากอยู่ล้อมรอบ เพื่อเอื้อให้จิตนั้นเกิดความสงบระงับ มีสติตั้งมั่น มีสมาธิ และมีปัญญา โดยมีช้างเป็นสัญลักษณ์ และช้างก็เป็นพาหนะของพระอินทร์ ช้าง หรือไอยรา หรือเอราวัณ หมายถึงเมฆฝนที่ทำให้เกิดฝนตกเป็นน้ำ หรือน้ำอมฤต คือปัญญา⁸⁶

พระบรมสารีริกธาตุ คือ นิमितหมายแห่งปัญญา ต้องลงมือปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต อันมีพื้นที่สัปปายะให้ความสบายกายและสบายใจ ดังในรูปมีวิหารคด ศาลาที่ล้อมรอบต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ทางจิต อันเป็นธรรมชาติ มีความร่มรื่น สะอาด สว่าง สงบ สบายใจ มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ คือ พื้นที่เรียนรู้และปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดปฏิเวธขึ้นภายในจิตใจของผู้ปฏิบัติ ตามหลักการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังที่พระพุทธองค์ได้ให้ไว้เป็นหลักในการเข้าถึงธรรม จึงเป็นผู้มีศีล ผู้มีสมาธิ และผู้มีปัญญา เริ่มจากเป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา น้อย ๆ หรือยังอยู่ในขั้นหยาบ ไปจนถึงปานกลาง ไปจนถึงขั้นละเอียด คือ มีเข้มข้นมาก ๆ จนสามารถละ วาง และไกลจากกิเลส ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจที่รู้ ตื่น เป็นอิสระ เบา สบาย เบิกบาน หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ในที่สุด

⁸⁵ ประภัสสร สุวิเชียร, มหาเจดีย์สยาม (กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, 2554), หน้า 58.

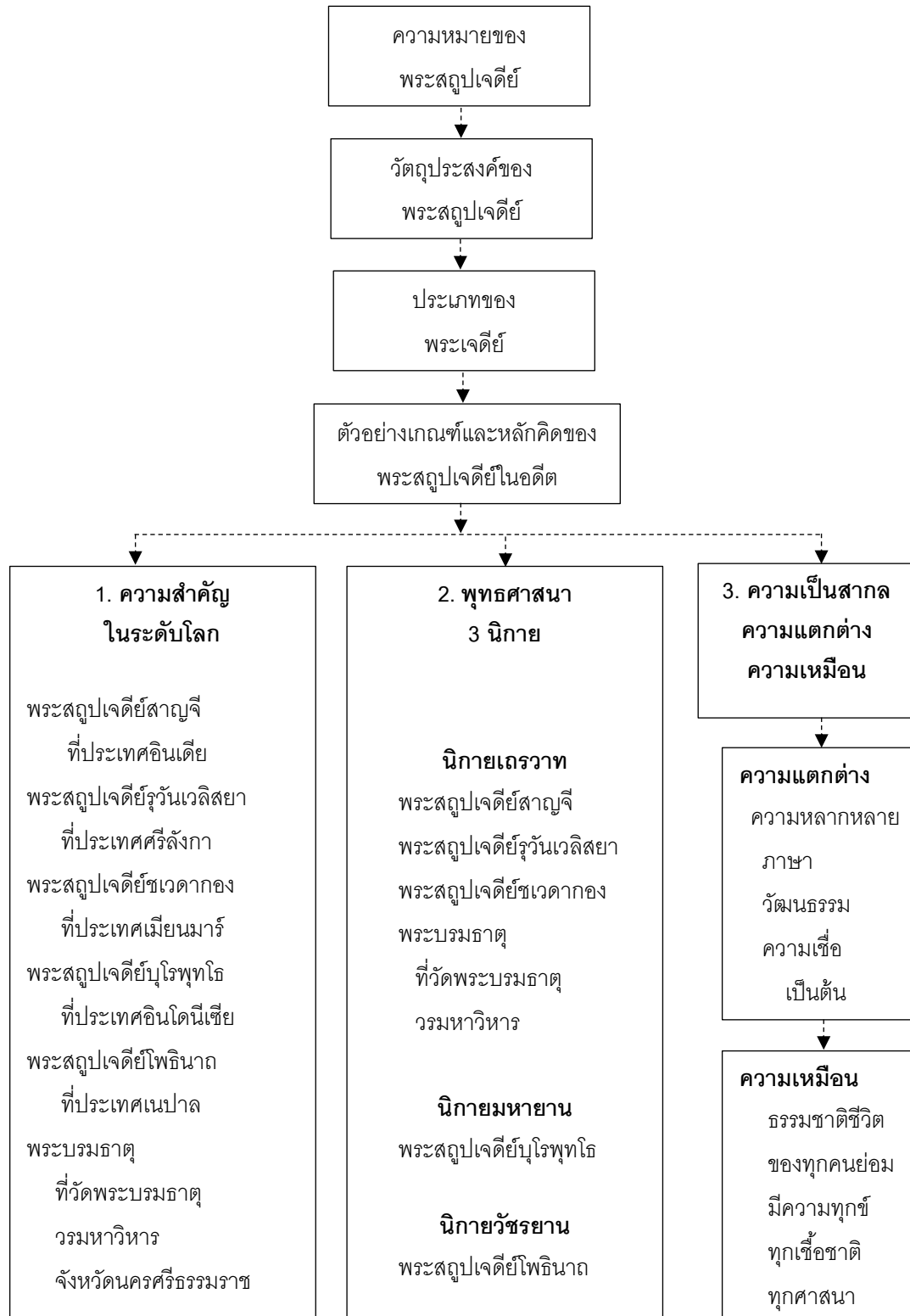
⁸⁶ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "พลังแห่งสถาปัตยกรรมตะวันออก," หน้า 39.

ภาพที่ 3.46 รูปทรงของพระสถูปเจดีย์ที่วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร
ที่มา: ประภัสสร ชูวิเชียร, 5 มหาเจดีย์สยาม, (กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, 2554), หน้า 57.

3.5 สรุปการศึกษาของบทที่ 3

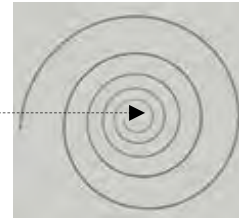
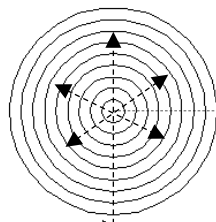
ภาพที่ 3.47 สรุปการศึกษาในบทที่ 3

ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง, 26 มิถุนายน 2562.

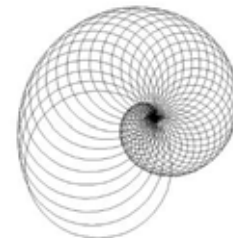
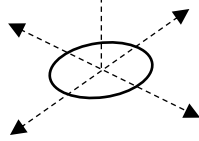

379697111

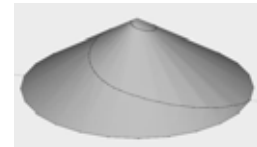
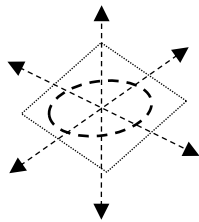
CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

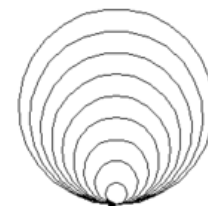
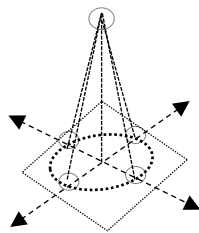
จากหลักพุทธธรรม สู่การผังและแปลนสองมิติ สู่แกนและรูปสามมิติ

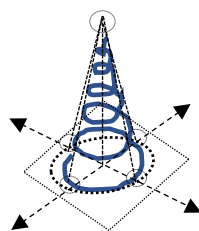
ทิศทั้ง 6 และการลำดับของพื้นที่

สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง

แกนและพลังหมุนจากภายใน สู่รูปทรงภายนอก

ภาพที่ 3.48 ลำดับพื้นที่ สัญลักษณ์ แกนและพลังหมุนจากภายใน
ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 26 มิถุนายน 2562.

ชื่อและ สัดส่วน กว้าง x สูง (เมตร)	แปลน	รูปด้าน	รูปทรง
พระสถูป เจดีย์สาญจี 37 ม. x 16 ม.			
พระสถูป เจดีย์ รูวันเวลิสยา 100 ม. x 100 ม.			
พระสถูป เจดีย์ เวดากอง 105 ม. x 105 ม.			
พระสถูป เจดีย์ บุโรพุทโธ 121 ม. x 123 ม.			
พระสถูป เจดีย์โพธิ นาถ 32 ม. x 38 ม.			
พระบรม ธาตุ 45 ม. x 55.78 ม.			

ภาพที่ 3.49 แปลน รูปด้าน รูปทรง

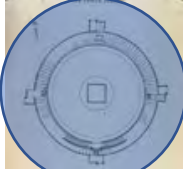
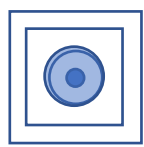
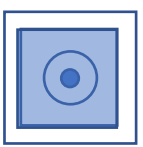
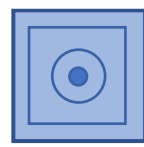
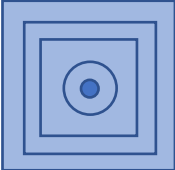

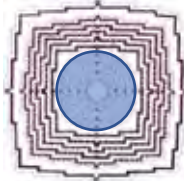
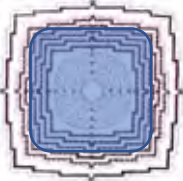
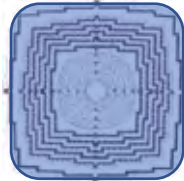
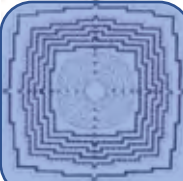

ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง, 26 มิถุนายน 2562.

ชื่อและสัดส่วน กว้าง x สูง (เมตร)	สัดส่วนของรูปทรง	ภาพสามมิติ ประกอบด้วย 1.ความเป็นสากล 2.ความสัปปายะ 3.มณฑลศักดิ์สิทธิ์ และ 4.นิมิตหมาย
พระสถูปเจดีย์ สาญจี 37 ม. x 16 ม.	 ฐานเป็นสองเท่าของความสูง	
พระสถูปเจดีย์ รุวันเวลิสยา 100 ม. x 100 ม.	 ฐานและความสูงเท่าๆ กัน	
พระสถูปเจดีย์ ชเวดากอง 105 ม. x 105 ม.	 ฐานและความสูงเท่าๆ กัน	
พระสถูปเจดีย์ บุโรพุทโธ 121 ม. x 123 ม.	 ฐานและความสูงเท่าๆ กัน	
พระสถูปเจดีย์ โพธินาถ 32 ม. x 38 ม.	 ฐานและความสูงเท่าๆ กัน	
พระบรมธาตุ 45 ม. x 55.78 ม.	 ฐานมีระยະน้อยกว่าความสูง	

ภาพที่ 3.50 สัดส่วนของรูปทรง ภาพสามมิติ

ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง, 28 มิถุนายน 2562.

ชื่อ พระมหาสถูป เจดีย์	1.นิมิตหมาย แห่งปัญญา	2.มณฑลศักดิ์สิทธิ์	3.พื้นที่สัปปายะ	4.พื้นที่ที่เป็นสากล
พระสถูปเจดีย์ สาญจี				
พระสถูปเจดีย์ รวันเวลิสยา				
พระสถูปเจดีย์ ชเวดากอง				
พระสถูปเจดีย์ บุโรพุทโธ				
พระสถูปเจดีย์ โพธินาถ				
พระบรมธาตุ จังหวัด นครศรี ธรรมราช ประเทศไทย				

ภาพที่ 3.51 นิมิตหมาย มณฑลศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่สัปปายะ พื้นที่ที่เป็นสากล
ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 26 มิถุนายน 2562.

จากการศึกษาตัวอย่างเกณฑ์และหลักคิดของพระสถูปเจดีย์ในอดีต พบว่า ในแต่ละยุคสมัยรูปแบบและการตีความหมายจากสัญลักษณ์ของพระสถูปเจดีย์ อาจแตกต่างกันไปตามสภาพบริบททางสังคมและวัฒนธรรม แต่มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน คือ หลักธรรมเพื่อให้ทุกคนพ้นจากทุกข์ ด้วยกระบวนการภาวนาบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิตเพื่อความพ้นทุกข์ ประสบการณ์ทางศีล สมาธิ และปัญญาที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่ส่งผลให้ความคิดต่าง ๆ กลับมาเป็นความรู้สึกที่บริสุทธิ์ อันเป็นแก่น เป็นสาระสำคัญภายในธรรมชาติเดิมแท้ของจิตใจเราเอง ในช่วงระยะเวลาปัจจุบัน ในเรื่องพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม จากพัฒนาการของพระสถูปเจดีย์ กับการเชื่อมโยงเข้าสู่หลักศีล สมาธิ ปัญญา คือ ความสงบควบคุมการเคลื่อนไหว มีการวางทิศทางและเปิดพื้นที่ว่างไว้ เพื่อให้รู้ถึงฤดูกาลและเวลาของการเปลี่ยนแปลงในปรากฏการณ์ธรรมชาติมี 4 ข้อ อันได้แก่

ประการที่ 1. คือ มินิมิตหมายแห่งปัญญา เป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ อันมีนิมิตหมายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อยู่บริเวณศูนย์กลางของพื้นที่และชุมชน เพื่อการเข้าถึงได้อย่างสะดวก และเห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิตได้อย่างชัดเจน

ประการที่ 2 คือ มิมนทลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ คือ การสื่อสารกับธรรมชาติจิตที่ละเอียดประณีตในใจคน อันเป็นสถานที่เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตที่ค่อย ๆ เอื้อให้จิตเกิดความสงบระงับมีศีล เกิดความตั้งมั่นมีสมาธิ และเกิดปัญญาญาณได้ โดยมีพื้นที่เอื้อต่อจิตให้เกิดสติ มีการรับรู้สภาวะในปัจจุบันขณะ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานที่ ทิศทาง พำดิน ฤดูกาล และเวลา โดยมีขอบเขตของพื้นที่ และสถานที่ที่มีความชัดเจน

ประการที่ 3 คือ มีพื้นที่เป็นสัปปายะ สบายกาย สบายใจ สงบระงับและทำให้เข้าใจความสมณะ เรียบง่าย ถ่อมตน สงบเย็น เหมาะสมและสอดคล้องกับทุกชีวิต

ประการที่ 4. คือ มีพื้นที่ที่เป็นสากล โดยธรรมชาติเป็นเรื่องสากล จึงควรมีพื้นที่รองรับกิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม พื้นที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น และน้อมนำให้ทุกคนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นจำนวนมาก ให้คนได้สัมผัสและกลมกลืนกับธรรมชาติ

โดยสรุปคือพระสถูปเจดีย์ อันมีพระบรมสารีริกธาตุเป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา เป็นศูนย์กลางและแกนศักดิ์สิทธิ์ เป็นหลักของชีวิต เป็นศูนย์รวมของจิตใจ และเป็นพื้นที่รองรับและเอื้อให้เกิดการปฏิบัติธรรม บำเพ็ญเพียร อบรมพัฒนาจิต เพราะจิตใจนี้เป็นสิ่งประเสริฐสุด เป็นสมบัติล้ำค่าที่ทุก ๆ คนมีอยู่ และจิตใจนี้เอง ซึ่งได้อบรมมาด้วยกุศลจึงนำมาถือกำเนิดเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยปัญญา คือ ตัวความรู้ที่มีอยู่ตั้งแต่เกิดมีเป็นพื้นฐานที่สำคัญ

บทที่ 4

เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้และปฏิบัติตนเองตามหลักธรรมคำสอนแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของหลักพุทธธรรม คือเข้าใจเรื่องทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ การพ้นทุกข์นั้น ๆ และตามวิถีทางที่จะปฏิบัติเพื่อให้ถึงการพ้นทุกข์ คือ อริยมรรคมีองค์ 8⁸⁷ ที่สรุปลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือเรียกว่า **หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม อันเป็นเกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์** เป็นการศึกษาเรื่องของการสื่อสารกับจิตภายในตัวบุคคล ในเวลาปัจจุบันขณะ ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ เป็นปัจจัยของความทุกข์ ความดี ความเป็นทั้งหมด

จึงต้องมีเกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบที่เอื้อต่อปุถุชนให้เกิดการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต 1. **จากภายนอกเข้าสู่ภายใน** อันเป็นเรื่องของการการเป็นปุถุชนมีการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต เข้าสู่การเป็นอริยชน จากรูปแบบกายภาพธรรมชาติแวดล้อมภายนอก เข้าสู่ความเป็นพุทธะขององค์พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ เป็นพื้นที่ในงานสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการเข้าใจในบริบท เวลา เงื่อนไข ทิศทางและธรรมชาติแวดล้อม อันได้แก่ พื้นที่นิมิตหมายแห่งปัญญา มณฑลศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่สัปปายะ พื้นที่ที่เป็นสากล อันเอื้อให้จิตมีความสงบระงับ มีศีล มีสมาธิตั้งมั่น มีสติ ระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ มีปัญญาญาณ โดยมีพลังสติที่ยังมีความสงบเย็นควบคุมพลังเคลื่อนไหว เมื่อเกิดองค์ความรู้ใหม่ได้โลกทัศน์ใหม่ หลังจากทีค่อย ๆ ลำดับร่างกายและจิตใจเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น จึงกลับออกมา 2. **จากภายในสู่ภายนอก** อันเป็นเรื่องพลังของชีวิตพระโพธิสัตว์ที่จะแผ่ออกมาสู่ทุกชีวิตภายนอกในทุกทิศทุกทาง เป็นหลักคิดไว้เพื่อเป็นแนวทางให้แก่ผู้ออกแบบและศิลปินจะได้มีการนำไปตีความต่อยอดออกมาเป็นรูปแบบทางพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมต่อไปในอนาคต ดังจะมีการอธิบายได้ดังนี้

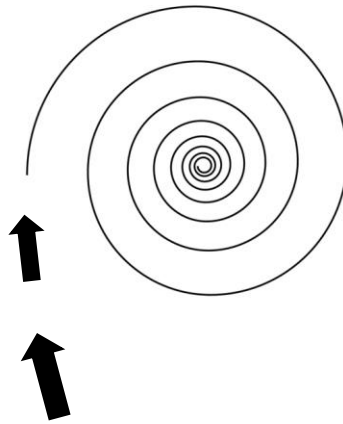
⁸⁷ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ed. วิ.ม. (ไทย) 4/14/21-22. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539).

ลำดับที่ 1 ลำดับจากภายนอกเข้าสู่ภายใน⁸⁸

ลำดับจากพื้นที่แห่งความเป็นสากล ที่มีความสงบ ร่มรื่น เป็นพื้นที่แห่งความความสปีบายะ ที่เอื้อให้เกิดความสบายกายและความสบายใจภายนอก และยังเป็นพื้นที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เข้าไปหาจิตและพื้นที่ภายในโดย เริ่มต้นจากจิตใจของปุถุชนคนธรรมดา เริ่มเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต เพื่อไปสู่ ผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา จากจิตที่แข็งหยาบกระด้าง สู่อุบัติที่ความสุภาพ อ่อนโยน นุ่มนวล มีการ ออกแบบก่อสร้างพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิต เกิดความรัก ความเมตตาต่อกัน มีความเกื้อกูลเอื้อเพื่อ แบ่งปัน จนเกิดความสมดุลกันของชีวิตและธรรมชาติ ทำให้จิตของผู้ที่จะเข้าไปใช้งานในพื้นที่ ดังกล่าว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นสากลด้วยการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม เพราะธรรมะเป็นเรื่องสากล มีพื้นที่เอื้อให้มีจิตที่สงบระงับ มีศีล มีจิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์และเป็น นิमितหมายที่เอื้อให้จิตรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ จิตมีปัญญา จากบริบทธรรมชาติ แวดล้อมที่รองรับคนจำนวนมาก จนมาถึงพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมคนจำนวนน้อยลง มีพื้นที่ลานและ พื้นที่ทางเดินที่ค่อย ๆ ลดขนาดลง และจนเข้าสู่พื้นที่ที่รองรับเฉพาะคนเพียงคนเดียว เพื่อเอื้อให้จิต ภายในของคนที่ นั้น ค่อย ๆ สื่อสารต่อจิตอันบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์ที่ผ่านอุปลักษณะของพระบรม สารีริกธาตุ ณ ช่วงเวลาเพียงเสี้ยววินาที เมื่อเราได้มากราบนมัสการสักการบูชา อันเป็นช่วงเวลา และเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่สุดของโครงการ เป็นการเปิดประสบการณ์ใหม่ในการเรียนรู้ และประจักษ์ ในจิตวิญญานที่เป็นอิสระ และหลุดพ้นจากห่วงพันนาการแห่งความทุกข์ทรมาน และเปลี่ยนวิถี ชีวิตที่สับสน วกวน วุ่นวายอย่างไม่รู้จบ ไปสู่วิถีของความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มีชีวิตอย่างเป็น ธรรมชาติที่ สะอาด สว่าง สงบในที่สุด ดังภาพที่ 4.1

⁸⁸ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาล ในคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในงานศิลปะ-สถาปัตยกรรมล้านนาไทย (ตอนที่ 2)," หน้า 49-51.

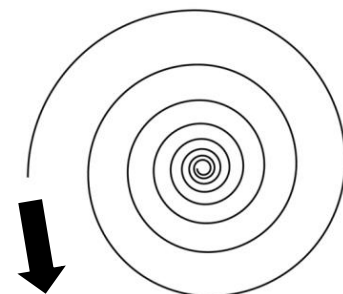

ภาพที่ 4.1 ลำดับจากภายนอกเข้าสู่ภายใน

ที่มา: <http://clipart-library.com/clipart/492450.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562 เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 21 พฤษภาคม 2562.

ลำดับที่ 2 ลำดับจากภายในสู่ภายนอก

ลำดับจากศูนย์กลางภายในจิตใจของผู้ที่ปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต ด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เข้มข้นที่สุดจนหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ออกมาสู่จิตและพื้นที่ภายนอก เป็นการเรียงลำดับจากจิตของพุทธะ คือ จิตแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งประดิษฐานอยู่ด้านในสุดขององค์พุทธประทับที่มหาสถูปเจดีย์ ค่อย ๆ ลำดับพื้นที่ออกมา และจากนั้นก็เป็ลำดับของพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีพื้นที่รองรับรอบ ๆ อันเป็นมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ หรือมณฑลธรรม เป็นพื้นที่แห่งสังคมชุมชนการปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน และมีหลักคิดของการสังฆบารมี ที่แผ่กระจายออกไปช่วยเหลือผู้อื่นโดยรอบทุกทิศทุกทางแก่ปวงชนคนทั่วโลก ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 ลำดับจากภายในสู่ภายนอก

ที่มา: <http://clipart-library.com/clipart/492450.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562 เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 21 พฤษภาคม 2562.

379697111

4.1 เกณฑ์ในการออกแบบพุทธประทีปมหาสฎูปเจดีย์

เป็นหลักคิดที่มีการลำดับการรับรู้ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของธรรมชาติชีวิต 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยออกแบบพื้นที่รองรับ 4 พื้นที่ อันได้แก่ 1. **นิมิตหมายแห่งปัญญา** คือ องค์พุทธประทีปมหาสฎูปเจดีย์ อันเป็นสื่อสัญลักษณ์แห่งโพธิปัญญาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพื้นที่ที่รองรับจิตของอริยชน จนละวาง ว่างจากกิเลส จนหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ 2. **มณฑลศักดิ์สิทธิ์** พื้นที่เอื้อให้จิตมีความสงบระงับ มีศีล มีสงบตั้งมั่น มีสมาธิ ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้นไปเป็นลำดับ จนหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกัน จนเกิดพลังทางธรรมชาติ จนมีปัญญาญาณ⁸⁹ 3. **พื้นที่แห่งความสัปปายะ** อันมีความร่มรื่น สงบเย็น สบายกายและสบายใจ ที่เอื้อให้จิตของเรานั้นได้เกิดความสงบระงับ มีศีล มีสมาธิ มีจิตที่ตั้งมั่น มีสติระลึกรู้ตัว และมีปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริงในชั้นกลางพร้อมที่จะพัฒนาไปในขั้นสูงและละเอียดต่อไป 4. **พื้นที่ที่มีความเป็นสากล** เพราะธรรมะเป็นเรื่องสากล จึงมีพื้นที่ในการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม มีพื้นที่ที่มีความสบายกายและสบายใจ ร่มรื่น สงบระงับ เป็นพื้นที่เอื้อต่อการมีสติระลึกรู้ตัว มีสติตั้งมั่น มีศีล สมาธิ และปัญญาในขั้นเริ่มต้น ดังภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 ลำดับของพื้นที่ในการเข้าถึงพุทธธรรม

ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 21 พฤษภาคม 2562.

⁸⁹ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "พุทธสถาปัตยกรรม," วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2538 (2538): หน้า 47-53.

จากภาพที่ 4.3 เป็นการลำดับของพื้นที่ในการเข้าถึงพุทธธรรม โดยการลำดับจากพื้นที่รอบนอก จากศรัทธาศील จิตที่สงบระงับ เพราะมีความสบายใจ มีความสุข ทำให้คิดดี ทำดี พุทธดี ศรัทธาศीलจึงสมบูรณ์ด้วยตัวเอง เป็นปกติ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไปสู่สมาธิศีล จากจิตที่มีศีลก็จะเข้าสู่จิตที่มีสมาธิ เป็นจิตที่ตั้งมั่น เพื่อความพร้อมในการเรียนรู้ คือ การรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต จนเข้าสู่ปัญญา นิमित ว่าทุกสิ่งทุกอย่างนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัว ไม่มีตน มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นของธรรมดา และเป็นธรรมชาติของชีวิต ดังนั้นเราจึงควรรู้เห็นตามเหตุปัจจัย โดยไม่มีการปรุงแต่ง เกิดความรู้ตื่น เบิกบาน อิศระ สันติสุข ด้วยการละวาง ไม่ข้องแวะ แล้วถอนตัวออกมาจากสภาวะทั้งหมด เพื่อจะทำให้เห็นมิติของปรากฏการณ์ และเพื่อการรู้เห็นทุกองค์ประกอบที่อยู่แวดล้อมรอบตัวของเรา อันทำให้มีหลักของการดำเนินชีวิต เพื่อใช้ชีวิตในทางใหม่ที่ดีขึ้น ใช้ชีวิตไปในทิศทางที่สมบูรณ์ มีพลังชีวิตที่มีความเกื้อกูล สมถะ ทั้งในด้านของการคิด และการเข้าใจชีวิต ซึ่งจะเป็นไปเองตามธรรมชาติที่มีอยู่ในจิตใจของทุกคน ดังมีหลักคิดภายในจิตใจ ผู้เรื่องราวของพื้นที่ที่รองรับภายนอกเข้าสู่ภายใน⁹⁰ เปรียบดังลมหายใจเข้าและลมหายใจออกของสิ่งมีชีวิต ที่ได้ลำดับออกมาเป็นหลักคิด 4 ข้อ ได้แก่

หลักคิดข้อที่ 1. การออกแบบพื้นที่นิमितหมาย เป็นหลักการของการดำเนินชีวิต อันเป็นพื้นที่ที่ประดิษฐานขององค์พระบรมสารีริกธาตุ ที่บรรจุอยู่ภายในพระมหาสุปเจดีย์ เพื่อการกราบสักการบูชาและเพื่อการปฏิบัติธรรมบูชา เป็นภาพนิमितหมายที่ชัดเจนจากภายนอก แล้วนำเข้ามาสู่ภายในจิตใจของแต่ละคน เป็นการสื่อสารด้วยภาษาและสัญลักษณ์จากภายนอกเข้าสู่ภายใน

หลักคิดข้อที่ 2. การออกแบบมณฑลศักดิ์สิทธิ์ เป็นรูปแบบที่ช่วยกำหนดทิศทางในการพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณ โดยการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีการกำหนดพื้นที่อย่างชัดเจน เพื่อการออกแบบพื้นที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา จากภายนอกเข้าสู่ภายใน

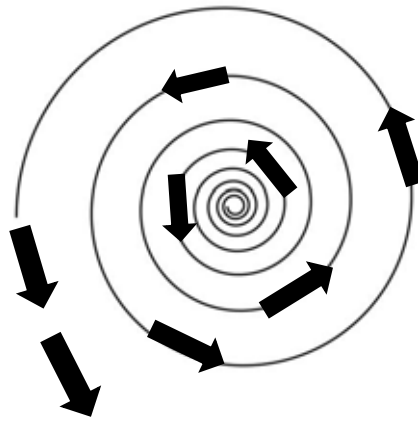
หลักคิดข้อที่ 3. การออกแบบพื้นที่สัปปายะ เป็นพื้นที่ที่ร่มรื่น สบายกาย สบายใจ สงบเย็น เอื้อให้เกิดความสงบระงับ มีศีล มีจิตตั้งมั่น มีสมาธิ และมีปัญญา เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ

หลักคิดข้อที่ 4. การออกแบบพื้นที่ที่เป็นสากล เป็นพื้นที่รองรับของคนทุกคน เพราะธรรมะเป็นของสากลสามารถเรียนรู้และปฏิบัติให้พ้นทุกข์จากจิตใจของทุกคน ทุกชาติ ทุกศาสนา โดยทั้ง 4 หลักคิด จะมีรายละเอียดที่จะได้อธิบายในหน้าถัดไปนี้

⁹⁰ วันชัย มงคลประดิษฐ์, "ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาล ในคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย (ตอนที่ 2)," หน้า 51.

4.2 หลักคิดข้อที่ 1. การออกแบบพื้นที่นิมิตหมาย

นิมิตหมายแห่งปัญญา อันเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์กลาง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักการในการพัฒนาจิต เป็นหลักคิดแห่งการสร้างพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม ซึ่งได้แก่ มณฑล ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่แห่งความสลับปายะ เพื่อเชื้อให้จิตนั้นเกิดความสงบระงับ มีศีล จิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ มีจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริง มีปัญญาในปัจจุบันขณะ ด้วยจิตที่มีความสะอาด สว่าง สงบ เป็นศูนย์กลางของความเป็นพุทธะ ส่วนในเรื่องของพระธรรม คือ การปริยัติเป็นการศึกษา การปฏิบัติแล้วได้ผล เป็นปฏิเวธ เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา จากภายในออกสู่ภายนอก ดังภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 การเขียนออกมาจากภายในของนิมิตหมายแห่งปัญญา

ที่มา: <http://clipart-library.com/clipart/492450.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562

เสนอโดย เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 12 พฤษภาคม 2562.

ดังนั้นสถาปัตยกรรมที่รองรับจึงต้องดูตาม มีความละเอียด วิจิตร ประณีต บรรจง เพื่อสื่อถึงความอิสระ เบาสบาย และเบิกบาน ด้วยเช่นกัน นิมิตหมาย ในที่นี้ทางรูปธรรม คือ องค์พระบรมสารีริกธาตุ ในทางนามธรรม คือ หลักธรรมแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการเข้าใจธรรมชาติของชีวิต และทำให้ชีวิตหลุดพ้นต่อพันธนาการของอารมณ์วุ่นรุ่ม ก้าว ขุ่นข้อง พุ่งชาน สับสน หดหู่ในสิ่งไร้ทางอารมณ์ของกิเลสตัณหา ในความอยากทางกามารมณ์ ความอยากมืออยากเป็น และความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น ไปสู่วิถีชีวิตที่เป็นจริงตามธรรมชาติและทำให้ชีวิตมีความเบิกบาน สงบเย็น และสามารถขจัดทุกข์ที่มีอยู่ในจิตใจได้อย่างสิ้นเชิง มีอิสรภาพทางจิตวิญญาณ มีความเต็มอิ่มและมั่นคงในจิตใจ และดำเนินชีวิตไปอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน มีสติรู้ตัว ในทุกอย่างก้าว ทุกความนึกคิด ทุกการพูดจา ดำเนินชีวิตไปอย่างสันโดษสมณะเท่าที่จำเป็น และมีจิตเชื้อเพื่อเกื้อกูลต่อทุกสรรพสิ่ง สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ข้อ ได้แก่

4.2.1 องค์พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์แทนจิตแห่งการตรัสรู้

ควรเป็นพื้นที่เป็นสัญลักษณ์แทนจิตแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้นโพธิ์แห่งการตื่นรู้ เป็นเครื่องเตือนใจให้เราคิดถึงผู้อื่น เหมือนที่พระพุทธเจ้าคิดถึงสัตว์โลก ตั้งต้นโพธิ์ที่เราปลูกอย่างเคารพบนแผ่นดิน โดยใช้หัวใจแห่งความรักและความเมตตากรุณา และด้วยหลักธรรมแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ที่สรุปลงมาเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ เป็นดั่งน้ำรดต้นไม้อันแห่งการตื่นรู้และไร้อัตตาในตัวตนนี้ให้เติบโต

4.2.2 แนวคิดของการออกแบบองค์พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์

จึงเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงจิตอันแข็งกระด้าง ให้อ่อนโยน อ่อนน้อม และยืดหยุ่น ด้วยจิตที่เอื้อต่อการสงบระงับ มีศีล มีจิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ และมีจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการของจิต แห่งการเจริญโพธิ์จิต อันเปลี่ยนจากจิตแห่งสภาวะสัตว์โลกไปเป็นจิตแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

4.2.3 ควรเป็นพื้นที่ในลักษณะที่เป็นศูนย์กลางและมีบริเวณรอบๆ

เป็นลักษณะของพื้นที่ที่ถูกรออกแบบมาอย่างพิเศษ เพื่อให้จิตเกิดความสงบตั้งมั่นได้ง่าย และเป็นแนวทางแห่งพุทธะให้เกิดปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์ ในที่นี้มีองค์พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ เพื่อเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจที่มีคุณค่าสำคัญ อันเป็นพื้นที่ที่สื่อสารกับธรรมชาติของจิตที่มีความละเอียด ประณีต สงบสุข จะมีความสว่าง เป็นจิตที่มีปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริงในปัจจุบันขณะ เป็นขณะ ๆ ไป

4.2.4 รูปทรงสถาปัตยกรรมควรดูงดงาม มีความละเอียด วิจิตร ประณีต บรรจง

เพื่อสื่อถึงความอิสระ เบาสบาย และเบิกบาน ด้วยเช่นกัน นิमितหมาย ในที่นี้ทางรูปธรรม คือ องค์พระบรมสารีริกธาตุ ในทางนามธรรม คือ หลักธรรมแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการเข้าใจธรรมชาติของชีวิต และทำให้ชีวิตหลุดพ้นต่อพันธนาการของอารมณ์หรืออารมณ์ ก้าว ขุ่นข้อง พุ่งชาน สับสน หดหู่ในสิ่งเร้าทางอารมณ์ของกิเลสตัณหา ในความอยากทางกามารมณ์ ความอยากมีอยากเป็น และความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น ไปสู่วิถีชีวิตที่เป็นจริงตามธรรมชาติและทำให้ชีวิตมีความเบิกบาน สงบเย็น และสามารถขจัดทุกข์ที่มีอยู่ในจิตใจได้อย่างสิ้นเชิง มีอิสรภาพทางจิตวิญญาณ มีความเต็มอ้อมและมั่นคงในจิตใจ และดำเนินชีวิตไปอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน มีสติรู้ตัวในทุกย่างก้าว ทุกความนึกคิด ทุกการพูดจา ดำเนินชีวิตไปอย่างสันโดษ สมณะเท่าที่จำเป็น และมีจิตเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อทุกสรรพสิ่ง

4.2.5 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์

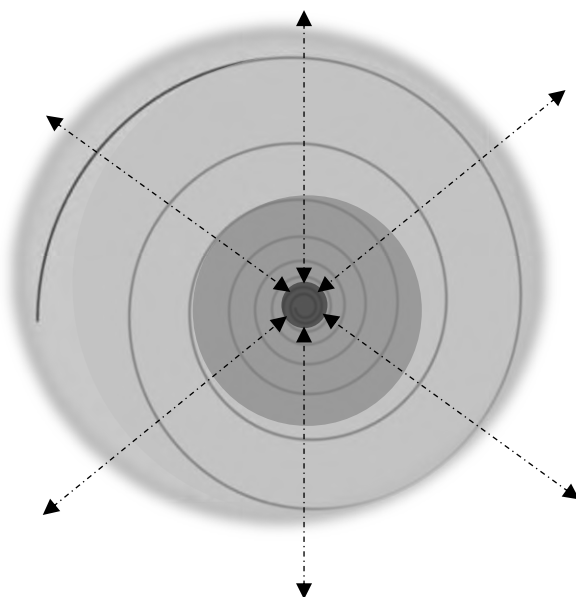
จะมีมิติที่เป็นจุดหลักกรรมอันบริสุทธิ์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีมิติเป็นตัวแทนทางประวัติศาสตร์แห่งยุคสมัยที่เป็นศิลปวัฒนธรรมที่มีการสืบสานทางภูมิปัญญาและมีความอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้วยเทคนิคขบวนการสร้างที่ดีที่สุดของยุคสมัยในศตวรรษที่ 21 ควรค่าแก่การเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน ให้ความบริสุทธิ์ เบิกบาน ทางจิตวิญญาณ อย่างเป็นธรรมชาติและธรรมดา ที่ดูแล้วมีความ เรียบง่าย เบาลบาย งดงาม วิจิตรปราณีต อ่อนโยน เบิกบาน สงบเย็น พื้นที่มณฑลศักดิ์สิทธิ์ มีความสลับปะยาะที่สามารถเชื่อมและสื่อสารกับจิตที่ประณีตในจิตใจของทุกคน จึงมีความเป็นสากลที่ให้ความสะอาด สว่าง สงบ เกิดขึ้นในจิตใจของสรรพชีวิตทั้งหมดได้

4.3 หลักคิดข้อที่ 2. การออกแบบมณฑลศักดิ์สิทธิ์

มณฑลศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่ของการขยายตัวของจิต คือ พื้นที่ที่มีความสงบ ความตั้งมั่นของจิต เป็นลมปราณแห่งชีวิตที่มีการไหลเวียน จากจุดศูนย์กลางที่มีขนาดเล็กที่สุดภายในของชีวิต ออกมาสู่พื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด แล้ววนกลับไปสู่จุดศูนย์กลาง เป็นวัฏจักร อันมีความหมายแทนการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของชีวิต เป็นภาษาที่ทำให้เราเข้าใจธรรมชาติชีวิต ที่มีรูปแบบของอนุกรมธรรมชาติ เป็นพลังที่หมุนเวียนจากภายใน เมื่อได้อธิบายในเชิงสัญลักษณ์ จึงเห็นได้ว่าเป็นการแผ่ขยายหรือการแผ่รัศมีออกจากจุดศูนย์กลาง ไปตามทิศทั้งหก ซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นกากบาทสามมิติ มีเส้นที่มีลักษณะการแผ่เข้า-ออกจากจุดศูนย์กลางร่วมกัน เส้นรัศมีทั้ง 6 เส้น หรืออายตนะทั้ง 6 ของตัวเรา หรือทิศทั้ง 6 แสดงออกมาเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ คือ การกำหนดขอบเขตของพื้นที่อย่างชัดเจน เพื่อเอื้อให้จิตตั้งมั่น มีสมาธิ เช่น การมีรั้วล้อมรอบ การยกฐานลานประทักษิณ มีพระเจดีย์บริวารล้อมรอบ เป็นต้น และมีการเยื้องแกนนอนเพื่อให้เกิดพลังหมุนออกมาจากภายในสู่ภายนอก ตามตัวอย่างของพระสถูปเจดีย์ในอดีตของบทที่ 3 ดังภาพที่ 4.5

379697111

ภาพที่ 4.5 การขยายออกและการเข้าหาศูนย์กลางของจิต
ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 12 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 4.5 ลักษณะการขยายออกของรูปชดหอย และการวิ่งเข้าหาศูนย์กลางของจิตกับมณฑลศักดิ์สิทธิ์ เป็นลักษณะของลานอันเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ ลานอันเป็นพื้นที่เพื่อการพัฒนาจิตของตนเองให้พ้นไปจากภพภูมิใด ๆ ให้พ้นไปจากความโลภ ความโกรธ และความหลง ให้พ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวง ให้มีความสะอาด สว่าง และสงบ โดยได้มีการจำลองแสดงภาพของระบบภูมิจักรวาลจิต ที่มีอยู่ในตนและมีอยู่ในธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมีระบบคุณค่า ความหมาย และคุณลักษณะเหมือนกันทั้งในมิติกว้างที่สุดไปจนถึงมิติที่เล็กที่สุด ในมิติที่ใหญ่และกว้างที่สุดเรียกว่า เป็นระบบมหจักรวาลใหญ่ เป็นมหากัป ข้ามภพข้ามชาติ และเล็กลงไปถึงวงจรชีวิตใดชีวิตหนึ่ง หรือเป็นอนุจักรวาล เป็นจุลจักรวาล เป็นปี เป็นฤดูกาล เป็นเดือน เป็นวัน เป็นนาฬิกา และที่เล็กละเอียดที่สุดคือแต่ละช่วงขณะจิต มิติทั้งหมดของธรรมชาติยังประกอบไปด้วยมิติของการปรากฏ และมิติที่อยู่เหนือการปรากฏหรือไม่ปรากฏอีก หรือที่เรียกว่ามิติในระดับโลกีย์ภูมิและมิติในโลกุตระภูมิ

เริ่มต้นจากจิตที่เกิดความศรัทธาของพระบรมสารีริกธาตุ ในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในระดับจิตวิญญาณ และด้วยความเชื่อมั่นศรัทธานั้น โดยการปฏิบัติอย่างเคารพ สอดคล้องกลมกลืน และเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เป็นเสมือนพลังงานที่เราได้รับจากธรรมชาติ เป็นวิถีแห่งธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถสร้างหรือลอกเลียนแบบได้ เพราะธรรมชาติมีความสมบูรณ์ในตัวเอง คือ มีความจริง ความดี และความงามปรากฏให้เห็นพร้อมกัน ก็จะส่งผลให้เกิดความสันโดษ และ

สงบระงับ ทำให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้จิต รับรู้ใจของตนเองได้ ทำให้จิตนั้นพัฒนาจากศีลสมาธิไปจนถึงขั้นที่เรียกว่ามีปัญญา หรือเป็นผู้ที่มีจิตอันผ่องใส เบิกบาน และจิตอันเกษม หลักการปฏิบัติธรรมจนบรรลุธรรมหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ในที่สุด คือ การสื่อสารกับธรรมชาติของจิตที่ละเอียดประณีตในใจคน สามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ข้อ ได้แก่

4.3.1 ควรเป็นพื้นที่แห่งความสะอาด สว่าง สงบ

เพราะการปฏิบัติหรือการศึกษาเรียนรู้ เพื่อ ความสะอาด สว่าง สงบ การปฏิบัติ เพื่อ ความสะอาด สว่าง สงบ ปฏิเวธ คือ สำเร็จผล ก็เป็นความสะอาด สว่าง สงบ หัวใจของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คือ ความสะอาด สว่าง สงบ ดังนั้นการออกแบบพื้นที่ จึงควรมีลักษณะ รูปทรงที่สงบนิ่ง เป็นรูปทรงทางเรขาคณิต เช่น รูปทรงสามเหลี่ยม รูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกลม เป็นต้น

4.3.2 ควรออกแบบพื้นที่ที่มีลักษณะที่อบอุ่น

มีการลำดับการใช้งานของพื้นที่ เพื่อสื่อถึงลำดับของจิตที่มีการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตที่ค่อย ๆ ให้เกิดปัญญาญาณ โดยออกแบบให้พื้นที่ดังกล่าวให้ร่มรื่น สงบเย็น เพื่อเอื้อให้จิตรวมได้ง่ายขึ้น เอื้อต่อการเกิดสมาธิ มีความสงบตั้งมั่นในปัจจุบันขณะ

4.3.3 ควรออกแบบพื้นที่ตามทิศทางในวิถีของธรรมชาติ

มีความสัมพันธ์และกับเวลา พื้นที่ตั้ง และลักษณะของท้องถิ่น และควรเป็นพื้นที่เอื้อต่อจิตให้เกิดสติ ที่เกิดจากสภาวะความเข้าใจระลึกรู้ การรับรู้เรื่องการเห็น การได้กลิ่น การได้ยิน เป็นต้น

4.3.4 ควรมีพื้นที่เพื่อเอื้อต่อจิตให้เกิดความสงบควบคุมความเคลื่อนไหว

เพื่อให้ความสงบควบคุมกิจกรรมและการเชื่อมต่อกับพื้นที่มีพลวัตหรือมีพลังเคลื่อนไหว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานที่ ทิศทาง ฟ้า ดิน ฤดูกาล และเวลา มีวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน อย่างเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ มีความเป็นอิสระ สุข และความสะอาด สว่าง สงบเย็น เบิกบาน

379697111

4.3.5 ควรเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์แห่งจิตวิญญาณ

จะสามารถช่วยให้เรากำหนดตำแหน่งแห่งที่ได้ มีสติสัมปชัญญะ ระลึกผู้ตัวทั่วพร้อม ได้ว่าตนเองอยู่ที่แห่งหนใดได้ ซึ่งความรู้สึกแห่งจิตกับสถานที่เปรียบเสมือนเรือนร่าง หรือสภาพ กายภาพของร่างกายคน ส่วนจิตวิญญาณแห่งสถานที่ จะเป็นเสมือนกับจิต วิญญาณ และ ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งได้รับการพัฒนาจิตด้วยหลักการแห่ง ศิล สมาธิ ปัญญา

4.3.6 ควรเป็นพื้นที่เอื้อให้ทุกคนเกิดการพัฒนาจิต

เป็นลำดับ เป็นหนทางที่ค่อย ๆ เดิน ค่อย ๆ ปรับจิต ปรับใจ ให้ค่อย ๆ สงบระงับ มีสติ ตั้งมั่น มีความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติชีวิตภายนอกแล้ว น้อมนำเข้าสู่ธรรมชาติชีวิตภายในจิตใจ ของเราเอง และเชื่อมโยงสัมพันธ์หลักคิดของปวงชนที่มีการพัฒนาจิต ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้น จนเป็น อริยชน

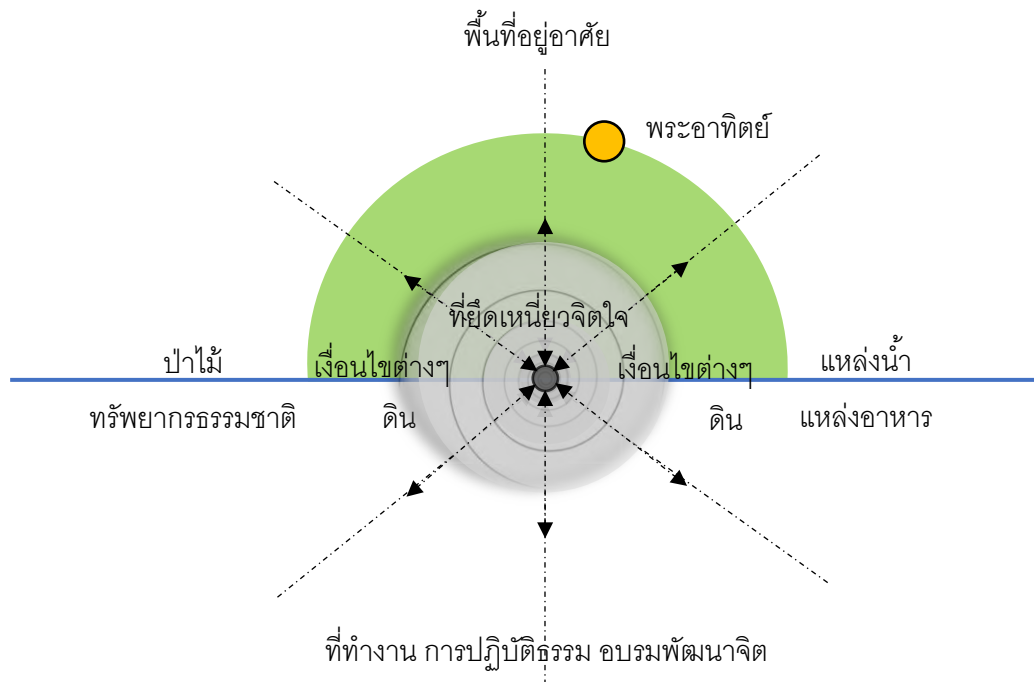
4.3.7 ควรเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ

ว่าทุกสิ่งทุกอย่างนั้นไม่เพียง เป็นทุกข์ ไม่มีตัว ไม่มีตน มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็น ของธรรมดา และเป็นธรรมชาติของชีวิต ดังนั้นเราจึงรู้เห็นตามปัจจัย โดยไม่มีการปรุงแต่ง เกิด ความรู้ ตื่น เบิกบาน อิศระ สันติสุข ด้วยการละ วาง ไม่ข้องแวะ แล้วถอนตัวออกมาจากสภาวะที่ มวล เพื่อจะทำให้เห็นมิติของปรากฏการณ์ และเพื่อการรู้เห็นทุกองค์ประกอบที่อยู่แวดล้อมรอบตัว ของเรา อันทำให้มีหลักของการดำเนินชีวิต เพื่อใช้ชีวิตในทางที่ใหม่ ที่ดีขึ้น จนใช้ชีวิตไปในทิศทาง ที่สมบูรณ์ มีพลังชีวิตที่มีความเกื้อกูล สมณะจะเกิดขึ้นเอง ทั้งในด้านของการคิด และการเข้าใจชีวิต

4.4 หลักคิดข้อที่ 3. การออกแบบพื้นที่สัปปายะ

ความสัปปายะ คือ สบายกายและสบายใจ มีทิศทาง มีความต่อเนื่องเป็นลำดับ มีการยก ฐานของลานประทักษิณ และมีความสงบเย็นเป็นตัวชีวิต อันมีความหมายโดยย่อคือ สิ่งที่เหมาะสม กัน สิ่งที่เกี่ยวข้อง ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย เป็นข้อธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาด้านในของสิ่งมีชีวิต ที่เกี่ยวเนื่องกับปัจจัยภายนอกทั้ง ⁷⁹¹

⁹¹ พระพรหมคุณาภรณ์, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและ ขยายความมัชฌิมมเทศนา/มัชฌิมปาฏิฐา หรือ กฎ ธรรมชาติ และคุณค่าสำหรับชีวิต (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2552), หน้า 189.

ภาพที่ 4.6 พื้นที่สัปปายะของชีวิต

ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง, 12 พฤษภาคม 2562.

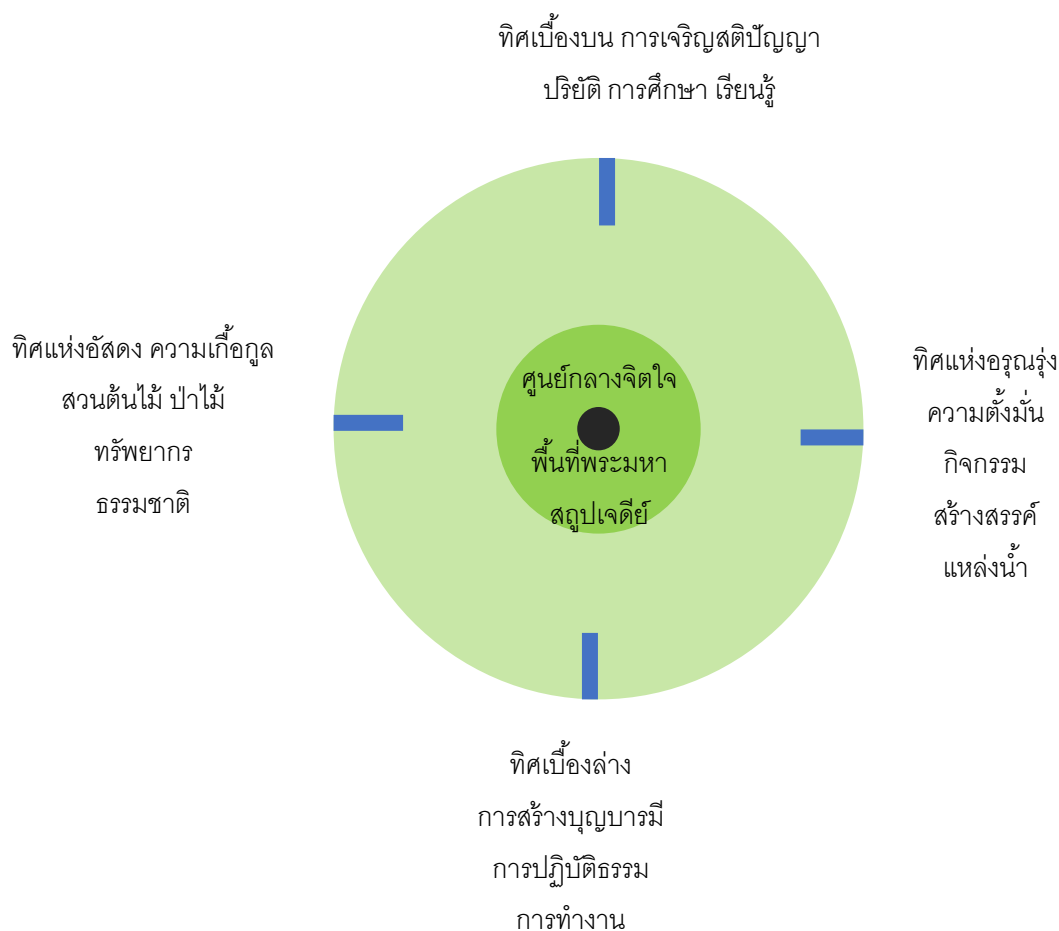
จากภาพที่ 4.6 อธิบายถึงพื้นที่สัปปายะของชีวิต อันประกอบไปด้วย 1. พื้นที่ของแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร 2. ที่ดินทำมาหากิน 3. มีป่าไม้และทรัพย์ากรธรรมชาติ 4. มีพื้นที่อยู่อาศัย 5. มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต เพื่อความเข้าใจในธรรมชาติชีวิต และธรรมชาติแวดล้อมที่สัมพันธ์กับกาลเวลา ฤดูกาล และเงื่อนไขต่างๆ ของชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น

ภาพที่ 4.7 ลานอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั่วโลก

ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 21 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 4.7 ได้อธิบายในเรื่องของลานอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั่วโลก มีพื้นที่ว่างเป็นลานกิจกรรม อันประกอบด้วยลักษณะธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่ของแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร พื้นที่ทำงาน ปฏิบัติธรรม พื้นที่ของป่าไม้ สวนต้นไม้ และพื้นที่องค์พระพุทธรูปประทีปมหาสถูปเจดีย์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ผ่านหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ที่ปรากฏอยู่ในหลักธรรมอันสำคัญ คือ อริยสัจ 4 ที่สรุปลงมาเป็นหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักของการดำเนินชีวิตและเพื่อการพัฒนาร่างกาย วาจา และจิตใจของทุกคน จนหลุดพ้นจากความทุกข์ อันมีนิมิตหมายหรือพระบรมสารีริกธาตุ ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ มีพื้นที่เชื่อมต่อการอบรมพัฒนาจิต หรือมณฑลศักดิ์สิทธิ์ มีความเป็นสัจปายะของชีวิต มีความสงบร่มรื่น สบายกายและสบายใจ มีความสะอาดสว่าง สงบเย็น ซึ่งเปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่องตามลำดับ

ภาพที่ 4.8 ลานกับทิศทางของการดำเนินชีวิตอันสัปปายะ
ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชุมดวง, 21 พฤษภาคม 2562.

จากภาพที่ 4.7 ได้อธิบายถึง ลานกับทิศทางของการดำเนินชีวิตอันสัปปายะ ที่มีความเหมาะสมกับเรื่องของการโคจรของพระอาทิตย์ และสอดคล้องกับทิศเพื่อให้เข้าใจในเรื่องของฟ้าดิน เวลาและฤดูกาลต่าง ๆ การหันทิศทางขององค์พุทธประทับมหาสถูปเจดีย์ ที่สื่อสารกับจิตให้ถูกต้องและเหมาะสม เป็นพื้นที่แห่งความสัปปายะของชีวิต มีความสบายกายและสบายใจ เป็นการเชื่อมโยงกับมณฑลที่ตั้งตรงจุดศูนย์กลางของวงกลม เพื่อให้พื้นที่ว่างได้มีคุณค่าและมีความหมายขึ้นจากความสับสนอลหม่าน ไร้ระเบียบ เกิดการสร้างสรรคระบบของจิต ทำให้พื้นที่ว่างมีความเป็นมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา⁹²

⁹² เอเดรียน สนอดกราส, หน้า 37.

ธรรมชาติทั้งหมดของความสับสนจะเป็นไปเอง เช่นนั่นเอง เมื่อได้เห็นความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต จึงจะเข้าสู่ความเป็นอิสระที่พ้นจากความทุกข์ ซึ่งเมื่อเข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้ว ก็จึงได้ออกแบบพื้นที่รองรับร่างกายและความรู้สึกของจิตใจ มีลักษณะของพื้นที่ที่เชื่อมต่อกับจิต 5 ข้อ ได้แก่

4.4.1 ควรมีพื้นที่แห่งความสงบเย็น เป็นอิสระ เบาสบาย เบิกบาน

มีชีวิตชีวาหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ด้วยหลักการแห่งศีล คือ การเอื้อให้จิตนั้นสงบระงับ มีความสบายกาย สบายใจ ศีลโดยอัตโนมัติ และออกแบบพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิตมีความตั้งมั่น มีสมาธิ ไม่วอกแวก มีความสงบเย็น เพื่อพร้อมในการรับรู้ เรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ ของธรรมชาติชีวิต และมีการออกแบบพื้นที่เพื่อเอื้อให้คนใช้พื้นที่ได้มีจิตที่รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เพราะการที่คนแต่ละคนเข้าไปในสถานที่เดียวกัน ความรู้สึกหรือการรับรู้ต่อพื้นที่นั้น ๆ อาจแตกต่างกันไปได้ ขึ้นอยู่กับคุณภาพของการรับรู้และประสบการณ์ของตน

4.4.2 ควรมีพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต มีความร่มรื่น สงบเย็น

มีความเป็นระเบียบสะอาด สว่าง และสงบเย็นทางด้านภูมิประเทศ ก็จะสามารถทำให้ผู้คนส่วนใหญ่เกิดการรับรู้ที่ตรงกันได้ ยิ่งสถานที่ที่มีพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตมากเท่าไร ก็จะทำให้คนเกิดศีล สมาธิ ปัญญาที่ได้มากขึ้นเท่านั้น

4.4.3 ควรมีพื้นที่เอื้อให้จิตของทุกคนได้พบกับความเบิกบาน

มีความสุขสมบูรณ์ของชีวิต และมีวิถีชีวิตอยู่ในระบบของธรรมชาติ มีการลำดับพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิตสงบระงับ มีศีล เพื่อเอื้อให้จิตสงบตั้งมั่น มีสมาธิ และเอื้อให้จิตรู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ มีปัญญา และเพื่อเอื้อต่อการรับรู้ มีความเรียบ สมถะ อ่อนน้อม ถ่อมตน มีความสงบ ร่มรื่น สบาย รู้สึกเป็นอิสระ และมีความเบิกบาน เพื่อสื่อสารจิตกับธรรมชาติแวดล้อม กิจกรรมต่าง ๆ การเดิน การนั่ง โดยการใช้แสงธรรมชาติ และลานกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ภายในและภายนอก

4.4.4 ควรมีการออกแบบเพื่อให้ทุกคนได้รับรู้เรื่องราวของธรรมชาติชีวิต

เพื่อให้รับรู้เงื่อนไขของบริบท ทิศทาง แสงแดด สายลม อันบ่งบอกถึงเวลาและฤดูกาลของธรรมชาติแวดล้อม จึงต้องมีการออกแบบพื้นที่รองรับกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับพื้นที่ปริยัติ ปฏิบัติ เพื่อเอื้อให้จิตของทุกคนในพื้นที่เข้าสู่ปฏิเวธ

379697111

CD / Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

4.4.5 ควรมีแนวคิดด้านภูมิทัศน์เชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

เพื่อช่วยเป็นตัวเชื่อมต่อการใช้พื้นที่และส่งเสริมให้งานสถาปัตยกรรมของโครงการพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ เพื่อให้มีมิติการรับรู้และประสบการณ์สื่อสารกับจิตอันละเอียด วิจิตร ประณีตและงานออกแบบองค์ประกอบในส่วนต่าง ๆ กับบริบท

4.5 หลักคิดข้อที่ 4. การออกแบบพื้นที่ที่เป็นสากล

มนุษย์มีชีวิตที่แตกต่างกัน คือ ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ แต่มีธรรมชาติของความทุกข์เหมือนกัน อันมีหลักพุทธธรรมและหลักในการเข้าพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักที่ไม่จำกัดกาล สามารถเรียนรู้และพัฒนาจิต ให้พ้นทุกข์ได้จริงทุกเวลา ทุกชาติพันธุ์ และทุกศาสนา โดยมีพื้นที่ของความสับสนและเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ เป็นลานขนาดใหญ่เพื่อรองรับคนจำนวนมาก มีลานหลายขนาด มีมุมต่าง ๆ ของพื้นที่ เพื่อรองรับกิจกรรมที่หลากหลาย สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นได้ มีความต่อเนื่องเป็นลำดับ อย่างค่อยเป็นค่อยไป เชื้อให้จิตมีสติระลึกรู้ตัวในปัจจุบันขณะ

พื้นที่ในการกราบสักการะพระสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ อันเป็นเป้าหมายต่อการสร้างสัปปายะสถาน อันเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ที่เชื้อและให้พลังต่อจิตวิญญาณ ต่อความนึกคิด ต่อกาย วาจา เพื่อให้เกิดสันติสุข สงบเย็น เบิกบานในจิตใจ เพราะการมีสมาธิ มีศีล และมีปัญญาแห่งการรู้แจ้ง ในวินาทีที่ได้กราบตรงหน้าพระบรมสารีริกธาตุ บางคนอาจจะได้สัมผัสปัญญาญาณ อันสุขสว่างในตนเพียงเศษเสี้ยวของวินาที แต่ก็พิเศษเสี้ยวของวินาทีที่สำคัญที่สุดของชีวิต อันเป็นประสบการณ์แห่งการเรียนรู้และประจักษ์ในจิตวิญญาณที่เป็นอิสระ และหลุดพ้นต่อห่วงของพันธนาการแห่งความทุกข์ทรมาน และเปลี่ยนวิถีชีวิตที่สับสน วกวนไปมาอย่างไม่รู้จบ ให้ไปสู่วิถีของความสะอาด สว่าง สงบ ของทุกดวงจิตได้ ดังนั้นโครงการจึงควรมีพื้นที่รองรับกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการศึกษา เรียนรู้ สื่อสาร และปฏิบัติร่วมกัน เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ครบถ้วน และมีการคมนาคมที่สะดวก โดยมีลักษณะที่สำคัญของพื้นที่อยู่ 5 ข้อ ได้แก่

379697111

4.5.1 ควรมีพื้นที่แหล่งพลังชีวิตสู่ปัญญาญาณ

จากภายนอกเข้าสู่ภายใน และจากภายในออกสู่ภายนอก เพื่อให้เกิดพลังหมุนเวียน จากภายในสู่ภายนอก มีรูปทรงที่สะท้อนถึงความสงบ เรียบง่าย สมถะ และใช้เทคโนโลยีที่ดีที่สุด สอดคล้องกับช่วงเวลาในปัจจุบัน และมีรูปแบบที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ

4.5.2 ควรมีพื้นที่ต่อเนื่องเป็นลำดับอย่างค่อยเป็นค่อยไป

เพื่อเอื้อให้จิตของทุกคนมีสติระลึกรู้ตัว ในปัจจุบันขณะ มีการยกลานประทักษิณ มีสัญลักษณ์ ที่เอื้อให้จิตมีศีล สมาธิ ปัญญา และมีจำนวนของลานหลายขนาด เพื่อรองรับกิจกรรมที่หลากหลาย สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นได้ มีลานที่รองรับพุทธศาสนิกชนทุกนิกายและทุกคนทั่วโลก มีการยกลานประทักษิณ มีสัญลักษณ์ ที่เอื้อให้จิตมีศีล สมาธิ ปัญญา

4.5.3 ควรเป็นลักษณะลานพื้นที่เอื้อให้เกิดความสบายกาย สบายใจ สงบร่มรื่น

มีพื้นที่ลานที่น้อมนำให้ทุกคนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นจำนวนมาก ให้คนได้สัมผัส และกลมกลืนกับธรรมชาติ ในความเป็นปัจจุบันขณะ เช่น การพื้นที่ได้ร่มเงาไม้ใหญ่ มีพื้นที่ของแหล่งน้ำ สระน้ำขนาดใหญ่ เป็นต้น

4.5.4 ควรมีพื้นที่เอื้อต่อการเรียนรู้ปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต

ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่เรียนและอ่านหนังสือ พื้นที่นิทรรศการ พื้นที่พิพิธภัณฑ์ พื้นที่ประชุมสัมมนา และปฏิบัติธรรมอบรมพัฒนาจิต เช่น พื้นที่นั่งสมาธิ พื้นที่เดินจงกรม พื้นที่บรรยายธรรม พื้นที่ฟังธรรม จนพบกับความปฏิเวธของชีวิต

4.5.5 ควรมีลานหลายขนาด ตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่มคน

เพื่อรองรับกิจกรรมที่หลากหลาย สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นได้ ค่อย ๆ ลำดับความต่อเนื่องเป็นลำดับอย่างค่อยเป็นค่อยไป เอื้อให้จิตมีสติระลึกรู้ตัว ในปัจจุบันขณะ เป็นขณะ ๆ ไป

379697111

4.6 สรุปการศึกษาของบทที่ 4

การออกแบบพื้นที่ของโครงการพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ อันมีหลักพุทธธรรมและมีพื้นที่รองรับเพื่อเอื้อต่อการศึกษารเรียนรู้และปฏิบัติ เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา เพื่อเอื้อให้จิตสงบ มีศีล จิตตั้งมั่น มีสมาธิ จิตรู้เห็นตามความเป็นจริง มีปัญญา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น คือ การที่เราทุกคนได้มาอยู่ร่วมกันเป็นองค์รวมเดียวกันกับธรรมชาติ กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม เพราะธรรมชาติทำให้ชีวิตมนุษย์เรานั้นมีความสุข อยู่โดยนี้ถึงผู้อื่นก่อนจะนึกถึงตัวเอง อยู่เป็นเนื้อเดียวกัน หัวใจเดียวกัน ไม่ว่าจะการอยู่นั้น เราจะไม่มีวิถีชีวิตใดที่ไม่มีการแบ่งแยกกัน แต่จะมีการจัดระเบียบอย่างมีระบบของความคิด ความเชื่อที่ส่งผลต่อกัน สังคมจึงเกิดกิจกรรมและวิถีชีวิตอย่างมีความสุขร่วมกัน คือ วิถีอริยชนโพธิจิต เกิดสังคมแห่งพระโพธิสัตว์ มีสุนทรียะ ชีวิตที่สมถะ ถ่อมตน มีกิจกรรมของชีวิตประจำวันหรือโลกียะสถาน เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตแบบอริยชนหรือสัปปายะสถาน มีจิตใจที่แจ่มใสเบิกบาน เป็นมณฑลที่ศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตจากจุดศูนย์กลางเล็ก ๆ ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนเรียนรู้แล้วขยายต่อเนื่องเชื่อมโยงกันไปเรื่อย ๆ จนหลุดพ้นจากความทุกข์

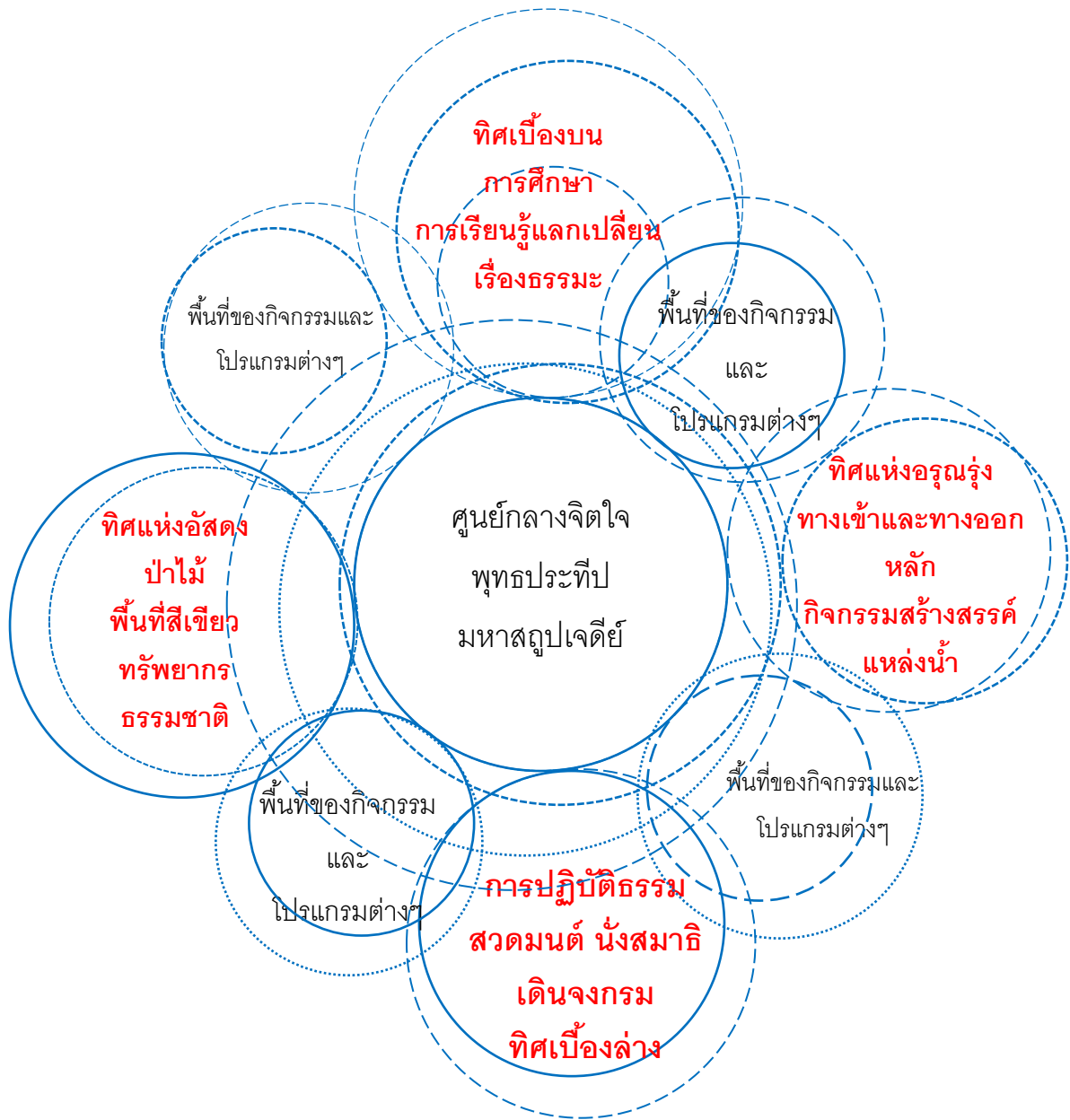
โดยมีหลักในการเข้าถึงธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเกณฑ์ในการออกแบบพุทธประทีปมหาเจดีย์ คือ พื้นที่ในการบรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ให้เป็นนิมิตหมายทางปัญญา หรือเป็นแก่นของโพธิจิต แล้วค่อยแผ่ขยายออกมาเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ มีผังอย่างมหาศาลพร้อมที่สร้างสรรค์งานอย่างวิจิตร เจิดจรัส สงดงาม และตระการตาทุกทิศทุกทาง มีลานประทักษิณ ต้นไม้หรือต้นไม้โพธิ และภูมิทัศน์โดยรอบที่ร่มรื่น เป็นพื้นที่สัปปายะที่เอื้อให้จิตมีความสงบระงับ มีศีล มีสติระเบียบ สะอาด หมดจด มีสมาธิ ขยายออกมา เปรียบได้ดังการพัฒนาจิตมาก ปัญญาก็จะมีมากขึ้นตาม บำเพ็ญเพียรมากขึ้น ก็จะเจริญมากขึ้น สังฆมบารมีมากยิ่งขึ้น ก็ยิ่งจะสุขสว่าง เกิดการลด ละวาง จากความโลภ ความโกรธ ความหลง และความเป็นตัวตน เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นสากลกับชีวิตเราทุกคน อันเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ กลมกลืน และเกิดลักษณะทางธรรมชาติ อันได้แก่ การลำดับจากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน และการลำดับจากศูนย์กลางภายในออกสู่ภายนอก คือ จากวิถีชีวิตปุถุชนคนธรรมดา ผู้ผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา จากจิตที่แข็งหยาบกระด้าง สู้จิตที่นุ่มนวล สุภาพ อ่อนโยน มีการสร้างเป็นพื้นที่แห่งการเกื้อกูลเอื้อเพื่อและความสมดุลกับธรรมชาติ ทำให้จิตผู้เข้าไปใช้งานมีศีล สมาธิ ปัญญา จากความสัปปายะและมณฑลศักดิ์สิทธิ์ที่มีจิตสงบระงับ สู้จิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ และเข้าสู่จิตอริยชนที่เป็นโพธิปัญญา

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

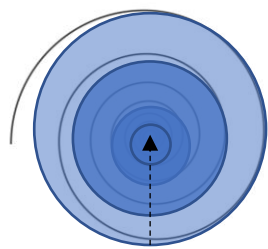
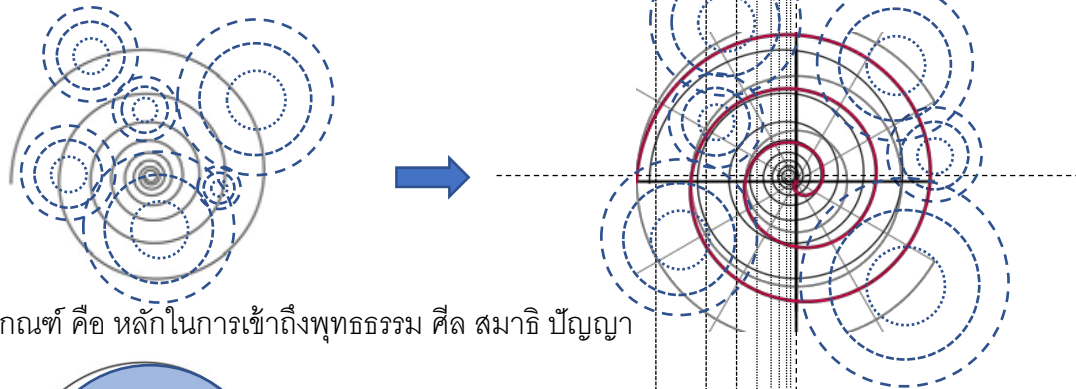
ภาพที่ 4.9 หลักคิดกับพื้นที่กิจกรรมต่างๆ ตามทิศของพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์
ที่มา: เสนอโดย นายวัชรพงษ์ ชูมดวง, 21 พฤษภาคม 2562.

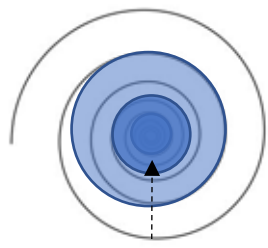
379697111

CD IThesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

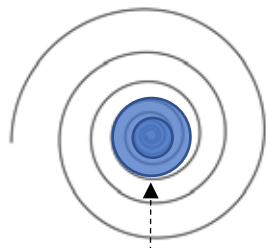
จากเกณฑ์และหลักคิด สู่หลักการออกแบบสถาปัตยกรรม

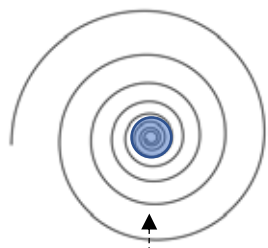
1.พื้นที่นิมิตหมายแห่งปัญญา

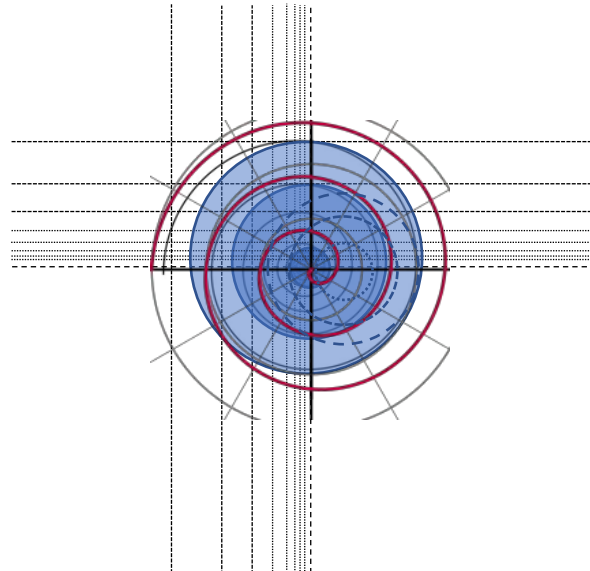
2.มณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ

3.พื้นที่สัปปายะของชีวิต

4.พื้นที่ที่มีความเป็นสากล รองรับกิจกรรมของคนทั่วโลก

บทที่ 5

บทสรุป

5.1 สรุปผลของการศึกษา

จากหนทางแห่งการพันทุกข์ ด้วยหลักของอริยมรรคมีองค์ 8 ที่สรุปลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นความสุขอันเกิดจากความประณีตในการปฏิบัติธรรม ที่อาจจะหาได้จากความเรียบง่ายจากการอบรมพัฒนาจิต ซึ่งหลักธรรมเปรียบได้ดั่งกับประทีปส่องทางในที่มืด ความสมถะ และถ่อมตน เอื้อให้จิตได้รับรู้ถึงความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติชีวิตดังเนื้อหาในบทที่ 2 และจากการศึกษารูปแบบของตัวอย่างพระสฤ็ปเจดีย์ในอดีต จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสถานที่และเวลา แต่ยังคงมีเกณฑ์เดียวกัน คือ หลักแห่งศีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็นหลักคิดเพื่อการพ้นทุกข์ดังเนื้อหาในบทที่ 3 ส่วนเรื่องของเกณฑ์ คือ **หลักในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา** และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสฤ็ปเจดีย์ มีข้อสรุปของการศึกษา 4 ข้อ ดังเนื้อหาในบทที่ 4 อันได้แก่

1. **พื้นที่นิมิตหมายแห่งปัญญา** อันเป็นศูนย์รวมจิตใจ คือ องค์พุทธประทีปมหาสฤ็ปเจดีย์ มีทิศทาง มีการเอียงแกนของประติมากรรม หรือมณฑปขององค์พระสฤ็ปเจดีย์ เพื่อให้เกิดพลังหมุนเวียนจากภายในสู่ภายนอก มีรูปทรงที่สะท้อนถึงความสงบ เรียบง่าย สมถะ และใช้เทคโนโลยีที่ดีที่สุด สอดคล้องกับช่วงเวลาในปัจจุบัน และมีรูปแบบที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. **มณฑลศักดิ์สิทธิ์** คือ พื้นที่แห่งการสงบจิตตั้งมั่นจากภายใน เป็นพื้นที่รอบองค์พระมหาสฤ็ปเจดีย์ มีการยกลานประทักษิณ มีสัญลักษณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต มีศีล สมาธิ ปัญญา

3. **พื้นที่สัปปายะ** คือ พื้นที่รอบของมณฑลศักดิ์สิทธิ์ มีความสงบร่มรื่น สบายกายและสบายใจ โดยมีความสงบเย็นเป็นตัวชี้วัด มีความต่อเนื่องเป็นลำดับอย่างค่อยเป็นค่อยไป เอื้อให้จิตมีสติระลึกรู้ตัวในปัจจุบันขณะ

4. **พื้นที่ที่เป็นสากล** เพราะมนุษย์มีชีวิตที่แตกต่างกัน คือ ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ แต่มีธรรมชาติของความทุกข์เหมือนกัน อันมีหลักพุทธธรรมเป็นหลักที่ไม่จำกัดกาล สามารถเรียนรู้และปฏิบัติธรรม อบรมพัฒนาจิต ให้พ้นทุกข์ได้จริงทุกเวลา ทุกชาติพันธุ์ และทุกศาสนา ดังนั้นโครงการจึงควรมีพื้นที่รองรับกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการศึกษา เรียนรู้ สื่อสาร และปฏิบัติร่วมกัน เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ครบถ้วน และมีการคมนาคมที่สะดวก

379697111

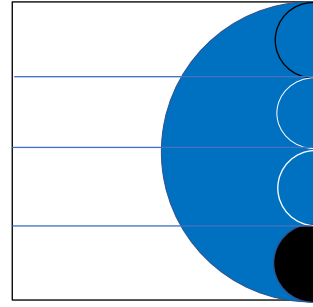
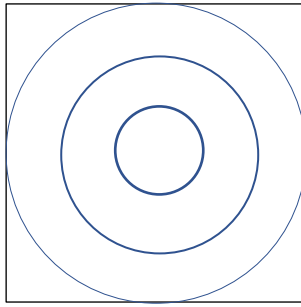
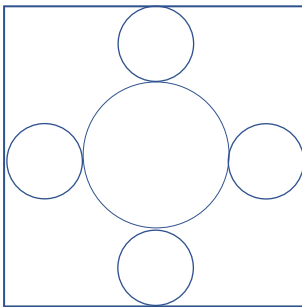
CU Thesisis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

5.2 ข้อค้นพบของการศึกษา

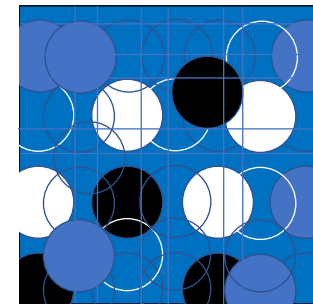
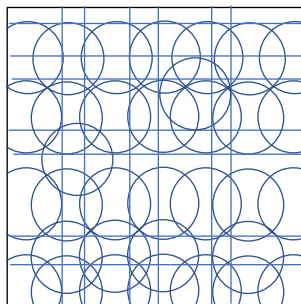
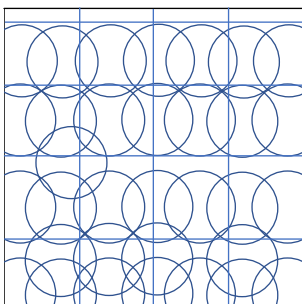
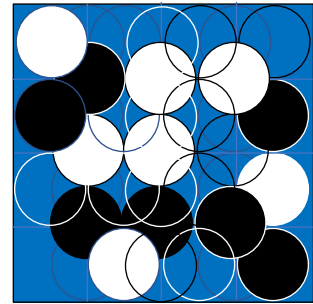
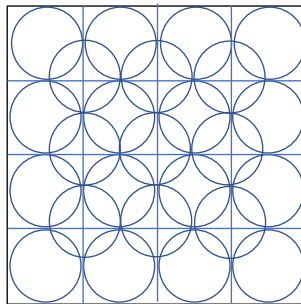
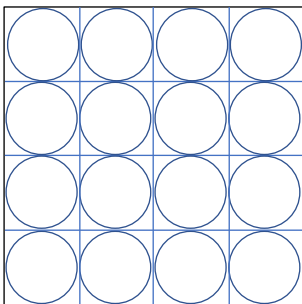
ค้นพบการเชื่อมโยงของหลักในการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ศิล สมาธิ ปัญญา

จากหลัก ศิล สมาธิ ปัญญา มาสู่ลำดับพื้นที่สี่ปายะ มณฑลศักดิ์สิทธิ์ และนิมิตหมาย

เพื่อนำไปใช้พัฒนาเป็นแนวทางสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมต่อไปได้ในอนาคต

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการวางแผนที่ดีและมีระยะเวลาที่เหมาะสม เพื่อไปสำรวจ เก็บข้อมูล และวิเคราะห์พระสุภูปะเจตีย์ เพราะนอกจากเรื่องของระยะและสัดส่วนทางกายภาพแล้ว ยังมีเรื่องของความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจด้วย

2. ควรจะได้มีการนำเสนอและการประชุม เกณฑ์และหลักคิดในการออกแบบพุทธประทีปมหาสุภูปะเจตีย์แก่ประธานและกรรมการของมูลนิธิพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ และสาธารณชนให้ได้รับรู้และได้ร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกัน

3. ควรมีการศึกษาศึกษาพื้นที่ก่อสร้างโครงการเพิ่มเติม เพื่อการศึกษาที่ละเอียดลึกลงไป เพื่อการทดลอง วิเคราะห์ แล้วสังเคราะห์ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมสอดคล้อง และเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในวงกว้างต่อไป

379697111

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมศิลปากร กระทรวงศึกษา. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539.

กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์, เล่ม 1 คัมภีร์มหาวงศ์ กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2534.

กำจร สุนพงษ์ศรี. ประวัติศาสตร์ศิลปะอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 1 ed. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

เกรียงไกร เกิดศิริ. พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560.

เขมานันทะ. ปูรีแห่งบรมพุทโธ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ใจมา, 2540.

คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ. พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ. 1 ed. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์, 2545.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 รวบรวมและจัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร. พิมพ์ครั้งที่ 7 ed. กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2547.

จอร์น เอส สตรอง. ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน. แปลโดย สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. 4 ed. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2552.

เฉลิม สุขจิต. พระสถูปเจดีย์. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา 2527 no. ฉบับที่ 1.

ฐิตา ทีมงานดอกแก้วกลิ่นธรรมต้นสักทองเรื่องรองฤทธิ. "คัมภีร์เต้า เต๋อ จิง (เต้า เต็ก เก็ง) : เหล่าจื่อ" เว็บไซต์ธรรม, <http://www.tairomdham.net/index.php?topic=7442.0>.

379697111

CU Thesais 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ณัฐรุภัทร จันทวิช. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2539.

ทองดี วรรณคุณารมณ. สัมภาษณ์, "โครงการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ของมูลนิธิพระบรมธาตุ." By วัชรพงษ์ ชุ่มดวง 2557.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญาจีน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2538.

ธนธร กิตติกานต์. มหาธาตุ แนวคิดและแนวทางในงานสถาปัตยกรรมไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.

———. มหาธาตุ พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์กลางเมืองโบราณ จากมุมมองด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2557.

น. ณ ปากน้ำ. ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529.

เบญญา. "พระสถูปเจดีย์ที่ประเทศเนปาล." นิตยสารธรรมลีลา, 2558.

ประภัสสร ชูวิเชียร. พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช มหาสถูปแห่งคาบสมุทรมหาไต้. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2553.

ประภัสสร ชูวิเชียร. ๕ มหาเจดีย์สยาม. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, 2554.

พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ. พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย เล่มที่ 2 มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร. กรุงเทพมหานคร: ราชวิทยาลัย, 2547.

พระไตรปิฎก วินัยปิฎกที่ 02 มหาวิภังค์ ภาค 2 เล่มที่ 02-1. 2 พฤษภาคม 2562.

พระไตรปิฎก สุตตันตปิฎกที่ 04 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่มที่ 12-5. 2 พฤษภาคม 2562.

พระไตรปิฎก. สุตตันตปิฎกที่ 14 อังคุตตรนิกาย ปัญจก ฉักกนิบาต เล่มที่ 22-10

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ. พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย เล่มที่ 2 มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร
กรุงเทพมหานคร: ราชวิทยาลัย, 2470-2503.

พระไตรปิฎก สุตตันตปิฎกที่ 04 มัชฌิมนิกาย มุลป็นณาสก์ เล่มที่ 12-5

พระไตรปิฎก วินัยปิฎกที่ 02 มหาวิภังค์ ภาค 2 เล่มที่ 02-1.

พระชุตติพันธ์ อานุนโท (นามสมุทฺร). อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย. พุทธ
ศาสนตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2552.

พระสังฆธรรมโฆษเณะ (จจนา). โลกบัญญัติ. แปลโดย ศาสตราจารย์ นาวาเอกพิเศษ แย้ม ประพัฒน์
ทอง. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539.

พระสังฆราชเมธีกร (จจนา). โลกที่ปกสรว. แปลโดย ศาสตราจารย์ นาวาเอกพิเศษ แย้ม ประพัฒน์
ทอง. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2528.

พระศรีสุททิพงษ์ (สมส่วน). พระเจดีย์ : การบูชาในพระพุทธศาสนา. วารสาร มจร. พุทธปัญญา
ปริทรรศน์ ปีที่ 2, no. ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560): 42.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4 ed.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). Edited by 11 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ธรรมสภา, 2545.

พระธรรมกิตติ. คัมภีร์ท้าวสุธาตวงศ์ (ตำนานพระเขี้ยวแก้ว). กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรม
ศิลปากร, 2544.

379697111

CD Theses 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

พระธรรมปิฎก. พุทธธรรม (ฉบับเดิม). Edited by 11 กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, 2544.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ นครปฐม: กองพิมพ์หนังสือธรรมทาน วัดญาณเวศกวัน, 2553.

พระพรหมคุณาภรณ์. พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและ ขยายความมัชฌิมนธรรมเทศนา/มัชฌิมาปฏิปทา หรือ กฎธรรมชาติ และคุณค่าสำหรับชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2552.

พระมหาเรืองฤทธิ์ สุธีโร (ยศโสธร). การศึกษาเปรียบเทียบแนวปฏิบัติกัมมัฏฐานของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน: ศึกษากรณีวัดอัมพวัน สิงห์บุรี และวัดจันทาราม อุทัยธานี. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนา ภาควิชาพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547.

พระยาอนุমানราชธน. เรื่องเจดีย์. พิมพ์เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางทองอยู่ เวชวิบูล ณ เมรุมาปณสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอาทิตย์ที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 25202520.

พระวาจิสสรเถระ. พระคัมภีร์ปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาอนุ ทองไข่มุกด์ ed. กรุงเทพมหานคร2511.

———. พระคัมภีร์ที่ปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธรูปในลังกาทวิป. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2537.

พุทธทาสภิกขุ. สะอาด สว่าง สงบ ธรรมะช่วยให้ชีวิตเป็นอิสระ อยู่เหนือปัญหาและความทุกข์. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2559.

———. สุญญตา หัวใจของพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ फिल्म จำกัด, 2543.

———. สุญญาตปริทรรคิน (เล่ม๑). พิมพ์ครั้งที่ 3 ed. หมวดที่ 4 ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย vols. Vol. หนังสือธรรมโฆษณ, อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2552. รัศสา เขมจิ รันตากร. คู่มือท่องเที่ยวจาริกแสวงบุญ ประเทศอินโดนีเซีย บูโรพุทโธ. กรุงเทพมหานคร: รัศสา 789, 2560.

พุทธทาส อินทปัญโญ. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย. Edited by พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2557.

———. อิทัปปัจจยตาปฏิจจมุปปาท. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทาน, 2518.

พรศิลป์ รัตนชูเดช. สัมภาษณ์, "พื้นที่ในการเรียนรู้ธรรม ปฏิบัติธรรม และทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา " By วัชรพงษ์ ชุมดวง 2558.

มูลนิธิพระบรมธาตุในพระสังฆราชูปถัมภ์. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์, 2546.

ระวี ภาวิไล. โลกทัศน์ ชีวทัศน์ เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ พุทธธรรม, 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่น, 2542.

ละเอียด ศิลาน้อย. เฟิง-สุย (ฮวงจื๋ย) ภูมิลักษณะพยากรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอส ไตร์, 2530.

วันชัย มงคลประดิษฐ์. พุทธสถาปัตยกรรม. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, no. ปีการศึกษา 2538.

วันชัย มงคลประดิษฐ์. ท่วงท่าของ กวีศิลป์-สถาปัตยกรรม: สะอาด สว่าง สงบ จิตตปัญญาศิลป์ พุทธ ประทีปมหาสถูปเจดีย์. วารสารวิชาการของสมาคมสถาปนิกในพระบรมราชูปถัมภ์ (2561).

———. "พลังแห่งสถาปัตยกรรมตะวันออก." In ประกอบการประชุมวิชาการนานาชาติ สถาปัตย์ ปาฐะ สถาปัตยกรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ. โรงแรมรอยัล ริเวอร์ กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พ ร์นดิ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), 2550.

379697111

CD IThesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

- . ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาล ในคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย (ตอนที่ 2). วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับปีพุทธศักราช 2549. (2549): 49-68.
- . ระบบสัญลักษณ์ทางคติภูมิจักรวาลในคำสอนทางพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในงานศิลปะสถาปัตยกรรม ตอนที่ 1. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2548).
- . วิถีธรรม : วิถีถิ่น : วิถีเรือน. เจ-ดี : วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม ปีที่ 4, no. ฉบับที่ 1 ((มกราคม-มิถุนายน) 2560).
- วัลโปละ ราหุลละ. พระพุทธรูปทรงนอนอะไร. แปลโดย แปลโดย สุนทร พลาสินทร์.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2552.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. ความหมายของพระบรมสารีริกธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร: พิชฌเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2536.
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย. Edited by ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ กรุงเทพมหานคร: พิชฌเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2535.
- สันติ ฉันทวิลาสวงศ์. สัญลักษณ์ ประเพณี และวิวัฒนาการ อันเกี่ยวกับสถูปโดยสังเขป. วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2544, no. 3 (2544).
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวกร, 2503.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ เล่ม 1-2. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2545.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยใกล้เคียง อินเดีย ลังกา ขวา ขอม พม่า ลาว. พิมพ์ครั้งที่ 6 ed. กรุงเทพมหานคร: ศิลปะวัฒนธรรม, 2553.
- สมภพ ภิรมย์. สถาปัตยกรรมพระพุทธรูปเจดีย์สยาม. นครหลวงกรุงเทพธนบุรี: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2515.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. พระชินพุทธะห้าพระองค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, 2547.

สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์. มองพม่าผ่านชเวดากอง. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซีลด์เวอร์ม, 2551.

สมเด็จพระสังฆราชพระญาณสังวร. แนวปฏิบัติทางจิต. นนทบุรี: สืบสานพุทธศาสน์, 2552.
อง.ปญจก. (ไทย) 11/26/26.

ภาษาอังกฤษ

Andreas Volwahn. Living Architecture. India. London: MacDonald, 1969.

Bimala Chun Law. The Legend of the Topes. United Kingdom: Oriental Books Reprint Corporation, 1996.

Board of Trustees Shwedagon Pagoda. Map of the Shwedagon Pagoda. Yangon: ABLE design & printing services, 2015.

Debala Mitra. Buddhist Monuments. Calcutta: Shir Saraswaty Press, 1971.

John Marshall and Alfred Foucher. The Monuments of Sanchi. Vol. 1, Delhi: Swati, 1982.

MH Magazine WordPress Theme by MH Themes. "อินโดอีกครั้ง : พุทธศาสนสถาน "บุโรพุทโธ"."
2019.

P.K. Acharya. An Encyclopedia of Hindu Architecture. London: Thames and Hudson, 1946.

379697111

379697111

CU Theses 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายวัชรพงษ์ ชุ่มดวง
วัน เดือน ปี เกิด	13 ธันวาคม 2519
สถานที่เกิด	สุโขทัย
วุฒิการศึกษา	2546 สำเร็จการศึกษา สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย ศิลปากร 2543 สำเร็จการศึกษา สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ที่อยู่ปัจจุบัน	132/34 ม.7 หมู่บ้านชาวฟ้า ต.หนองควาย อ.หางดง จ.เชียงใหม่ 50230
ผลงานตีพิมพ์	1.บทความวิชาการเรื่อง การศึกษาแนวคิดเพื่อการออกแบบพุทธอุทยานรัตนมหาเจดีย์ในศรีลังกา อินเดีย และจีน ใน JED เจ-ดี : วารสารวิชาการ ออกแบบสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (TCI กลุ่มที่ 2) ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2560, หน้า 38-51. 2.บทความวิจัยเรื่อง การบูรณาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยต้นทุนทางมรดกวัฒนธรรมและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย ในวารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม (TCI กลุ่มที่ 1) ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2561 3. บทความวิทยานิพนธ์ เรื่อง Design Concept and Criteria of Buddha Pratheep Maha Stupa Chaitya (National and International Conference 2019 "Network, Innovation and Creative 2019" 16-18 June 2019 Princess of Narathiwat University) The 3rd International Thailand-Malaysia-Indonesia Symposium on Innovation and Creativity (iMIT-SIC 0219) p.464-478.
รางวัลที่ได้รับ	ได้รับรางวัลของกรมการสถาปนิกล้านนา สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ (2549-2551) สถาปัตยกรรมที่สมควรได้รับการเผยแพร่ประเภทอาคารพาณิชยกรรม งานสถาปนิกล้านนา 49 ในวันที่ 23-26 ธันวาคม 2549 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชื่ออาคารจำหน่ายผลิตภัณฑ์โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดเชียงใหม่.

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ภาคผนวก

379697111

CU Theses 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ภาคผนวก ก.
ความหมายของพระธาตุ

พระธาตุ อัฐิ หรือกระดูกก็คือธาตุดิน เนื้อหนึ่งคนเราก็เป็นธาตุดิน ต้นไม้ ใบหญ้า ผลไม้ ก็ธาตุดิน อัฐิ หิน ปูน ทราช ฯลฯ ก็ธาตุดิน คุณค่าแห่งธาตุดิน จะมีมากน้อย ก็ขึ้นอยู่กับประโยชน์ บ้างเป็นประโยชน์ในทางบำรุงเลี้ยงร่างกาย บ้างเป็นประโยชน์ในทางบำรุงเลี้ยงจิตใจ บ้างเป็นหนทางพัฒนาจิตเพื่อให้พ้นทุกข์ โดยการใช้สติพิจารณาร่างกาย เมื่ออวัยวะของร่างกาย ถูกพอกให้บริสุทธิ์จนเป็นพระธาตุได้ จิตของปุถุชนทั้งหลายก็ยอมพอกให้เป็นอริยบุคคลได้ เช่นเดียวกัน เพราะธาตุดินซึ่งเป็นรูปธรรมภายนอก เป็นของหยาบ เป็นพื้นดิน ยังถูกกลั่นให้ กลายเป็นพระธาตุขึ้นมาได้ มโนหรือใจคนเรา แม้เคยหยาบ เคยสกปรกมาสักเพียงใด หากมี ศรัทธาและความอุทิศสละในการบำเพ็ญเพียร อบรมพัฒนาจิตใจดวงที่หยาบที่มีดินนั้น ก็สามารถ ขัดเกลาให้สว่างใสและบริสุทธิ์ดังที่เรียกว่าธรรมธาตุขึ้นมาได้ ฉะนั้นใดก็ฉนั้น พระธาตุภายนอกจึง ใช้สอนใจเจ้าของว่า ธาตุดินเป็นของขัดเกลาได้ ธาตุใจก็เป็นของขัดเกลาได้เช่นกัน จึงควรขัดเกลา จิตใจตัวเองให้ใสบริสุทธิ์ดุจดังพระธาตุนี้ ธรรมธาตุเกิดจากการจะเปลี่ยนธาตุด้วยธาตุธรรม หรือจิตที่มีธรรม จิตจะเปลี่ยนสภาพของธาตุดินน้ำไฟลมให้มีความละเอียด เช่น พวกขน พวก กระดูก หรือพวกธาตุต่าง ๆ ซึ่งเรียกกันว่าธรรมธาตุ ด้วยการเข้าถึงคุณของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ผ่านหนทางพัฒนาจิต คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จนทำให้ธรรมธาตุเหล่านี้มีพลังงานบริสุทธิ์ จนพ้นจากความทุกข์ได้ ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า

ปภัสสรมิทัง ภิกขเว จิตตัง

ตัญฺจโข อาคันตุเกหิ อุปกิเลสเหติ อุปกิลิฏฺฐัง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตนี้เต็มผ่องใส

แต่ที่เศร้าหมองไปก็เพราะมีอุปกิเลสเป็นแขกจรเข้ามา

จากพระไตรปิฎก ชุ. ธ. เล่มที่ 20 ข้อที่ 7.

พุทธพจน์ที่ยกขึ้นมา นี้ เพื่อจะบอกว่าจิตใจเรานั้นมีความผ่องใสอยู่ในตัวแล้ว แต่เศร้าหมองขุ่นมัวก็เพราะกิเลสหรือนิเวรณที่จรมา เพียงละกิเลสหรือนิเวรณออกจากใจ ความผ่องใสเบิกบาน ความอิสระก็ปรากฏ ความอิสระของจิตมีอยู่ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หากว่าเรา อยู่ในศีลแล้ว การฝึกสมาธิของเราจะเพิ่มขึ้น และสมาธินั้นจะทำให้เกิดปัญญา ถ้าหากเราทุกคน ประพฤติปฏิบัติก็สามารถเอาชนะความโลภ โกรธ หลง การยึดติด และความกระหายได้ เราจะมี อิสระ มีความสงบ และความพอใจอย่างหาสิ่งใดมาเปรียบได้ ธรรมะคือที่พึ่งของตน ตนเป็นที่พึ่ง ของตน ไม่มีใครช่วยเราได้ หนทางนี้เราต้องเดินทางตามลำพัง เมื่อใดที่เราหยุดยื่นมือเพื่อขอความช่วยเหลือ เมื่อนั้นเราจะเป็อิสระจากทุกสิ่งทุกอย่าง

379697111

ภาคผนวก ข.

พัฒนาการของการสร้างพระสถูปเจดีย์ในอดีต

379697111

CU Thesais 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

พัฒนาการของการสร้างพระสถูปเจดีย์

ตามหนังสือกาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ปยุตฺโต) ดังมีรายละเอียดพอสังเขป ดังต่อไปนี้

80 ปีก่อนพุทธศักราช

เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ณ ลุมพินีวันระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวหะ

51 ปีก่อนพุทธศักราช

เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช (มหาภิเนษกรมณ์)

ขณะมีชนมายุ 29 พรรษา 45 ปีก่อนพุทธศักราช

เจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณหลังผนวชได้ 6 ปี

พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์

ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในคืนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

โกณฑัญญะทูลขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรก ทำให้วันนั้นมีพระรัตนตรัยครบองค์สาม
พรรษาแรกหลังตรัสรู้

พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธถวายสวนเวฬุวันนอกกรุงราชคฤห์ ให้เป็นวัดแห่งแรกใน

พุทธศาสนา 1 ปี ก่อนพุทธศักราช

หลังปฏิบัติพุทธกิจเป็นเวลา 45 พรรษา

พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ที่สาธวิทยาน กรุงกุสินารา ในคืนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6

พ.ศ. 1 สังกายนาคครั้งที่หนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์

พ.ศ. 100 สังกายนาคครั้งที่สอง ณ กรุงเวสาลี พระเจ้ากาลาโศกราชเป็นองค์อุปถัมภ์

พุทธศาสนาแบ่งออกเป็นเถรวาทและอักษรวาท ซึ่งต่อมาเรียกว่ามหายาน

กำเนิดพุทธศานามหายาน

พ.ศ. 218 เข้าสู่ยุคทองของพุทธศาสนาในชมพูทวีปพระเจ้าอโศกมหาราช

ทรงให้การอุปถัมภ์ สร้างพระมหาสถูปเกสรียา พ.ศ. ไม่แน่ชัด

พ.ศ. 234 สังกายนาคครั้งที่สาม ณ เมืองปาฏลิบุตรพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์อุปถัมภ์

จากนั้นมีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ

รวม 9 สายพระเจ้าอโศกมหาราชสร้าง พระสถูปสาญจี

พ.ศ. 236 พระพุทธศาสนาตั้งมั่นในลังกามีการทำสังคายนาครั้งที่สี่ ณ เมืองอนูราชปุระ

379697111

- พ.ศ. 294 สร้างพุทธสังเขกนียสถาน: ลุมพินีวัน
- พ.ศ. 300 พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ สร้างอุปราสาทเจดีย์ เริ่มรัชกาลอโศกในอินเดีย พระมหินท์นำ
พุทธศาสนาไปลังกา เกิดเหตุการณ์สถวีรภาพและมหาสังฆิกแตกแยก
- พ.ศ. 310 สร้างพุทธสังเขกนียสถาน: กุสินารา
- พ.ศ. 383 พญามิลินทร์หรือมีนนานเดอร์กษัตริย์กรีกทรงเป็นพุทธมามกะ
พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในแถบโยนกและคันธาระ
- พ.ศ. 386 พระเจ้าพุทธสาครมีนอภัยสร้างเจดีย์วันเวลิสยา
- พ.ศ. 454 พระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยสร้างเจดีย์อภัยคีรี
- พ.ศ. 460 คัมภีร์บาลีเขียนขึ้น สูตรมหายานสังฆกรรมปุณทริก ฯลฯ ศิลปะคันธาระ คันธาระมถุรา
- พ.ศ. 560 กัทมิเสสที่ 1 พุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังจีน
สุบินนิมิตของหมิงตี้ ปรัชญาปารมิตาฉบับพิสดารปัญญาใหม่
อมราวดีเจดีย์สถานเปชวาร กนิษกะ อัสวโฆษ
- พ.ศ. 608 ศาสนาพุทธเผยแผ่เข้าสู่จีนพระเจ้าหมิงตี้แห่งราชวงศ์ฮั่น ทรงส่งคณะทูตไปสืบพระ
ศาสนาที่อินเดีย โปรดให้สร้างวัดไปหมาซื่อ หรือวัดม้าขาวขึ้นเป็นวัดแห่งแรก
- พ.ศ. 660 วิชาชะสรวาสติวาท สันนิริโมจนสูตร โยคจารย์ นาคารชุนปัญญาใหม่
อารยะเทวะปัญญาใหม่ กลุ่มศิลปะวัดถุอมราวดี
- พ.ศ. 694 สร้างพุทธสังเขกนียสถาน: พุทธคยา
- พ.ศ. 750 พุทธศาสนาในหุบเขามามีอันรุ่งเรือง มีการสร้างพุทธสถานและพระพุทธรูปขนาดใหญ่
- พ.ศ. 760 พุทธศาสนาแพร่ถึงอันนัม จิตรกรชาวพุทธในจีนได้
สลูบองค์แรกในจีน 600 ศิลปะคุปตะ ถ้ำเอลโลรา ถ้ำอชันดา
- พ.ศ. 860 สุนยวน อมิทิสม์ ลังกาวดารสูตรโยคจารย์ไมเตรยนาถะ มาถยมิก-โยคจารย์ ราชบัญญัติ
จีนอนุญาตให้บวชพระได้ พุทธศาสนิกชนปกป้องพุทธศาสนา พุทธศาสนาแพร่ไปถึงเกาหลี
ศิลปะกรรมแบบกุ ไท-ฉี กุมารชีวะไปยังจีน จันทรคุปต์ที่ 2
ฟาเหียนไปอินเดีย
- พ.ศ. 945 ศาสนาพุทธในชมพูทวีปเริ่มเสื่อมลง
- พ.ศ. 963 สลูปสวะยัมภูนาถที่เนปาล สร้างโดยพระเจ้ามานะเทวะ
- พ.ศ. 1060 บรรณนิทัศน์เก่าสุดของไตรปิฎกจีน พุทธศาสนาแพร่ถึงญี่ปุ่น
สถิรมติมรณะ โชโตกุ ไทฉี การกตชีครั้งที่ 2 ในจีน
นิกายเทียนไทตั้งขึ้น นิกายชานลุนตั้งขึ้น สมัยฟื้นฟูศิลปะจีน

379697111

CD IThesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

- พ.ศ. 1095 ศาสนาพุทธเผยแผ่เข้าสู่ญี่ปุ่น
จักรพรรดิญี่ปุ่นทรงสร้างซีเท็นโนจิวัดแห่งแรก
เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปและพระคัมภีร์
- พ.ศ. 1143 พระมหาธาตุเจดีย์ชเวดากอง
สร้างโดยพระมหากษัตริย์มอญคือพระเจ้าโองกะลาปะ
- พ.ศ. 1160 พุทธศาสนาถึงสุมาตรา นิกายฮัวย่นตั้งขึ้น
เซงตชานเซน มรณภาพ ธรรมชาวนะ ไชโตกุ ไทฉิ มรณภาพ
เหียนเจียงในอินเดีย ธรรมปาละโยคจารย์ ฮุ่นเน็งเซน นิกายลู่ซุงตั้งขึ้น
เหียนเจียงโยคจารย์ทำงานในจีน จันทรกีรติบัญญัติปัญญาใหม่
กลุ่มวัดที่นารา ฟาซัง(ฮัวย่น) ธรรมกีรติ ตรรกวิทยาโยคจารย์
ศานติเทวะบัญญัติปัญญาใหม่ พุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่ทิเบตจากจีนและเนปาล
และพัฒนาต่อมาจนกลายเป็นพุทธศาสนาวัชรยานของเซนกัมโปทิเบต
- พ.ศ. 1162 พุทธศาสนาในอินเดียกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง
มหาวิทยาลัยนาลันทาเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนาในชมพูทวีป
- พ.ศ. 1172 พระถังซำจั๋ง ภิกษุจีนเดินทางไปศึกษาธรรมะที่มหาวิทยาลัยนาลันทา
เป็นเวลากว่า 16 ปีและอัญเชิญพระไตรปิฎกกลับสู่จีน
- พ.ศ. 1260 พุทธศาสนาแพร่ถึงอันนัมมหายานเป็นศาสนาทางการของศรีวิชัย
สมัยนารา แคว้นลินธ์เสียดแก่อิสลาม ฮุ่นเน็งเซน
นิกายชินจ็อนตั้งขึ้นสุภากรสิงหะตันตระ
พุทธศานามหายานแพร่ถึงสยาม
อาหรับยึดเอเชียกลางสถาปนา โอทันตบุรี ราชวงศ์ปาละ ธรรมปาละ
อโหมงวัชรธรรมรณภาพ
- พ.ศ. 1321 กษัตริย์ราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งราชอาณาจักรศรีวิชัย สร้างบุโรพุทโธขึ้นที่เกาะชวา
- พ.ศ. 1360 ไศวเวทแทนที่ พุทธศาสนาในกัมพูระ มหายานพัฒนาในกัมพูชา
การกตชีของวู่ซาง เดงกียะไดชิตั้งนิกายเทนไดบนเขาฮิเยะ
ราชวงศ์โกเรียในเกาหลี หนีภักระบัญญัติปัญญาใหม่ โกอโบไดชิตันตระ มรณภาพ
- พ.ศ. 1379 เจดีย์ 3 องค์ หรือ ชานถ้ำ สร้างในสมัยราชวงศ์ถัง

379697111

CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

- พ.ศ. 1460 ลางธรรมอิสลามแทนที่พุทธศาสนาในเอเชียกลาง
พระเจ้าอาภาสรวเมวันกาสุปีที่ 5 ลังกา ระบบปริศนาธรรมเซน
หยวน เหมินเซน มรณภาพ เกิดศิลปะเกาหลี
- พ.ศ. 1535 อาณาจักรมุสลิม 3 เชื้อสาย ได้แก่ อิหร่าน เติร์ก และมองโกลแย่งชิงอำนาจ
และแผ่อิทธิพลครอบงำชมพูทวีป
- พ.ศ. 1560 พุทธศาสนาได้รับราชูปถัมภ์ในเวียดนาม
อนิรุทธ์แห่งพม่าสวรรคต พระเจ้าจันสิตตาแห่งพม่า
เถรวาทในสยาม เอไซนาเซนสู่ญี่ปุ่น
- พ.ศ. 1587 พระเจ้าอนิรุทธ์แห่งเมืองพุกามทรงรวบรวมอาณาจักรพม่าให้เป็นปึกแผ่น
พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด
- พ.ศ. 1599 ในสมัยราชวงศ์เหลียวของจีน สร้างเจดีย์หยิงเซียน (Yingxian Pagoda) เจดีย์ไม้ที่
เก่าแก่และสูงที่สุดในโลก
- พ.ศ. 1627 พระเจ้าอโรรธามหาราชพระองค์แรกสร้างมหาเจดีย์ชเวตสิกอง
แต่มาสร้างสำเร็จในปี พ.ศ. 1656
- พ.ศ. 1700 พระเจ้าชวอนซันกัมไปสร้างพระราชวังไปตาลา
- พ.ศ. 1724 ปราสาทบายนสร้างโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7
- พ.ศ. 1743 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2สร้าง ปราสาทนครวัด
- พ.ศ. 1749 พุทธศาสนาแทบสูญสิ้นไป จากชมพูทวีปหลังกองทัพมุสลิมเติร์ก เข้ายึดครองอินเดีย
- พ.ศ. 1760 โดเกนเซนนิกายโจโดคุตั้งขึ้นอมิทิสม์ ไชโตเซน ตั้งขึ้น
ศากยบัณฑิตไปถึงทิเบต ฟันฟูริชูสำนักวินัย
โฮเนนโชนินอมิทิสม์ เอไซเซน มรณภาพ
นิกายโจโดชินคุตั้งขึ้น โตกิโยนิยมเซน มุมอน กวันเซน
ตั้งนิกายรินไชเซนเอซอน อิบเปนโชนินเซน
โดเกนเซนมรณภาพ กุบไลข่านนิยม พุทธศาสนาพิธีชงชามาถึงญี่ปุ่น
ไดโโวกุจิ ชินจิริต นิชิเรนมรณะ อิบเปน โชนิน อมิทิสม์มรณะ

379697111

CD /Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

- พ.ศ. 1800 มหายานเสื่อมในกัมพูชา ลาวหันมานับถือพุทธศาสนา
 พุทธศาสนาหินยานเป็นศาสนาทางการของสยาม
 ของชะปะมรณภาพ นครกฤตาคมะตันตระในชวา
 เรียวโกะโซเกจูกิอมิทธิสม์
 นิกายเคลุคปะตั้งขึ้นตันตระ พุทธศาสนาเสื่อมในเกาหลี
- พ.ศ. 1960 การกดขี่ในเวียดนาม
 เซสซิดูเซน ศิลปะเมียโมโต
 ยินดูแทนที่พุทธศาสนาในชวา อิสลามแทนที่พุทธศาสนาในสุมาตรา
- พ.ศ. 2109 สร้างพระธาตุหลวง เวียงจันทน์ ประเทศลาว สร้างโดยพระเจ้าจันทบุรีประสิทธิศักดิ์
 เจ้าเหนือหัวผู้ครองนครเวียงจันทน์พระองค์แรก
- พ.ศ. 2160 โตงวาวาในญี่ปุ่นพุทธศาสนาเสื่อมในญี่ปุ่น
 คู่มือโยคาวจร ทะไลลามะองค์ที่ 5 กลายเป็นกษัตริย์-นักบวช
 ฮากุอินเซน ศิลปะบาโซ
- พ.ศ. 2260 ทักษะมโกลช่วยเคลุคปะ
 เนपालหันกลับมาฮินดู
 วัดบูรพาทแห่งแรก
- พ.ศ. 2358 สร้างพุทธสังเวชนียสถาน: สารนาถ สร้างโดยพระเจ้าอโศกมหาราช
- พ.ศ. 2360 เวลท์อัลสวิลลุนด์เฟอร์สเทลลุงของโซเปนเฮาเออร์
 กบฏไต้ผิงทำลายวัดจำนวนมาก
 สมาคมเทโอโซฟีตั้งขึ้น
 ประทีปแห่งเอเชียของเอเดวิน อาโนลด์
 การฟื้นฟูพุทธศาสนาในญี่ปุ่น
- พ.ศ. 2393 กษัตริย์ลังกาส่งคณะทูตมายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อทูลขอพระสงฆ์ไทยไปอุปสมบท
 ให้กุลบุตรชาวลังกา เกิดเป็นคณะสงฆ์ นิกายอุบาลีวงศ์ หรือสยามวงศ์
- พ.ศ. 2406 อังกฤษเริ่มสำรวจทางโบราณคดีและฟื้นฟูการศึกษาพุทธศาสนาในอินเดีย
- พ.ศ. 2431 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระไตรปิฎกบาลีด้วยอักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 2460 มหาโพธิสมาคมตั้งขึ้น

คณะสำรวจอังกฤษไปยังลาซา

ให้สุ่พื้นฟูพุทธศาสนาจีน

พุทธสมาคมอังกฤษตั้งขึ้น

สมาคมสหภาพพุทธศาสนาฝรั่งเศสตั้งขึ้น

พ.ศ. 2499 ดร.อัมเพทการ์ นำขึ้นจันฑาลเล็กนับถือศาสนาฮินดู และปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ

ในปีเดียวกันนี้อินเดียจัด พุทธชยันตีเพื่อฉลองพุทธศาสนา 2,500 ปี

พ.ศ. 2500 ไทยฉลองพุทธชยันตีด้วยการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยครบชุดฉบับแรก

พ.ศ. 2502 องค์ทะไลลามะเสด็จลี้ภัยไปยังประเทศอินเดียหลังจีนบุกยึดครองทิเบต

พุทธพุทธศาสนาวัชรยานเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในโลกตะวันตก

องค์ทะไลลามะเสด็จลี้ภัยไปยังประเทศอินเดียหลังจีนบุกยึดครองทิเบต

พุทธศาสนาวัชรยานเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในโลกตะวันตก

มหาเจดีย์โพธิญาณ เนปาล สร้างโดยสร้างโดยชาวทิเบตที่อพยพหนีสงครามเข้ามาที่นี่

เมื่อปี พ.ศ. 2502

พ.ศ. 2531 ไทยจัดทำพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ฉบับแรกของโลก

พ.ศ. 2542 องค์การสหประชาชาติประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก

พ.ศ. 2553 อินเดีย ศรีลังกา และพม่าจัดงานฉลองพุทธชยันตี 2,600 ปี แห่งการตรัสรู้

พ.ศ. 2555 ไทยจัดงานฉลองพุทธชยันตี 2,600 ปี แห่งการตรัสรู้

ปัจจุบัน มุลินีพระบรมธาตุ ในพระสังฆราชูปถัมภ์

ได้มีการออกแบบและวางผังโครงการพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์

379697111

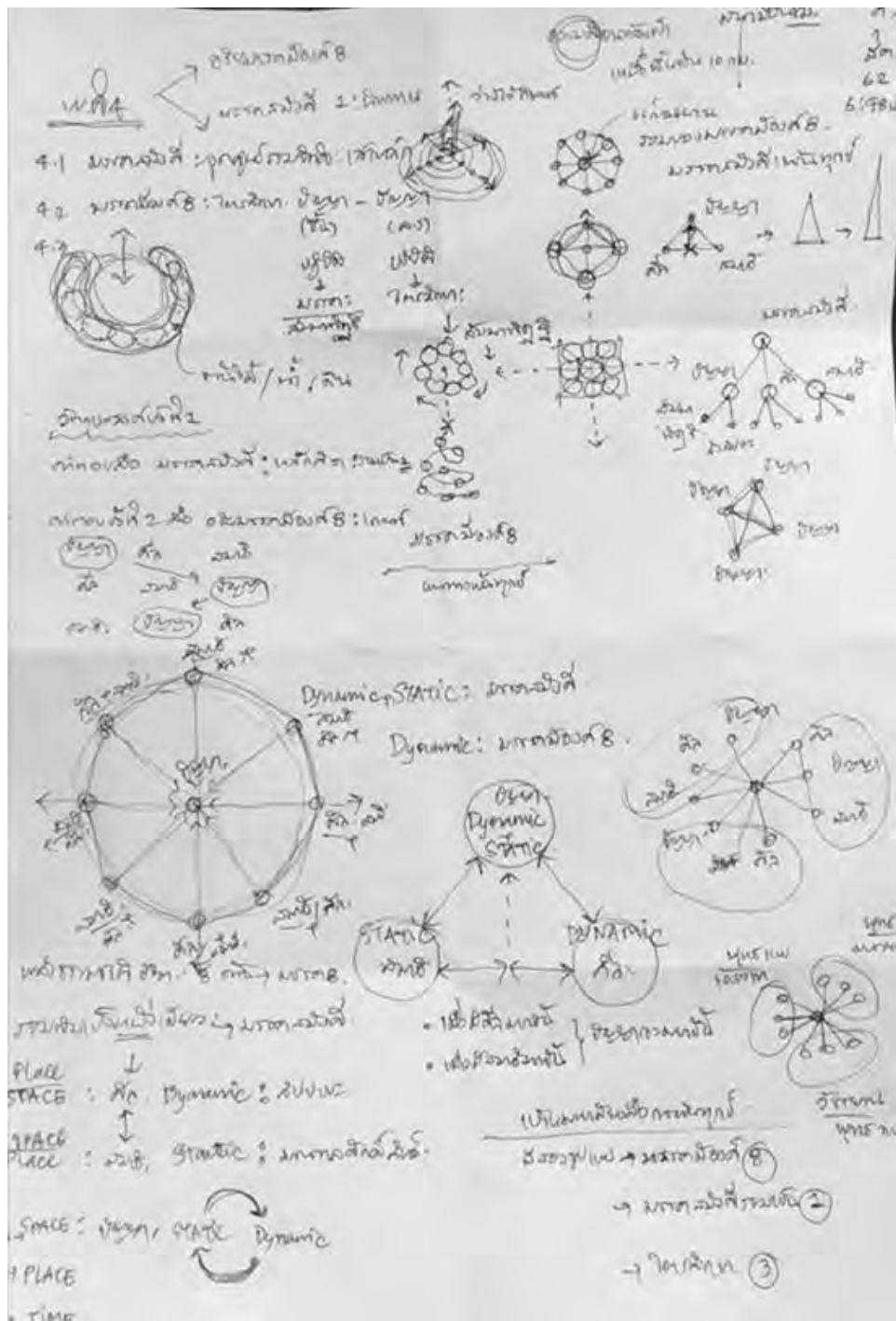
ภาคผนวก ค.
ผลจากการเรียน เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์จริง

379697111

CU Theslis 5673804225 dissertation / recv: 17072562 17:29:23 / seq: 255

379697111 CD :Thesis 5673804225 dissertation / rev: 17072562 17:29:23 / seq: 255

ภาพที่ 1 แนวความคิดในการออกแบบพระสถูปเจดีย์จากการเรียนปริญญาเอก
เสนอโดย: นายวีรพงษ์ ชุมดวง, วันที่ 1 มีนาคม 2562.

ที่ วต. ๐๐๑/๖๒

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
เลขรับ..... 1658
วันที่..... 10 ส.ย. 2562
เวลา..... 11.00 น.

วัดดอยพระเจ้านวหลวง

บ้านสันป่าดิง หมู่ ๓

ตำบลสันป่าดิง อำเภอแม่แตง

จังหวัดเชียงใหม่

โทร.

วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตบุคคลากรออกแบบองค์พระเจดีย์
เรียน คณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตามที่คณะสงฆ์และคณะศรัทธาผู้เลื่อมใสพระพุทธศาสนา วัดดอยพระเจ้านวหลวง มีจิตศรัทธาในการสร้างองค์พระเจดีย์ โดยบริเวณส่วนยอดพระเจดีย์ จะประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ บริเวณส่วนกลางพระองค์เจดีย์ ประดิษฐานพระเจ้านวหลวง ซึ่งเป็นพระคู่วัดและรูปเหมือนครูบาอาจารย์ พระสายธรรมยุต ให้บรรดาสาธุชนได้กราบไหว้บูชา ส่วนบริเวณรอบอาคารภายนอก ใช้เป็นลานปฏิบัติธรรม และกิจกรรมเวียนเทียน ในโอกาสวันสำคัญในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ทางวัดดอยพระเจ้านวหลวง จึงเห็นควรในการขอบุคคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางการออกแบบองค์พระเจดีย์ อันได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วชิรพงษ์ ชุมดวง อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการออกแบบองค์พระเจดีย์ เพื่อไว้เป็นพุทธสถาน สืบต่อไป จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ตามรายละเอียดข้างต้น

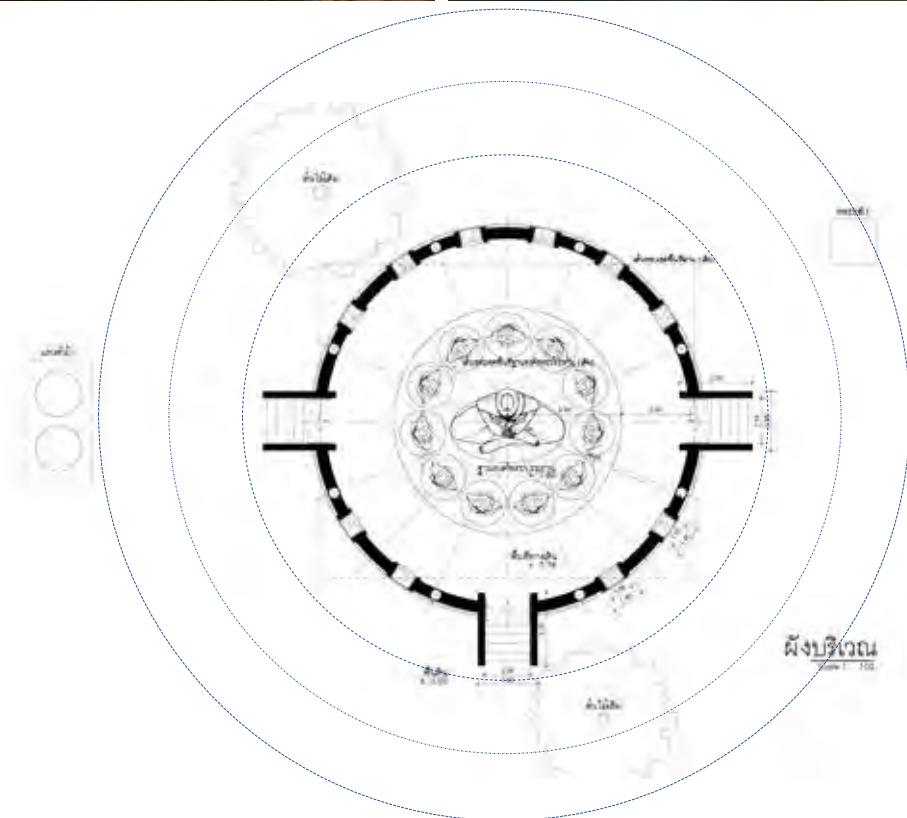
เจ้าอาวาสวัดดอยพระเจ้านวหลวง

(๐๘๗-๓๐๒-๖๖๒๔)

ภาพที่ 2 หนังสือขอความอนุเคราะห์ออกแบบพระสถูปเจดีย์

ที่มา: หนังสือเลขรับที่ 1658 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาพที่ 3-5 แบบร่างพระเจดีย์ครอบองค์พระเจ้าตนหลวง ณ วัดดอยพระเจ้าตนหลวง (ธ) อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

เสนอโดย: นายวิชรพงษ์ ชูมดวง, วันที่ 4 กรกฎาคม 2562.

ภาพที่ 6-8 แบบร่างพระเจดีย์ครอบองค์พระเจ้านนหลวง ณ วัดดอยพระเจ้านนหลวง (ธ) อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

เสนอโดย: นายวีรพงษ์ ชุมดวง, วันที่ 4 กรกฎาคม 2562.

